

Η Α΄ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΣΥΓΚΛΗΣΙΝ, ΤΗΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ὑ π ὀ

ΒΛΑΣΙΟΥ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ, δ. Θ.

Τακτ. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ προετοιμάσῃ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου προεκάλεσε μὲν ποικίλας κρίσεις, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἀπετέλεσε σπουδαιότατον ἐρέθισμα διὰ τὴν στροφὴν τῆς θεολογούσης σκέψεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως εἰς τὰς πηγὰς τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως. Τὰ προβλήματα διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχουν ἤδη ἐν πολλοῖς ἐπισημανθῆ τόσον εἰς τὰς εἰδικῶς συγκληθείσας θεολογικὰς συσκέψεις, ὅσον καὶ εἰς σχετικὰς πραγματείας, διὸ καὶ δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν αὐτὰ ἐν τῇ μετὰ χειρὸς μελέτῃ. Τὰ προβλήματα ταῦτα ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰς νῦν διαμορφωθείσας ἰδιαζούσας πολιτικο-ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ θέτουν ὀξὺ τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ἀναγκαιότητος συγκλήσεως ὑπὸ τὰς παρούσας δυσμενεῖς προϋποθέσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ πλῆθος ἄλλο ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια συνδέονται ὄχι μόνον πρὸς τὰς δυσμενεῖς ἐξωτερικὰς πολιτικο-ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τρόπον συγκλήσεως, συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῆς προετοιμαζομένης Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐκ διαφόρων κύκλων προεβλήθησαν πολλὰ ἐρωτήματα καὶ ἐδόθησαν ἀντιφατικαὶ πολλακίς ἀπαντήσεις διὰ τῆς προβολῆς ὑποκειμενικῶν κριτηρίων ἢ καὶ μονομερῶν ἐκκλησιαστικῶν τάσεων. Ποῖος δέον νὰ συγκαλέσῃ τὴν σύνοδον; Ποῖοι δύνανται νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν σύνοδον; Πρὸς ποίους θὰ ἀποσταλῇ ἢ πρόσκλησις διὰ τὴν σύνοδον; Ποῖος θὰ προεδρεύσῃ τῆς συνόδου; Πῶς θὰ συγκροτηθοῦν αἱ ἀντιπροσωπίαί τῶν διαφόρων αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν; Ποῖοι καὶ πόσοι ἐπίσκοποι δέον νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν αὐτο-

κεφάλων Ἐκκλησιῶν; Ποῖα θέματα δέον νὰ συζητηθοῦν εἰς τὴν σύνοδον; Ποία ἢ σημασία καὶ ἡ βαρύτης τῶν ληφθησομένων ἀποφάσεων; Ποῖος θὰ ἐπωμισθῇ τὴν εὐθύνην ἐπιβολῆς τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων; Ποία ἢ δυνατότης προσκλήσεως εἰς τὴν σύνοδον αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν ἐπισκόπων; Ποία ἢ θέσις τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων εἰς τὴν σύνοδον; Ποῖαι αἱ προϋποθέσεις συμμετοχῆς λαϊκῶν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου; κ.ἄ. Τὰ ἐνδεικτικῶς παρατεθέντα ἐρωτήματα ταῦτα ἀποτελοῦν ἠτιολογημένην ἢ καὶ ἀπλῶς σκόπιμον προβολὴν τῶν ἐνδεχομένως μελλόντων νὰ ἀντιμετωπισθοῦν προβλημάτων, ἢ λύσις τῶν ὁποίων δέον βεβαίως νὰ ἐπιτευχθῇ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Ἡ λύσις ὅμως τῶν πραγματικῶν ἢ καὶ πλασματικῶν τούτων προβλημάτων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τινος ἀπλῆς καὶ συμβιβαστικῆς συμφωνίας τῶν διοικητικῶν κεφαλῶν τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐρήμην τῆς μακράϊωνος συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαύτη ἀπόπειρα ὄχι μόνον θὰ ἀπετέλει αὐτόματον ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδέας συγκλήσεως τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ἀλλὰ καὶ θὰ εἰσήγεν ἐνδεχομένως τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς ὀξείας διοικητικὰς ἀντιθέσεις καὶ διενέξεις ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐνότητος αὐτῆς. Ἡ λύσις πάντων τῶν μελλόντων νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ συζητηθοῦν ἐπὶ πανορθοδόξου βάσεως προβλημάτων δύναται νὰ προέλθῃ μόνον ἐκ τῆς δημιουργικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς μακράϊωνος συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διότι μόνον τότε ἡ λύσις θὰ ἔχη αὐθεντικὸν χαρακτήρα διὰ πάσας τὰς αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀναζήτησις ὅμως τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς συντόνου καὶ ἀντικειμενικῆς μελέτης τῆς ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀνέπτυξε συστηματικὴν τινα διδασκαλίαν περὶ τῆς φύσεως, τῆς οὐσίας, τοῦ χαρακτήρος, τῆς λειτουργίας καὶ τῶν μορφῶν αὐτοῦ. Βεβαίως ἡ περὶ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δὲν διευτυπώθη μὲν θεωρητικῶς, ἐβίωθη ὅμως ὡς θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότης εἰς πάσας τὰς ἱστορικὰς μορφὰς ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐν ταύταις ἀπετυπώθη ἢ ἀνεξίτηλος σφραγὶς τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τοῦ συνοδικοῦ χαρακτήρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἢ συστηματικῇ ἀνασύνθεσις τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος εἶναι

δυσχερεστάτη και προϋποθέτει ένδεδειχθή μελέτην πασών τών έν χρόνῳ και χώρῳ ιστορικῶν έκφράσεων τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Μόνον οὕτω θά καταστή δυνατή ἡ διάκρισις μεταξύ τοῦ οὐσιώδους έκκλησιολογικοῦ πυρήνος και τοῦ ἐπουσιώδους έκκλησιαστικοῦ ιστορικοῦ περιβλήματος, μεταξύ τῆς οὐσίας και τῆς μορφῆς, τοῦ πνεύματος και τοῦ τύπου, τοῦ διαρκῶς ἀναγκαίου και τοῦ καιρικῶς ἐπιβεβλημένου, τοῦ έκκλησιολογικῶς ἀμετακινήτου και τοῦ έκκλησιαστικῶς ένδεδειγμένου, τοῦ θείου και τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου έν τῷ συνοδικῷ θεσμῷ τοῦ θεανθρωπίνου ὀργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ μετά χειρας μελέτη ἀποτελεῖ τήν ἀφετηρίαν εὐρυτέρας προσπάθειας τοιαύτης προσεγγίσεως τῆς μακροαίωνος έν τῇ Ἐκκλησίᾳ λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἀναλαμβάνεται έν πλήρει συνειδήσει τοῦ γεγονότος ὅτι, παρά τās ὑπό τινων ὑποστηριζόμενας ἀντιθέτους γνώμας, ὁ συνοδικὸς θεσμὸς οὐδέποτε ἠπράκτησεν έν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μὴ κινητοποίησης συγκεκριμένων ιστορικῶν μορφῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος κατά τινες περιόδους τοῦ ιστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας οὐδόλως θεμελιοῖ τὸ βεβιασμένον συμπέρασμα περί χαλαρώσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διότι αὕτη ἐχρησιμοποίησε κατά ἐποχὰς ποικίλα ὄργανα έκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ χαρακτήρος αὐτῆς ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἀντιμετωπιζομένων έκκλησιαστικῶν προβλημάτων.

Ἡ έν Νικαία σύνοδος (325) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος και έν τῇ έννοίᾳ αὕτη ἀπετέλεσε νέαν μορφήν έκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας κατά τὸ πρότυπον τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου. Ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας ἡ συνοδικὴ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας ἐξεφράσθη διὰ ποικίλων ιστορικῶν σχημάτων (τοπικῶν και Μειζόνων συνόδων, εὐρείας συνοδικῆς ἀλληλογραφίας κ.ἄ.), ἔνεκα τῶν δυσμενῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ἡ έκκλησιολογικὴ δυνατότης συγκλήσεως και Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδέποτε ὑπῆρξε ξένη διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πρώτων αἰώνων. Ἡ ὑπὸ παντὸς ἐπισκόπου συνειδητῆ βίωσις τῆς ἀνάγκης ἐπικοινωνίας και κοινωνίας μετά τῶν «α π α ν τ α χ ο υ» τῆς Οἰκουμένης ἐπισκόπων κατά τὴν ἀντιμέτωπισιν σοβαροῦ τινος έκκλησιαστικοῦ ζητήματος ἀπετέλει σαφῆ έκφρασιν τῆς συνειδητῆς ἀναζητήσεως τῆς ἐξωτερικῆς δυνατότητος διὰ τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς τινος συνόδου, διὸ και ἡ σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδόλως ἐξέπληξεν ἡ ἐπροβλημάτισε τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ὑπῆρξε

πάντοτε εἰς τὸν ιστορικὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας ἡ έκκλησιολογικῶς ἀναντίρρητος προοπτικὴ ἀϋθεντικῆς έκφράσεως τῆς συνοδικῆς έκκλησιαστικῆς συνειδήσεως και ὡς τοιαύτη διεφυλάχθη ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον.

Ἐν τούτοις τὰ περί τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν και λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ διεκανονίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατά καιροὺς ἀναλόγως τῶν ὑφισταμένων ἐξωτερικῶν πολιτικο-εκκλησιαστικῶν συνθηκῶν, διὸ και ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν τὴν μελέτην τῶν καθ' ἐκάστην ἐποχὴν ἐφαρμοσθέντων κριτηρίων. Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐμπειρίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου μελέτη τῶν προβλημάτων τούτων ἀποσκοπεῖ ὄχι μόνον εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ τρόπου συγκλήσεως και συγκροτήσεως τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου, ἀλλὰ και εἰς τὴν διὰ τῶν κριτηρίων ἐκείνης ἀναζήτησιν θεμελιωδῶν τινων ἀρχῶν λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, αἱ ὁποῖαι θά ἔδει νὰ ἐφαρμοσθοῦν ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας και σήμερον έν ἀϋθεντικῇ συναρτήσει πρὸς τās διαμορφωθείσας νέας πολιτικο-εκκλησιαστικὰς συνθήκας.

Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος, ὀρθῶς ἀξιολογούμενη, ὑπῆρξε διὰ τὸν Δ' αἰῶνα πράγματι νέα έκφρασις τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ ἀϋθεντικὴ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συνοδικὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ὑπ' οὐδενὸς ἡμφεσβητήθη, διότι κατά τὴν σύγκλησιν, τὴν συγκρότησιν και τὴν λειτουργίαν αὐτῆς ἐφηρμόσθησαν πλήρως τὰ κριτήρια τῆς συνοδικῆς παραδόσεως τοῦ παρελθόντος οὐχι έν στατικῇ, ἀλλ' έν δυναμικῇ έννοίᾳ και έν στενῇ συναρτήσει πρὸς τās διαμορφωθείσας νέας συνθήκας.

Ἡ τοιαύτη ὁμως σπουδαιότης τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τὴν συνοδικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀξιολογηθῇ πλήρως και ὀρθῶς, ἔνεκα τῶν περί τὴν σύνοδον ταύτην πολλαπλῶν και δυσεπιλύτων ιστορικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς μὴ ὑπ' αὐτῆς τηρήσεως πρακτικῶν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἐκπλησσοῦσης ἀσφαλείας τῶν διασωθεισῶν ἐλαχίστων ἀποσπασματικῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν. Ὁ Ν. Η. Baynes ὀρθῶς παρετήρησεν ὅτι «our accounts of the council are lamentably insufficient; they do but raise problems which are perhaps insoluble. These difficulties are often minimized. There is still room in my judgement for a full critical monograph upon the Council by one who should be both a student of history and of theology»^α. Σήμερον

α. Ν. Η. Baynes, Constantine the Great and the Christian Church, 2^α ἐκδ. ὑπὸ Η. Chandwick, London 1972, 86 - 87.

θά ἦτο δυνατόν νά ἐπαναληφθῆ ἡ αὐτὴ παρατήρησις, διό και ἐθεωρήσαμεν χρήσιμον τὴν κριτικὴν και ἱστορικὴν θεώρησιν τῶν περὶ τὰ κυριώτερα προβλήματα τῆς συνόδου μαρτυριῶν τῶν πηγῶν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὰ πορίσματα τῆς μετὰ χεῖρας μελέτης θά δυνηθοῦν νά ἀποτελέσουν χρήσιμον μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος περὶ τῆς συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

II. Η ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΗΣ Α΄ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

1. Αἷτια συγκλήσεως τῆς συνόδου.

Κατὰ τὴν ἀείποτε κρατήσαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἡ κινήτοποίησις τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν μορφῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος προϋπέθετεν εὐλογόν τινα αἰτίαν, δι' ἣν και συνεκαλεῖτο τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων πρὸς ἐκφρασιν τοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐλειτούργησε τὸ συνοδικὸν σύστημα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, διότι αἱ κατ' αὐτοὺς συγκληθεῖσαι τοπικαὶ σύνοδοι ἀπεσκοποῦν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν ἤδη ἀναφυντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια διήρσαν τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων και κατέστησαν προβληματικὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν¹.

1. Ὁ συνοδικὸς θεσμὸς ἐκινήτοποίηθι μὲν περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰ. διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναφυντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλ' ἐλειτούργησεν ὡς σύνοδος τῶν φορέων τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπου χηρευούσης ἐπισκοπῆς. Ἡ διὰ τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπου συγκροτούμενη ἐκ τῶν γεινιῶντων ἐπισκόπων τοπικὴ σύνοδος εἶναι πρωταρχικὴ ἱστορικὴ μορφή ἐκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἡ ὅποια κατέστη πρότυπον τῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Β' αἰ. συγκληθεισῶν συνόδων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκ τοῦ Μοντατισμοῦ και τῆς ἔριδος τοῦ Πάσχα ἀναφυντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἡ παναρχαία πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας περὶ τὴν χειροτονίαν τῶν ἐπισκόπων, διασωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἱπολύτου (Sources Chrétiennes 11, Paris 1946, 26 ἐξ.) και τῶν Διαταγῶν Ἀποστόλων (VIII, 4-5), δὲν γνωρίζει ἄλλον κανονικὸν τρόπον ἐπικυρώσεως τῆς ὑπὸ τῆς χηρευούσης τοπικῆς ἐκκλησίας γενομένης ἐκλογῆς ἐπισκόπου, εἰ μὴ διὰ συνόδου ἐπισκόπων τῶν γεινιῶντων τοπικῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ διαφαινομένη τάσις παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς Εὐχαριστιακῆς λεγομένης Ἐκκλησιολογίας νά παρουσιασθῆ ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐξ ἐπισκόπων συγκροτούμενης συνόδου ὡς δημιουργημα τοῦ τέλους τοῦ Β' αἰ. παρακάμπτει διὰ σιγῆς τὴν προγενεστέραν πρᾶξιν τῆς ὑπὸ ἐπισκόπων χειροτονίας ἐπισκόπου χηρευούσης ἐπισκοπῆς, ἡ ὅποια ὑπῆρξε πάντοτε

Ἦς κύριον αἷτιον τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐθεωρήθη ἡ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀρείου ἐπισήμως διατυπωθεῖσα και τοπικῶς καταδικασθεῖσα αἰρετικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ Ἀρειος ἠρνεῖτο πρᾶγματι τὴν κατὰ φύσιν και κατ' οὐσίαν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ἐκτραπεῖς εἰς φιλοσοφικὴν ἀξιολόγησιν τοῦ μυστηρίου τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ και ὑπαγαγῶν τὴν Ἀποκάλυψιν εἰς τὴν διαλεκτικὴν τῶν λογοκρατικῶν ἀριστοτελικῶν συλλογισμῶν². Ἡ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο θεώρησις τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς πεπλανημένας δοξασίας· α) ἡ ἐν τῇ Θεότητι σχέσις Πατρὸς και Υἱοῦ δέον νά ἀξιολογηθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φιλοσοφικῶν ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν περὶ τὴν σχέσιν «ἀ γ ε ν ἡ τ ο υ» και «γ ε ν ἡ μ α τ ο ς»³. β) Τὸ «γέννημα» Υἱὸς δὲν εἶναι δυνατόν νά εἶναι συναῖδιον τῷ «ἀγεννήτῳ» Πατρί, διό και ὁ μὲν Πατὴρ δὲν ὑπῆρξε πάντοτε Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱὸς δὲν ὑπῆρξε πρὶν γεννηθῆ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς⁴. γ) Τὸ «γέννημα» Υἱὸς

θεμελιώδης ἐκφρασις τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Καθ' ἡμᾶς, ἡ σχέσις χειροτονίας ἐπισκόπων και συνοδικοῦ συστήματος ὑπῆρξεν ἄρρηκτος ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς, παρέσχε τὴν πρώτην ἱστορικὴν μορφήν και λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ὡς συνελεύσεως ἐπισκόπων, κατέστη τὸ πρότυπον τῶν και δι' ἄλλας αἰτίας συγκληθεισῶν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Β' αἰ. τοπικῶν συνόδων και ἀπετέλεσε τὸν θεμελιώδη πυρῆνα τῆς μετὰ τὸν Δ' αἰ. διαμορφώσεως τῶν διαφορῶν σχημάτων τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως και τῆς κανονικῆς θεσμοθετήσεως τῶν ποικίλων τοπικῶν μορφῶν ἐκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Τοῦτο ἐδείχθη, νομίζομεν, εἰς τὴν ἡμετέραν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον: Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969, ἀλλὰ προτιθέμεθα συντόμως νά ἀσχοληθῶμεν και αὐθις περὶ τὸ θέμα τῆς γενέσεως τῶν τοπικῶν συνοδικῶν μορφῶν και τῆς σχέσεως τῆς ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ἐκάστοτε ἰσχύον σύστημα διαρθρώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

2. Πλείονα περὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου ἰδὲ ἐν Β. Φεῖδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα και αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἀρειανισμοῦ, Ἀθῆναι 1973, 12 ἐξ., ἔνθα και σχετικὴ βιβλιογραφία.

3. Β. Φεῖδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 70 ἐξ.

4. Ἀρείου, Θάλεια. Μ. Ἀθανασίου, Α' Κατὰ Ἀρειανῶν, 5 «οὐκ αἶε ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς μόνος ἦν και οὐκ ἦν πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπιγέγονε Πατὴρ», διότι ἐν ἀρχῇ «ἡ μόνος ἦν, ἡ δυὰς δὲ οὐκ ἦν πρὶν ὑπάρξῃ» (Ἀρείου, Θάλεια. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 15). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου ἐν ταῖς ἐγκυκλίαις ἐπιστολαῖς αὐτοῦ (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3), παρατηρῶν ὡσαύτως ὅτι «πρωγεῖται

δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ἢ μέρος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, διότι οὕτω θὰ κατηγορεῖτο ἢ ἀπόλυτος ἀπλότης καὶ ἐν-ότης τοῦ Θεοῦ⁵. δ) Ὁ Υἱὸς ὡς «γέννημα» μὴ συναϊδίον καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ ἐδημιουργήθη «θελήματι» τοῦ Πατρὸς «πρὸ χρόνων αἰωνίων» ὡς «κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων»⁶. ε) Ὁ Υἱὸς ὡς «κτίσμα» «θελήματι» τοῦ Πατρὸς ἦτο κατὰ φύσιν τρεπτός, ἀλλ' ὁ Πατὴρ «προγνώσει» καὶ «προθεωρήσας» κατέστησεν αὐτὸν «ἀτρεπτον καὶ ἀναλλοιώτον», διὸ καὶ «Θεοῦ θελήσει ὁ Υἱὸς ἡλικος καὶ ὅσος ἐστίν, ἐξ ὅτε καὶ ἄφ' οὗ καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὑπέστη»⁷. στ') Ὁ Υἱὸς ὡς «κτίσμα» «θελήματι» τοῦ Πατρὸς «καταχρηστικῶς» καὶ «κατὰ χάριν» καλεῖται Λόγος καὶ Θεός, διότι δὲν εἶναι κατὰ φύσιν θεὸς ἀληθινός, ἀλλ' οὗτος ἐθεοποιήθη «τρόπων ἐπιμελεία καὶ προκοπῆς ἀσκήσεων»⁸.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου, ἀποσυνθέτουσα τὸ μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας εἰς φιλοσοφικούς, κοσμολογικούς καὶ ἠθικούς λογοκρατικούς συλλογισμούς καὶ ἀρνούμενη τὴν θεότητα τοῦ

κατ' αὐτοὺς (Ἀρειανός) τῆς τὰ ὅλα δημιουργούσης τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐκεῖνο τὸ διάστημα, ἐν ᾧ φασὶ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3).

5. Ὁ Ἀρειος ἐν τῇ πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἐπιστολῇ ἐτόνιζεν «ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδὲ μέρος ἀγεννήτου κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλ' ὅτι θελήματι καὶ βουλή ὑπέστη πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων πλήρης θεός, μονογενής, ἀναλλοίωτος καὶ πρὶν γεννηθῆ, ἦτοι κτισθῆ ἢ ὀρισθῆ ἢ θεμελιωθῆ, οὐκ ἦν, ἀγέννητος γὰρ οὐκ ἦν» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4). Κατὰ τὸν Ἀρειον ὁ Υἱὸς ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν ἰδιότητος, οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσος, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ... ἀλλότριος καὶ ἀνόμιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητος. Μεμερισμένοι τῇ φύσει καὶ ἀπεξενωμένοι καὶ ἀπεσχονισμένοι καὶ ἀλλότριος καὶ ἀμέτοχοι εἰσὶν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος... ξένος τοῦ Υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ Πατὴρ, ὅτι ἀναρχος ὑπάρχει» (Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 15).

6. Ἀρείου, Ἐπιστ. πρὸς Ἀλέξανδρον. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 16. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 69, 7-8.

7. Ἀρείου, Θάλασσα. Μ. Ἀθανασίου, Α' Κατὰ Ἀρειανῶν, 5. Ἀρείου, Ἐπιστ. πρὸς Ἀλέξανδρον. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 16. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 69, 7-8.

8. Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Μ. Ἀθανασίου, Α' Κατὰ Ἀρειανῶν, 5.6.9 κἄ.

ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀπεχρωμάτιζε πλήρως τὸν Χριστιανισμόν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ σωτηριολογικοῦ στοιχείου⁹.

Ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας Κόλλουθος κατήγγειλεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ὑγιῶν στοιχείων τῆς ἀλεξανδρινῆς θεολογικῆς παραδόσεως ἀνήρρεσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ κατέδειξε τὴν θεολογικὴν πλάνην αὐτοῦ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας συγκληθεῖσι συνεδρίοις τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος¹⁰. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπιδειχθεῖσα κατ' ἀρχὴν ἐφεκτικότης τελικῶς ἐγκατελείφθη, ὁ δὲ Ἀρειος, ἀρνηθεὶς νὰ δεχθῆ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, καθηρέθη¹¹. Ἡ ἐμμονὴ τοῦ Ἀρείου εἰς τὰς κακοδοξίας αὐτοῦ καὶ ἢ μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἀπόσχισις ἐκ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν σύγκλησιν συνόδου πάντων τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως. Ἡ σύνοδος αὕτη τῆς Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 320) ἀνεθεμάτισε τὸν Ἀρειον καὶ πάντας τοὺς δεχομένους τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ¹².

9. A. Harnack, History of Dogma, IV, ἐξ.

10. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 69, 2. Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4. Τὸ ἀμφήριστον ζήτημα τοῦ πρώτου κατηγόρου καὶ ἀντιπάλου τοῦ Ἀρείου κατὰ τὴν ἀρχικὴν φάσιν τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀντιμετωπίσαμεν διὰ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν ταυτίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν πρεσβύτερον Κόλλουθον. Περὶ τὴν προσωπικότητα, τὴν ἀντιαρειανικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀπόσχισιν αὐτοῦ ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 49-89.

11. Ἡ χρονολόγησις τῶν γεγονότων τῆς ἀρχικῆς φάσεως τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων εἶναι δυσχερής, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως σαφῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν. Τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 90 ὑποσ. 218.

12. Τὰ περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ταύτης ἀναφέρονται συντόμως ἐν ταῖς δυσὶν ἐγκυκλίωσις ἐπιστολαῖς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 35. Γελασίου, Ἐκκλ. Ἱστορία II, 3. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 68, 4. 69, 3). Τὰ ὀνόματα τῶν ἀφορισθέντων μετὰ τινῶν διαφορῶν ἰδὲ ἐν Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 69, 3. 69, 8. Πλείονας λεπτομερείας ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 77 ἐξ.

Ἡ αἵρετικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου καθ' ἑαυτὴν δὲν ἀπετέλει «εὐλογον αἰτίαν» πρὸς σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς ἢ Μείζονος συνόδου, διότι ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὑπὸ τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας, ἢ ὅποια καὶ ἐκινδύνευεν ἐκ τῶν αἵρετικῶν δοξασιῶν αὐτοῦ. Ἡ ἀρειανικὴ ἔρις, ὡς κατ' ἐξοχὴν τοπικὸν ζήτημα, ὑπέκειτο εἰς τὴν πλήρη ἀρμοδιότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, οἱ ὅποιοι πράγματι διὰ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ 320) ἀνεθεμάτισαν τὸν Ἀρειον ὡς αἵρετικὸν καὶ ὡς ἐμμένοντα ἐν τῇ αἵρέσει.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀρειος ἀνεζήτησεν ἐρείσματα εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῶν ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς ἀναπτύξεως εὐρείας ἀλληλογραφίας¹³. Ἡ ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐκδήλωσις ἐπισκόπων τινῶν τῆς Ἀνατολῆς κατέστησε τὸ τοπικὸν ζήτημα τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος γενικώτερον ἐκκλησιαστικὸν πρόβλημα, διότι ἡ διάσπασις τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἐδημιούργησε σοβαρὸν ζήτημα ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ δὴ καὶ ἄνευ προγενεστέρας διευθετήσεως τῆς περὶ τὴν πίστιν διαφωνίας¹⁴. Οὕτως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας

13. Ἡ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς στροφή τοῦ Ἀρείου ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν γενικεύσεως τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον οἱ ἀρειανόφρονες «ἐπεχείρησαν, περιδρομαῖς χρώμενοι καθ' ἡμῶν, παρεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας συλλειτουργοὺς... στωμυλώτερα γράμματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦντες, ἵνα παραναγινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠπατημένοις ἀμετανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφαλῆσαν κατασκευάσωσιν, ἐπιτριβομένους εἰς ἀσέβειαν ὡς ἂν συμψήφους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντας ἐπισκόπους» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3). Κατὰ τὸν Σωζομενὸν οἱ ἀρειανόφρονες «γράφαντες ὡς ἐπίστευον ἐζήτουν, εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχει τάδε νομίζειν περὶ Θεοῦ, δηλῶσαι Ἀλεξάνδρῳ μὴ χαλεπαίνειν αὐτοῖς· εἰδὲ μὴ διδάξαι ὃν χρὴ τρόπον δοξάζειν» (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15). Διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῶν ἀρειανοφρόνων τὸ ζήτημα ἐλάμβανεν εὐρυτέρας διαστάσεις, διότι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς ἐκαλοῦντο νὰ παρέμβουν ὑπερορίως πρὸς διευθέτησιν τῆς τοπικῆς ἔριδος. Ἡ ἐνότις τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἐξηρτάτο πλέον ἐκ τῆς στάσεως τῶν κληθέντων νὰ λάβουν θέσιν ἐπισκόπων.

14. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ τιθέμενον ζήτημα, διότι ἡ περὶ τῆς κατὰ φύσιν καὶ κατ' οὐσίαν θεότητος τοῦ Υἱοῦ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶχε διατυπωθῆ ἐπισήμως, διὸ καὶ διεσπάρθησαν. Ὁ Σωζομενὸς παρατηρεῖ ὀρθῶς ὅτι «οὐ μετρίως δὲ ὤνησεν αὐτοὺς (ἀρειανόφρονες) τοῦτο τὸ σπουδαζόμενον. Διασπαρέντος γὰρ σχεδὸν εἰς πάντα τοῦ τοιοῦτου δόγματος, κοινῇ τοῖς πανταχῇ ἐπισκόποις ἢ αὐτῇ γέγονε ζήτησις. Καὶ οἱ μὲν ἔγραφον πρὸς Ἀλέξανδρον μὴ προσεῖσθαι τοὺς περὶ Ἀρειον, εἰ μὴ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἀποκηρύξουσιν· οἱ δὲ,

δι' ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἀπεδοκίμαζε τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἐκοινοποίει τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ 320) ἀναθεματισθέντων· ἀνάγκην ἔσχον εἰδῶς τὸ ἐν τῷ Νόμῳ γεγραμμένον μηκέτι σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τοὺς τε ἀποστάτας γενομένους καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν δύστηνα ρήματα». Ἡ γνωστοποίησις τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν κακοδοξιῶν τῶν ἀναθεματισθέντων ἀπεσκόπει εἰς τὴν μὴ ἀποδοχὴν αὐτῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οἱ (περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο, σπουδάζοντες ἐγκαταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν)¹⁵. Ἡ ὑπὸ ἐπισκόπων τῆς μὴ τοῦτο ποιεῖν ἐδέοντο» (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15). Ἡ ἀνάμιξις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν τοπικὴν ἔριν ὠδήγησε τοὺς εἰς ἀντίθεσιν ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἡ δὲ περὶ τὴν πίστιν ἔρις ἐγενικεύθη, διότι εὗρεν ἀπήχησιν εἰς τοὺς φορεῖς τοῦ πνεύματος τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς ἐπισκόπους, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ πανίσχυρος Εὐσέβιος Νικομηδείας.

15. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Σύνοδοι τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Βιθυνίας ἐδέχθησαν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τὸν Ἀρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ καὶ προσεπάθησαν δι' ἐπιστολῶν νὰ μεταπέσουν τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας· «Ἐπεὶ γὰρ πολλάκις δεηθέντες Ἀλεξάνδρου οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον οὐκ ἐπεισαν ὡς ὑβρισμένοι ἐχαλεπαινοῦν καὶ προθυμότεροι ἐγένοντο κρατῦναι τὸ Ἀρείου δόγμα. Καὶ σύνοδον ἐν Βιθυνίᾳ συγκροτήσαντες γράφουσι τοῖς πανταχῇ ἐπισκόποις ὡς ὀρθῶς δοξάζουσι κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀρειον, παρασκευάσαι δὲ καὶ Ἀλέξανδρον κοινωνεῖν τούτοις. Ὡς δὲ οὐδὲν ἦττον παρὰ γνώμης αὐτοῖς ἐχώρει ἡ σπουδὴ Ἀλεξάνδρου μὴ εἰκοντος, πρεσβεύεται Ἀρειος πρὸς Παυλῖνον τὸν Τύρου ἐπίσκοπον καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου... καὶ Πατρόφιλον Σκυθοπόλεως καὶ ἐξαιτεῖ ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτραπῆναι ἐκκλησιάζειν τὸν μετ' αὐτῶν λαόν, ὡς πρότερον τὴν τῶν πρεσβυτέρων τάξιν ἐπέχοντας... Οἱ δὲ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐν Παλαιστίνῃ συνελθόντες ἐψηφίσαντο τῇ Ἀρείου αἰτήσῃ, παρακελευσάμενοι συναγεῖν μὲν αὐτοὺς ὡς πρότερον, ὑποτετάχθαι δὲ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἀντιβολεῖν αἰεὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης καὶ κοινωνίας μετέχειν» (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15). Ἡ ὑπερόριος αὕτη παρέμβασις τῶν ἐπισκόπων Παλαιστίνης καὶ Βιθυνίας εἰς τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἦτο αὐθαίρετος καὶ ἐδημιούργει τρομακτικὰ προβλήματα εἰς τὴν κρατοῦσαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, διότι ἀπετέλει αὐτόχρημα πλήρη ἀνατροπὴν τῆς κανονικῆς δομῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁργανώσεως. Οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἠξίουσαν ἀπὸ τῶν Ἀλεξάνδρον «λύειν μὲν τὴν φθάσαντα ἐπικλήρουσιν, ἐπανάγειν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἀποκηρυχθέντας, μῆτε γὰρ δοξάζειν κακῶς» (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6), ἀλλ' ἡ ὑπαναχώρησις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ἀδύνατος, ἐνεκα τῆς πλήρους ἀποδείξεως τῆς πλάνης τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου.

Ἀνατολῆς ἀποδοχῆ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τῶν ἀναθεματισθέντων ἐδημιούργει αὐτομάτως πρόβλημα κοινωνίας τῶν ἐπισκόπων τούτων μετὰ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, διὸ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας διὰ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἐζητεῖ τὴν ἀποκοπὴν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας πάντων τῶν ἀγνοησάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου. Οὕτως, ἐνῶ οἱ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως σχεδὸν ὁμοφώνως ἀνεθεμάτισαν τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς διεσπάρθησαν εἰς τοὺς ἀποδεχομένους καὶ εἰς τοὺς ἀποκρούοντας τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου¹⁶. Ἡ μακρὰ περίοδος τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοῦ τοῦ Λικινίου καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἀπαγόρευσις οἰασδῆποτε συνοδικῆς ἐκδηλώσεως μέχρι τοῦ θριάμβου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (18 Σεπτ. 324) ἐνίσχυσαν τὰ ἐρείσματα τῶν ἀρειανοφρόνων εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γενέκευσιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος κατενόησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀποσταλεὶς δι' εἰρήνευσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου Κορδοῦης Ὅσιος, διότι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέδειξεν αὐτῷ ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ Ἀρείου κατέστη γενικώτερον ἐκκλησιαστικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ

16. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀντέδρασεν εἰς τὰς ἀθαιρέτους ἐνεργείας τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς διὰ πλήθους ἐπιστολῶν, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν αἱ δύο ἐγκύκλιοι ἐπιστολαὶ (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3). Ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολῶν ἐξέθετε τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἐζητεῖ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συναποστελλομένου («Τόμου», ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνηροῦντο αἱ κακοδοξίαι τοῦ Ἀρείου καὶ προεβάλλετο ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας· «ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι ἀδελφοί, σύμψηφοι γίνεσθε κατὰ τῆς μανιῶδους αὐτῶν τόλμης, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγανακτησάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ' αὐτῶν καὶ τῷ Τόμῳ συνυπογραψάντων, ἃ καὶ διεπεψάμην ὑμῖν διὰ τοῦ υἱοῦ μου τοῦδε Ἀπίωνος τοῦ διακόνου, τοῦτο μὲν πάσης Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος, τοῦτο δὲ Λιβύης τε καὶ Πενταπόλεως καὶ Συρίας καὶ Λυκίας καὶ Παμφιλίας, Ἀσίας, Καππαδοκίας καὶ τῶν ἄλλων περιχώρων, ὧν καθ' ὁμοιότητα καὶ παρ' ἡμῶν δέξασθαι πέποιθε») (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας διέκοψε τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀποδεχθέντας τὸν Ἄρειον ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι «ἀνάθεμα ἐγένοντο» κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἀρείου (Ἐπιστ. πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἱρέσεων 69, 4). Οὕτω τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἶχε διαιρεθῆ εἰς τοὺς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ μετὰ τοῦ Ἀρείου συναχθέντας καὶ ἡπείλειτο ὀξυτέρα ἐκκλησιαστικὴ διάσπασις.

ἀποτελεσματικῶς διὰ μόνης τῆς ἐξουσίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως (Ὀκτώβριος 324)¹⁷. Διὰ τὴν ὀριστικὴν ἐπίλυσιν τοῦ δημιουργηθέντος σοβαρωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ προβλήματος ἦτο ἀναγκαῖα ἡ σύγκλησις γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Τοιαύτη ἀναμφιβόλως δέον νὰ ἦτο καὶ ἡ πρότασις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Κορδοῦης Ὅσιον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς Νικομήδειαν θὰ ἐνημέρωσε τὸν Μ. Κωνσταντῖνον σαφέστερον ἐπὶ τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος καὶ θὰ διεβίβασεν αὐτῷ μετ' εὐνοικῆς εἰσηγήσεως τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ Ἐκκλησία δὲν διέθετεν ἕτερον ὄργανον ἀντιμετωπίσεως τοῦ δημιουργηθέντος ζητήματος, διὸ καὶ ἐζητήσε τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κινητοποίησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀπαγορευθείσης λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος¹⁸.

Ἡ κινητοποίησις λοιπὸν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος προϋπέθετεν εὐλογόν τινα αἰτίαν, διὸ καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀποδοκιμάζει τὰς ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων συγκαλουμένας ἀλλεπαλλήλους συνόδους πρὸς ἀπλὴν ἀναίρεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Αἱ σύνοδοι αὗται δὲν εἶχον εὐλογον τὴν αἰτίαν τῆς συγκλήσεως αὐτῶν, διότι οὐδεμία νέα αἵρεσις ἀνεφύη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον· «Ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος οὐχ ἀπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν χρεῖαν κατεπείγουσαν καὶ τὴν αἰτίαν εὐλογον. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποίουν τὸ Πάσχα, ἢ τε ἀρειανὴ αἵρεσις ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ προστάτας εἶχεν εἰς τε τὴν ἑαυτῆς σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιβουλήν τοὺς περὶ Εὐσέβιον. Καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμενικὴν συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μία τῆς ἑορτῆς ἡμέρα ἐπιτελῆται καὶ ἡ παραφρεῖσα αἵρεσις ἀναθεματισθῇ... αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι ποῖαν ἔχουσιν εὐλογον αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινότερα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὴν ἀρειανὴν, εἰπάτωσαν τὰ

17. Τὸ ἔργον τῆς συνόδου ταύτης τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι γνωστὸν ἐξ ἐλαχίστων ἀποσπασματικῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας παρέσχεν ὁ Μ. Ἀθανάσιος κατὰ τὸν συγγραφικὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν σφοδρῶν πολεμιῶν αὐτοῦ Ἀρειανῶν, Μελιτιανῶν καὶ Κολλουθιανῶν. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην διηυθετήθη τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος (Μ. Ἀθανάσιου, Β' Ἀπολογητικός, 71 ἐξ.).

18. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου I, 51.

τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ῥήματα καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσίν... εἰ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον γέγονε, μηδὲ δύνανται δεῖξαι... τίς ἡ χρεῖα τῶν συνόδων, ἀρκούσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γενομένης πρὸς τε τὴν ἀρειανὴν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις»¹⁹. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐντάσσει εἰς τὰ αἴτια τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ τὴν διαφωνίαν περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα, ἐπηρεασθεὶς προφανῶς ἐκ τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου²⁰. Διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου «εὐλογος αἰτία» ἦτο ἡ αἰρετικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου, ἀλλ' αὐτὴ εἶχεν ἤδη συνοδικῶς ἀντιμετωπισθῆ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (περὶ τὸ 320), ἀλλ' ἡ αἵρεσις αὐτὴ κατέστη καὶ αὖθις «εὐλογος αἰτία» διὰ τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἕνεκα τῆς εὐρείας ἀπήχησεως αὐτῆς εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις «ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ προστάτας εἶχεν εἰς τε τὴν ὑπερἑαυτῆς σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιβουλήν τοὺς περὶ Εὐσέβιον»²¹. Ἡ τοιαύτη διὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀρείου διάσπασις τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας συνεδύασε τὴν «εὐλογον αἰτίαν» πρὸς τὴν «κατεπεύγουσαν χρεῖαν» διὰ τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποκατασταθῆ ἡ τρωθεῖσα ἐνότις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ἐὰν ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις δὲν εὕρισκεν ἀπήχησιν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, τότε δὲν θὰ ἦτο ἀναγκαῖα ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς ἀντιμετώπισιν αὐτῆς, διότι θὰ ἤρκει ἡ κατ' αὐτῆς ἀπόφασις τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοπικῆς συνόδου (περὶ τὸ 320). Ἡ αἵρεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ μὲν «εὐλογον αἰτίαν» συγκλήσεως τοπικῶν συνόδων πρὸς ἄμεσον ἀποδοκιμασίαν τῆς πλάνης, ἵνα μὴ αὐτὴ ἐπεκταθῆ καὶ

19. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 5 - 6.

20. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὁ Μ. Ἀθανάσιος (Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 2) τονίζει τὴν εὐλογον αἰτίαν τῆς συγκλήσεως τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου: «Ἄν τε τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν τοσοῦτων γενομένων συνόδων παρὰ τούτων διαγνῶναι τις ἐθέλοι, εὐροὶ ἂν τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ ἔχουσιν τὸ αἴτιον εὐλογον, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μῖσος καὶ φιλονεικίας ἐκ βίας συγκροτηθείσας. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνήχθη... Καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· αἱ δὲ μετὰ ταύτην ὑπὲρ ἀριθμὸν μὲν, κατὰ δὲ τῆς Οἰκουμενικῆς συνόδου». Πρβλ. καὶ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 16.

21. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 5.

εἰς ἄλλας τοπικὰς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς ἀντιμετώπισιν αὐτῆς προϋποθέτει «κατεπεύγουσαν χρεῖαν», ἴτοι γενικώτερον διὰ τῆς αἱρέσεως δημιουργηθὲν ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ «εὐλογος αἰτία» τῆς συγκλήσεως τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἦτο ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν «κατεπεύγουσαν χρεῖαν» τῆς διὰ τῆς ἀρειανικῆς αἱρέσεως διασπάσεως τῆς ἐνότιος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τε τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ρητῶς τονίζει ὅτι «εἰ μὲν γὰρ μηδενὸς ὑποκειμένου γράφουσι περὶ πίστεως, περιττὸν τὸ ἐπιχείρημα, τάχα δὲ καὶ ἐπιβλαβές, ὅτι μηδεμιᾶς ζητήσεως οὐσης, αὐτοὶ πρόφασιν λογομαχίας παρέχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας καὶ παρασπείροντες, ἂ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτὲ ἀνέβη». Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωζομενὸς σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν «κατεπεύγουσαν χρεῖαν» συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς συνόδου μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ἀλεξανδρείαν εἰρηνευτικῆς ἀποστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου: «Ἐπεὶ δὲ παρ' ἐλπίδας ἐχώρει τὸ πρᾶγμα καὶ κρείττων ἦν διαλλαγῶν ἢ ἔρις, ἄπρακτος τε ἐπανήει ὁ τὴν εἰρήνην βραβεῦσαι ἀπεσταλμένος, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ πανταχῇ τοῖς προεστῶσι τῶν ἐκκλησιῶν ἔγραψεν εἰς ρητὴν ἡμέραν παρεῖναι»²². Ἐὰν ἡ ἀρειανικὴ ἔρις δὲν εὕρισκεν ἀπήχησιν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, τότε τὸ ζήτημα θὰ ἀντιμετωπιζέτο διὰ τοπικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, ὡς ἔχον στενῶς τοπικὸν χαρακτήρα. Ὁ γενικώτερος ὅμως χαρακτήρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ὑπερέβαινε τὰς προοπτικὰς τῆς τοπικῆς συνόδου καὶ ἀπῆτει τὴν σύγκλησιν γενικωτέρας συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς.

Τὰ θεμελιώδη ταῦτα κριτήρια, ἅτινα ἴσχυσαν κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐφηρμόσθησαν μετὰ ταῦτα καὶ κατὰ τὴν σύγκλησιν πασῶν τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ διεμόρφωσαν τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν περὶ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ἐκινητοποιεῖτο μόνον ὅταν ἡ «εὐλογος αἰτία» ἐδημιούργει «κατεπεύγουσαν χρεῖαν» εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἀ' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀπετέλεσε τὸ

22. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία, 16.

πρότυπον τῆς τοιαύτης θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως, διότι συνεκλήθη πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς «κατεπειγούσης χρείας» τῆς διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

2. Σύγκλησις τῆς συνόδου.

Κατὰ τὴν ρητῶς ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου συνείδησιν ἐν τῇ πρὸς τὰς ἐκκλησίας Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως συνοδικῆ ἐπιστολῇ ἡ σύνοδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· «Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἀπάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου ἀναγκαῖον ἐφάνη καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀποσταλῆναι γράμματα»²³. Ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος ἀναφέρεται σαφέστερον εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅστις «ὡσπερ ἐπιστρατεύων αὐτῷ φάλαγγα θεοῦ σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, σπεύδειν ἀπανταχόθεν τοὺς ἐπισκόπους γράμμασι τιμητικοῖς προκαλούμενος» καὶ ὑμνεῖ τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην, διότι «τοιοῦτον μόνον εἰς βασιλεὺς Κωνσταντίνος Χριστῷ στέφανον δεσμῶν συνάνας εἰρήνης, τῷ αὐτῷ σωτήρι τῆς κατ' ἐχθρῶν καὶ πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀνέτιθει χαριστήριον, εἰκόνα χορείας ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συστησάμενος»²⁴. Τὰς μαρτυρίας ταύτας ἀξιοποιοῦν καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησιν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου²⁵. Ὁ Μ. Κωνσταντίνος παρέσχεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους πᾶσαν δυνατὴν ἐξυπηρέτησιν διὰ τὴν ταχύτεραν μετάβασιν εἰς Νικαίαν τῆς Βιθυνίας· «Οὐκ ἦν ἀπλοῦν τὸ ἐπίταγμα, συνήργει δὲ καὶ αὐτῇ πράξει τὸ βασιλέως νεῦμα, οἷς μὲν ἐξουσίαν δημοσίου παρέχον δρόμου, οἷς δὲ ναποφόρων ὑπηρεσίας ἀφθόνους»²⁶. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ «τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην εἰς τὴν Νικαίαν συνήγειρε σύνοδον, δημοσίοις ὄνοις καὶ ἡμίονοις καὶ ὄρεῦσι καὶ ἵπποις χρῆσασθαι τοὺς

23. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

24. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6 - 7.

25. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7a. Ρουφίνου, Hist. Eccles. I, 1.

26. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6.

ἐπισκόπους καὶ τοὺς σὺν τούτοις ἀφικνουμένους παρεγγυήσας»²⁷. Παράλλῃως πρὸς τὴν ταχεῖαν διακίνησιν τῶν ἐπισκόπων, ὁ Μ. Κωνσταντίνος εἶχεν ἐπιλύσει τὰ περὶ τὴν διαμονὴν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἐπισκόπων πρακτικὰ προβλήματα, διότι «πᾶσι βασιλεὺς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαμιλῶς χορηγεῖσθαι διετέτακτο»²⁸, καὶ εἶχε προβλέψει διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ χώρου τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου²⁹. Ὡς ἐπίσημος ἡμέρα ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου εἶχεν ὀρισθῆ ἡ 20 Μαΐου 325, καθ' ἣν ἔδει πάντες οἱ προσκληθέντες καὶ δυνάμενοι νὰ συμμετάσχουν τῆς συνόδου ἐπίσκοποι νὰ εὐρίσκωνται εἰς Νικαίαν τῆς Βιθυνίας³⁰.

Ὡς τόπος συγκλήσεως τῆς συνόδου ὀρίσθη κατ' ἀρχὴν ἡ Ἄγκυρα³¹, διότι προφανῶς ἠνθόει ἐξ ἐπόψεως γεωγραφικῆς τὴν ταχύτεραν μετάβασιν πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν πολιτικῶν διοικήσεων Ἄνατολης, Αἰγύπτου, Ἀσίας, Πόντου, Θράκης καὶ Ἀ. Ἰλλυρικοῦ. Ἡ

27. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

28. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 8. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

29. Ὁ χώρος συνεδριῶν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν ἔχει πλήρως ἀποσαφηνισθῆ. Ὁ Εὐσέβιος ἀναφέρει ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι «εἰς τ' οἶκος ἐκκλήριος, ὡσπερ ἐκ θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ» πάντας τοὺς ἐπισκόπους (Βίος Κωνσταντίνου III, 7), ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἐναρκτήριος συνεδρία ἐγένετο «ἐν αὐτῷ δὴ τῷ μεσαιτάτῳ οἴκῳ τῶν βασιλείων, ὃς δὴ ὑπερφέρει ἐδόκει μεγέθη τοὺς πάντας» (Βίος Κωνσταντίνου III, 10). Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι οἱ ἐπίσκοποι «συνήλθον εἰς τὰ βασιλεία, καθότι καὶ τῷ κρατοῦντι ἐδέδοκτο κοινανῆσαι αὐτοῖς τῆς βουλῆς» (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 19). Ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι «οἶκον μέγιστον ἐν τοῖς βασιλείοις ἠὲ τρέπισεν ὁ βασιλεὺς, βάθρα καὶ θρόνους ὅτι μάλιστα πλείστους ἐν τούτῳ τεθῆναι κελεύσας, τῷ τῶν ἀρχιερέων ἀποχρῶντας συλλόγῳ» (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6). Τοῦναντίον ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8) ἐπανάλαβε τὴν περὶ «ἐκκληρίου οἴκου» μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου. Ἡ τοιαύτη ἀντίφασις τῶν πηγῶν θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀρθῆ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι αἱ μὲν πρὸ τῆς ἐπίσημης ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου συσκέψεις ἐγένοντο εἰς «ἐκκλήριον οἶκον», αἱ δὲ τακτικαὶ συνεδρίαί τῆς συνόδου εἰς τὴν εἰδικῶς διαρρυθμισθεῖσαν αἴθουσαν τῶν «βασιλείων».

30. Διὰ τὰς ἀντιφάσεις τῶν πηγῶν περὶ τὴν ἡμερομηνίαν ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 13. Mansi VI, 255) ἰδὲ ἐν Hefele-Leclercq, I/1, 416 - 449.

31. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 279. Τὸ εἰς συριακὴν διασωθὲν κείμενον τοῦ βασιλικῆς γράμματος διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ἀρχικῆς ἀποφάσεως περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας.

Ἐγκυρα ἔκειτο εἰς τὸ κέντρον τῶν χωρῶν τούτων, ὧν πολλοὶ ἐπίσκοποι εἶχον δημοσίᾳ ταχθῆ ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Ἀρείου. Ἡ προτίμησις ὁμοῦ τῆς Ἀγκύρας διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου πρέπει, καθ' ἡμᾶς, νὰ συνδεθῆ καὶ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, ὅτι κατ' ἀρχὴν ἡ σύνοδος εἶχε προγραμματισθῆ οὐχὶ ὡς Οἰκουμενικῆ, ἀλλ' ὡς γενικὴ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διότι εἰς τὴν ἀρειανικὴν ἔριν μόνον οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς εἶχον ἀναμιχθῆ. Ἡ μακρὰν ὁμοῦ τῆς Νικομηδείας σύγκλησις τῆς συνόδου προκαλεῖ εὐλόγα ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὰς προοπτικὰς ἀναμίξεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπεδείξατο ἀμέριστον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πορείαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, παρακολουθῆσας αὐτὰς αὐτοπροσώπως καὶ παρεμβὰς κατ' ἐπανάλησιν πρὸς διαλλακτικὴν διευθέτησιν ὀξυτάτων προσωπικῶν ἀντιθέσεων τῶν ἐπισκόπων³². Ἐὰν ὁμοῦ τοιαύτην ὄραματίζετο τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ συνόδῳ, πῶς συνεκάλεσεν αὐτὴν εἰς τὴν μακρὰν τῆς Νικομηδείας κειμένην Ἀγκυραν; Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἢ συνεδύασε τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύγκλησιν τῆς συνόδου πρὸς προγραμματισθεῖσαν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἢ ἄλλως δὲν ἐθεώρησε κατ' ἀρχὰς ἀναγκαίαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου. Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ προϋποθέτει αἰφνιδίαν ἀλλαγὴν τῆς ἀρχικῆς ἀποφάσεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους κοινοποίησιν τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ περὶ ἀλλαγῆς τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς συνόδου. Οὕτως, πιθανωτέρα ἐκδοχὴ δέον νὰ θεωρηθῆ ἢ δευτέρα, διότι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν εἶχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατανοήσει πλήρως τὴν σοβαρότητα τοῦ δημιουργηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος καὶ δὲν ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποίησιν καὶ τῆς προσωπικῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ.

Ἡ θάνατος τοῦ Ἀντιοχείας Φιλογονίου (20 Δεκεμβρίου 324) καὶ τὸ ἀνακῦψαν θέμα ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ παρέσχεον εἰς τὸν Κορδοῦης Ὅσιον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸ τῆς συνόδου μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς, πολλοὶ τῶν ὁποίων θὰ συμμετεῖχον τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συγκληθείσης ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχὰς 325)³³. Ὁ ἔσπευσμένος μεταβάς εἰς

32. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 13.

33. Περὶ τὸ ζήτημα τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ διαφωνίας τῆς συγχρόνου ἱστορικῆς ἐρεῦνης ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 112 ἐξ.

Ἀντιοχείαν Κορδοῦης Ὅσιος εἰργάσθη διὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς συνθέσεως τῆς συνόδου ταύτης, ἵνα δι' αὐτῆς προετοιμάσῃ καὶ τὴν ἤδη ἀποφασισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος γενικὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς διευθέτησιν τοῦ ἐκ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως δημιουργηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας μετὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ χηρεύσαντος θρόνου διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ Βεροῖας Εὐσταθίου, σφοδροῦ πολεμίου τῶν ἀρειανοφρόνων, συνεζητήθη τὸ ζήτημα τῆς αἰρετικῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνεπειῶν τῆς ὑπὸ τινῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ἀποδοχῆς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα τῶν ἤδη ἀναθεματισθέντων ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 320) κληρικῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος. Ὡς βάσις τῆς δογματικῆς συζητήσεως ἐτέθησαν αἱ ἐγκύκλιοι ἐπιστολαὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀντιπαραθέτουσα εἰς τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου ὄχι μόνον τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἀναίρεσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνταρειανικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας³⁴. Οὕτως ἢ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀποσταλεῖσα πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας συνοδικὴ ἐπιστολὴ παρουσιάζει πλήρη σχεδὸν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς ἐν ταῖς διασθεῖσιν ἐγκυκλίαις ἐπιστολαῖς ἀναπτυχθείσης ἀνταρειανικῆς θεολογίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας³⁵. Τὰς

34. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος δὲν ἀντιμετώπισεν ἰδιαίτερας δυσχερείας διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὕγιους ὀριγενείου θεολογίας διατυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου ἀναιρέσεως τῆς ἀρειανικῆς πλάνης καὶ τῆς παραθεθείσης ἀνταρειανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐν ταῖς ἐγκυκλίαις ἐπιστολαῖς, διότι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας εἶχεν ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰ. συνδέσει τὴν διατύπωσιν τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας πρὸς τὴν ὀριγενεῖον θεολογίαν κατὰ τὴν συνοδικὴν καταδικὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως (Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 43-44). Ἐκτοτε ἡ ὀριγενίζουσα διατύπωσις τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (268) κατέστη κριτήριον τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἐξηγεῖται ἡ ἄμεσος ἀντίθεσις κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου ὄχι μόνον τοῦ Ἀντιοχείας Φιλογονίου (Ἀρείου, Ἐπιστ. πρὸς Εὐσέβιον Νικομηδείας, Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4), ἀλλὰ καὶ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Συρίας (Ἀλεξάνδρου, Ἐπιστ. πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3).

35. Ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου δηλοῦται ρητῶς ἢ τοιαύτῃ ἐξάρτησις ἐκ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας· ἀκαὶ δὴ εἰς ἐν συναθρόντες, παρόντων καὶ τινῶν ἀδελφῶν λογίων, περὶ τῆς ἐκκλησι-

δογματικὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀπεδέχθησαν πάντες οἱ συμμετασχόντες ἐπίσκοποι Συρίας, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, Φοινίκης, Κοίλης Συρίας καὶ Καππαδοκίας, πλὴν τῶν Λαοδικείας Θεοδότου, Νερωνιάδος Ναρκίσσου καὶ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσεβίου, οἱ ὅποιοι «ὡς ἂν ἐπιλαθόμενοι τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδασμάτων, καίτοι πολυτρόπως λαθεῖν πειραθέντες καὶ κατακρύπτειν τὰς πλάνας αὐτῶν πιθανολογίας οὐκ ἀληθέσιν, ὅμως ἐναντία εἰσάγοντες ἐφάνησαν. Καὶ γὰρ ἐναργῶς, ἐξ ὧν ἠρωτήθησαν καὶ ἠρώτησαν, ἠλέγχθησαν ὁμοδοξοῦντες τοῖς μετ' Ἀρείου καὶ ἐναντία τοῖς προκειμένοις φρονοῦντες. Ὅθεν τοσοῦτον σκληρυνθέντων αὐτῶν καὶ οὐκ αἰδεσθέντων τὴν ἁγίαν σύνοδον ταῦτα παραιτουμένην καὶ δυσωπουμένην κεκρίκαμεν πάντες ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ συνόδῳ συλλειτουργοὶ μὴ κοινωνεῖν τούτοις, μηδὲ ἀξίους αὐτοὺς εἶναι κοινωνίας διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν ἀλλοτρίαν οὖσαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἵνα εἰδῆς γράφομέν σοι, ὅπως καὶ σὺ φυλάττη ἀπὸ τῆς πρὸς τούτους κοινωνίας καὶ τοῦ γράψαι πρὸς αὐτοὺς ἢ δέχεσθαι παρ' αὐτῶν ἐπιστολὰς κοινωνικὰς. Καὶ τοῦτο δὲ ἴσθι ὅτι διὰ τὴν πολλὴν τῆς συνόδου φιλαδελφίαν δεδώκαμεν τούτοις μετανοίας καὶ τῆς τάληθοῦς ἐπιγνώσεως χάραν τὴν μεγάλην καὶ ἱερατικὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύνοδον»³⁶.

Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου γνώσις τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν μεγάλης συνόδου εἰς Ἀγκυραν προήρχετο εἴτε ἐκ τῆς κοινοποιήσεως δι' ἐπιστολῶν τῆς ἤδη ληφθείσης ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀποφάσεως ἢ καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Κορδοῦης Ὀσίου προφορικῆς ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τῆς συνόδου περὶ τῆς προθέσεως

αστικῆς πίστεως, ἦν ὑπὸ τῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἐδιδάχθημεν καὶ ἀπὸ τῶν πατέρων παρελήφθαμεν, ἐμηκύνουμεν τὸν λόγον, ἔτι δὲ καὶ τὰ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου κατὰ τῶν μετ' Ἀρείου πραχθέντα εἰς τὸ μέσον ἠνέγκομεν, ἵνα ἐάν τινες φαίνονται τῇ ἐναντία τούτων διδασκαλίᾳ διαφθαρέντες καὶ αὐτοὶ ἀλλότριου γένωνται τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως μὴ ἔνδον μένοντές τινες τῶν ἀπλουστέρων ὑποσύρουν δυνηθῶσιν» (E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 275).

36. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 277-278.

ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ὑπόθεσις τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου λήψεως τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ, ἄνευ προγενεστέρας σχετικῆς πρωτοβουλίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅχι μόνον δὲν ἔχει ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ καὶ οὐδόλως εὐδοοῦται ἐκ τῆς σχετικῆς διατυπώσεως τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς, διότι ἐν αὐτῇ ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος παρουσιάζεται ἀμέτοχος εἰς τὴν ἀπόφασιν συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μεγάλης συνόδου³⁷.

Ἐὰν ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος ἐλάμβανε τοιαύτην σοβαρωτάτην ἀπόφασιν, τότε ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ θὰ ἠτιολογεῖτο δεόντως ἢ ἀναγκαίως παραπομπῆς τοῦ ζητήματος τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος εἰς Μείζονα σύνοδον. Πᾶν τοῦναντίον ἢ ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἀναφορὰ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῇ μεγάλην σύνοδον ἐν Ἀγκύρᾳ προϋποθέτει τὴν ὑπὸ τῶν παραληπτῶν αὐτῆς ἐπισκόπων προγενεστέρων ἤδη γνώσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ληφθεῖσα ἀπόφασις τῆς συγκλήσεως μεγάλης συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ προηγείτο τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἀλλ' ἢ κοινοποιήσις τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ εἶχε γίνῃ δι' ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ πέρατος τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνό-

37. Ὁ ῥώσος ἱστορικὸς A. Brillantov, K istorii arianskago spora do pervago vselenskago sobora, Khristianskoe Tshtenie, Ὀκτ. 1913, 1176 - 1200, ὑπεστήριξε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος καὶ οὐχὶ ὁ Μ. Κωνσταντίνος ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης καὶ ἱερατικῆς συνόδου εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας, διὸ καὶ ἡ σύγκλησις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δέον νὰ χρονολογηθῇ μετὰ καὶ οὐχὶ πρὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαὶ 325). Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ὑπεστήριξε βραδύτερον ἀνεξαρτήτως ἐκ τοῦ A. Brillantov καὶ ὁ N. H. Baynes, Constantine the Great and the Christian Church, Journal of Roman Studies 18 (1928) 219. Κατὰ τὸν N. H. Baynes, Constantine the Great and the Christian Church, 2α ἐκδ. ὑπὸ H. Chadwick, London 1972, 20 - 21, «bishops assembled at Antioch condemned Arius and fixed Ancyra as the town in which larger council should assemble to formulate with greater authority the standpoint of the Eastern Church. Ancyra was the see of Marcellus, the champion of the extreme view diametrically opposed to that of Arius. The emperor, who had expressed the desire to act as mediator, should be faced with the fait accompli». Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη στερεῖται ἐρεισμάτων εἰς τὰς πηγὰς, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος θὰ ἦτο σαφεστέρα ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ αὐτῆς περὶ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν συγκλήσεως γενικῆς τινος συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄλλαι σχετικαὶ πηγαὶ ἀποδίδουν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν πρότασιν περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου ταύτης εἰς ἕτερα πρόσωπα.

δου, ὄχι μόνον διότι οὐδὲν ἀντίγραφον τοιαύτης ἐπιστολῆς διεσώθη, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος θὰ ἀνεφέρετο ἐν ἐναντία περιπτώσει εὐφρήμως εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος. Τοιαύτη ἐπιστολή τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετέλει γεγονὸς ἄνευ προηγουμένου διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακαμφθῆ διὰ σιγῆς. Προφανῶς ὅμως ἡ μὴ περιβληθεῖσα δι' ἐπιστολῆς ἐπίσημον χαρακτῆρα ἀπόφασις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἦτο ὀριστική, διὸ καὶ ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἠδύνατο νὰ γνωστοποιήσῃ ταύτην προφορικῶς εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἡ ὁποία διεκανόνισε καὶ τὴν κατὰ τῶν τριῶν διαφωνησάντων πρὸς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ἐπιβληθεῖσαν ποινήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκοινωνησίας ἐν ὧσιν τῆς ἐπικειμένης συγκλήσεως τῆς μεγάλης συνόδου τῆς Ἀγκύρας.

Ὁ περιορισμὸς τῶν μελῶν τῆς μελλούσης νὰ συγκληθῆ ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου εἰς μόνους τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν ἀρειανικὴν ἔριν ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς παρεῖχεν εἰς τὸν Μ. Κωνσταντίνον τὴν εὐχέρειαν ταχείας μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίας. Τὰς εὐνοήτους δυσχερείας τοῦ ἐπισκόπου Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως περὶ τὴν μετάβασιν εἰς Ἀγκυραν ἐκάλυπτεν ἡ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας δηλωθεῖσα τῷ Κορδοῦης Ὅσιῳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἄμεσος ἐτοιμότης τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς συγκληθησομένην σύνοδον πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος οὐδένα εἶχε λόγον νὰ ἀγνοήσῃ τὴν προφορικῶς γνωσθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὁ Κορδοῦης Ὅσιος κατενόησε τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ὑποβληθεῖσαν πρότασιν, ὅτι εἰς τὴν μεγάλην σύνοδον θὰ ἔδει νὰ προσκληθοῦν καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως. Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν δογματικὸν ζήτημα συνεδέετο πρὸς θεμελιώδη διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διὸ καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἔκφρασις τοῦ φρονήματος πασῶν τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν ἐκρίνετο ἀναγκαῖα. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ συνοδικὴ ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀπεστάλη καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως³⁸. Ὁ Κορδοῦης Ὅ-

38. «Ἐπέστειλαν δὲ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τὰ αὐτὰ δι' ἑτέρου γράμματος καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἰταλίας ἐπισκόπους τοὺς ὑπὸ τὸν τῆς μεγάλης Ρώμης θρόνον καὶ ἐποίησαντο κάκεῖνοι πρὸς τὴν σύνοδον ἔγγραφον ἀποκρισὶν συντιθεμένην πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτῆς ὄρισμένοις εἴτε περὶ πίστεως εἴτε περὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων· ἐν ἡ καὶ αὐτοὶ κατατάξαντες ἐπεμψαν πρὸς ταύτην τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνηγμένην καὶ δι' αὐτῆς πρὸς πάντας τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους κέ-

σιος εἰσηγήθη εἰς τὸν Μ. Κωνσταντίνον τὴν πρότασιν περὶ προσκλήσεως καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἡ οἰκουμηνικὴ σύνθεσις τῆς συνόδου κατέστησε πρόδηλον τὴν ἀνάγκην μεταθέσεως αὐτῆς ἐκ τῆς Ἀγκύρας εἰς τὴν ἐγγὺς τῆς Νικομηδείας παραθαλασσίαν πόλιν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας. Οἱ λόγοι τῆς ἀλλαγῆς ταύτης τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐκ τῆς Ἀγκύρας εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας παρέχονται ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἀποσταλείσῃ ἐπιστολῇ, δι' ἧς ἐκοινοποιεῖτο ἡ νεωτέρα ἀπόφασις αὐτοῦ. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς διεσώθη εἰς συριακὴν μετάφρασιν καὶ μετεγλωττίσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ E. Schwartz. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου βασιλέως πρὸς τὴν σύνοδον τῶν τιμῶν πατέρων» παρατίθεται τὸ ἀκολουθοῦν κείμενον:

«Τὸ μηδὲν ἐμὲ ἔχειν ὃ ἂν τιμώτερον ἢ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου τῆς εὐσεβείας, παντὶ δήλον εἶναι νομίζω· ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν ἐπισκόπων σύνοδον ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας γενέσθαι πρότερον συνεφωνήθη, νῦν πολλῶν ἕνεκα καλὸν εἶναι ἔδοξεν, ἵνα ἐν Νικαίᾳ τῇ τῆς Βιθυνίας πόλει συναχθῆ, διότι τε οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν ἔρχονται ἐπίσκοποι καὶ διὰ τὴν καλὴν τοῦ ἀέρος κρᾶσιν, ἔτι δὲ καὶ ἴν' ἐγὼ ἐγγύθεν θεατῆς ὦ καὶ κοινῶν ὁσίων γεννησομένων. Διὰ τοῦτο γνωρίζω ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, πάντας ὑμᾶς εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν, τουτέστιν εἰς Νίκαιαν, διὰ σπουδῆς ἐθέλειν ἐμὲ συναχθῆναι. Ἐκαστος οὖν ὑμῶν ὄρων εἰς τὸ χρήσιμον, ὡς προεῖρηκα, σπευδέτω ἄνευ τινὸς μελλήσεως ταχέως ἔλθειν, ἵνα θεατῆς τῶν γεννησομένων αὐτὸς ἐγγύθεν γένηται. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί»³⁹.

κανόνας· οὐσπερ καὶ αὐτοὺς γράψω σοι ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ μετ' ὀλίγα, ἵνα καὶ αὐτοὺς μάθης. Ζητητέον δὲ πῶς κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν αὐτῶ ὁμοδόξων ἀγωνιζόμενοι οὐ μέμνηται τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματος οὗτοι οἱ ἅγιοι καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέραμαχοι ἐπίσκοποι, καίτοι ὕστερον ἐγένοντο τῆς ἁγίας ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ οἱ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν ἐν τοῖς ἐκείσιν συναχθεῖσιν» (E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 279). Οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ὑπέδειξαν εἰς τὸν Κορδοῦης Ὅσιον τὴν ἀνάγκην προσκλήσεως καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, ἵνα ἡ ἀπόφασις τῆς μεγάλης συνόδου ἐκφράξῃ τὸ καθολικὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἐθεώρησεν ὀρθὴν τὴν γενομένην πρότασιν καὶ ὑπέδειξε εἰς τὸν Μ. Κωνσταντίνον τὴν πρόσκλησιν εἰς τὴν σύνοδον καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως.

39. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 289 - 290. Ἡ ἐν τῇ ἐπιστολῇ μνεία μεταξὺ τῶν λόγων, οἱ ὁποῖοι ἐπέβαλον τὴν μετα-

Ὡς πρῶτον αἴτιον τῆς μεταθέσεως τῆς ἔδρας τῆς συνόδου ἐξ Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας προβάλλεται ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων ἐκ τε τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Δύσεως. Ἡ αἰτιολόγησις αὕτη καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως δὲν εἶχον κατ' ἀρχὰς προσκληθῆναι νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μεγάλην σύνοδον, τῇ ὑποδείξει ὁμοῦ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀπεφασίσθη ἢ διεύρυνσις αὕτη τῆς συνθέσεως τῆς συνόδου. Οὕτω κατέστη ἀναγκαῖα ἢ ἐσπευσμένη πρόσκλησις αὐτῶν καὶ ἡ ἄμεσος γνωστοποίησις τῆς ἔνεκα τούτου ληφθείσης ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἢ ὁποῖα διηκούλυνε τὴν ταχύτεραν ἄφιξιν τῶν ἐπισκόπων Ἰταλίας, Β. Ἀφρικῆς καὶ Αἰγύπτου. Ἄλλως τε ἡ Νίκαια προετιμᾶτο καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὄχι μόνον διὰ τὸ εὐκρατον κλίμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παρεχομένην αὐτῷ δυνατότητα παρακολουθήσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου πρὸς ἀποφυγὴν ὀξυτήτος ἢ διασπάσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων. Ὁ Κορδοῦης Ὅσιος, μετασχὼν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἀντελήφθη τὸν ἐπικρεμᾶμενον κίνδυνον, διότι οἱ διαφωνήσαντες πρὸς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς καὶ ἀποκοπέντες ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τρεῖς ἐπίσκοποι θὰ ὑπέδειξαν τοὺς ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ὁμόφρονες αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τοὺς ἀπόντας Νικομηδείας Εὐσέβιον, Τύρου Παυλίον, Σκυθοπόλεως Πατρόφιλον κ.ἄ. Εὐνόητον ὅτι ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἐνημέρωσε τὸν Μ. Κωνσταντῖνον καὶ περὶ τῶν κινδύνων τούτων, διὸ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ διεδήλωσε σαφῶς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ νὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου.

Ἐν τούτοις πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῶν Δ' καὶ Ε' αἰ. οὐδόλως ὑπαινίσσονται τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας. Τοῦτο θὰ ἦτο πράγματι δυσερμηνευτον, ἐὰν ἐδεχόμεθα ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐκοινοποίησε τὴν ἀπόφασιν δι' ἐπιστολῶν πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς διαλλακτικῆς ἀποστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὀσίου, «ὡσπερ ἐπιστρατεύων αὐτῷ φάλαγγα Θεοῦ, σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, σπεύδειν ἀπαντα-

βολὴν τῆς ἀρχικῆς ἀποφάσεως, τῆς συμμετοχῆς καὶ ἐπισκόπων ἀἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν» ὑποδηλοῖ, κατ' ἡμᾶς, ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Βιθυνίας δὲν συμπεριλαμβάνετο καὶ ἡ δυνατὸς πρόσκλησις τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως.

χόθεν τοὺς ἐπισκόπους γράμμασι τιμητικοῖς προκαλούμενος... Ὡς οὖν ἐφοῖτα πανταχοῦ τὸ παράγγελμα, οἶά τινας ἀπὸ νύσσης οἱ πάντες ἔθειον σὺν προθυμίᾳ τῇ πάσῃ»⁴⁰. Ὁ Σωκράτης ἀναφέρει ὅτι «ὁρῶν ὁ βασιλεὺς ταραττομένην τὴν Ἐκκλησίαν, σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, τοὺς πανταχοθεν ἐπισκόπους διὰ γραμμάτων εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι παρακαλῶν»⁴¹. Ὁ Σωζομενὸς ὡσαύτως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς «συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ πανταχῇ τοῖς προεστῶσι τῶν ἐκκλησιῶν ἔγραψεν εἰς ρητὴν ἡμέραν παρῆναι»⁴². Ὁ Θεοδώρητος Κύρου παρέχει τὴν αὐτὴν περιγραφὴν τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τονίζων ὅτι ὁ βασιλεὺς «ἐπειδὴ τῆς ἐλπίδος ἐψεύσθη τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην εἰς τὴν Νικαέων συνήγειρε σύνοδον»⁴³. Τοιαύτην σύγκλησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐγνώριζον οἱ Μ. Ἀθανάσιος⁴⁴, Γελάσιος⁴⁵ καὶ Ἐπιφάνιος⁴⁶. Τὴν ἀπόφασιν συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ ἠγνόουν καὶ οἱ ἀρειανόφρονες ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ Σαβίνος Ἡρακλείας τῆς Θράκης καὶ Φιλοστόργιος. Τὸ ἔργον τοῦ Σαβίνου ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς Σωκράτη καὶ Σωζομενόν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπαφελούοντο παρεμφεροῦς τινας μαρτυρίας⁴⁷. Ὁ Φιλοστόργιος ἐπίσης οὐδόλως ὑπαινίσσεται τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου εἰς τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι «τῶν οὖν ἐπισκόπων τότε πρὸς πολλὰς διαμεριζομένων δόξας, ἔδοξε τῷ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ σύνοδον ἐν Νικαίᾳ πάντων τῶν ἐπισκόπων ποιῆσαι καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους διαπληκτισμὸν καταπαῦσαι»⁴⁸.

Ἡ γενικὴ αὕτη ἄγνοια τῆς ἀποφάσεως τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου νὰ συγκαλέσῃ κατ' ἀρχὴν τὴν μεγάλην σύνοδον εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας προκαλεῖ ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν εἰς συριακὴν μετάφρασιν διασωθέντων κειμένων τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου καὶ τῆς γνωστοποιούσης τὴν ἀλλαγὴν τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς μεγάλης συνόδου ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου. Ἄλλως τε τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθῇ

40. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6.

41. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

42. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17.

43. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

44. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 36 ἐξ.

45. Γελασίου, Ἐκκλ. Ἱστορία II, 5. Ρουφίνου, Hist. Eccles. I, 1.

46. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἱρέσεων 69, 11.

47. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. II, 15.17.39. III, 10.

48. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7a.

πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποσταλείσης πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο οἱ ἐπίσκοποι νὰ προσέλθουν εἰς Νίκαιαν εἰς σαφῶς καθοριζομένην ἡμερομηνίαν καὶ ἐδίδοντο αὐτοῖς ὁδηγία ὡς πρὸς τὴν διὰ δημοσίων μέσων μετακίνησιν αὐτῶν. Ἡ ἐξήγησις τοῦ ἱστορικοῦ τούτου διλήμματος εἶναι ἴσως δυνατὴ διὰ τῆς ὑποθέσεως ἡμῶν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης συνόδου εἰς Ἄγκυραν δὲν ἐκοινοποιήθη δι' ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι ὁ Κορδοῦης Ὁσῖος ἐνημέρωσε προφορικῶς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἄντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχὰς 325) περὶ τῆς προθέσεως ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος, διὸ καὶ ἡ γνωστοποίησις τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς συνόδου δέον νὰ ἀπεστάλη προφανῶς εἰς μόνον τὸν ἐπίσκοπον Ἄντιοχείας ἢ καὶ τοὺς ἐξέχοντας ἐπισκόπους τῆς συνόδου τῆς Ἄντιοχείας. Οὕτως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, γνωσθεῖσα εἰς περιωρισμένον κύκλον ἐπισκόπων τῆς Συρίας, ἠγνοήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διεσώθη μόνον εἰς συριακὴν μετάφρασιν.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος λοιπὸν ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας, εἶτα δὲ εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἀλλ' ἡ τοιαύτη παρέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἦτο νέον τι διὰ τὴν σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία ἐγνώριζε τὴν ὑπὸ μόνων τῶν ἐπισκόπων σύγκλησιν τῶν συνόδων τῆς Ἐκκλησίας.

3 Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησις τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου προεκάλεσε τὰς ἀντιρρήσεις ρωμαιοκαθολικῶν κυρίως ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ κανονολόγων, οἱ ὅποιοι ἀνεξήτησαν καὶ ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ τὴν θεμελίωσιν τῆς θέσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα Ρώμης νὰ συγκαλῆ τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους. Τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν, προβληθέντα ἰδίᾳ κατὰ τὸν Ἰθ' αἰ., συνώψισεν ὁ Hefele, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς συγκαλοῦσης τὴν σύνοδον ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καθιστᾷ δυσχερῆ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀναμίξεως τοῦ πάπα εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπόδοσις τῆς πρωτοβουλίας

ταύτης εἰς τὸν Μ. Κωνσταντῖνον δὲν ἀποκλείει τὴν προγενεστέραν συνεννόησιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πάπα Ρώμης Σιλβέστρου⁴⁹. Ὁ Hefele ἐπικαλεῖται ὡς κύριον ἐπιχείρημα τὴν διακήρυξιν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου (680), καθ' ἣν «Κωνσταντῖνος ὁ ἀεισεβέστατος καὶ Σιλβέστρος ὁ ἀοίδιμος τὴν ἐν Νικαίᾳ μεγάλην τε καὶ περίβλεπτον συνέλεγον σύνοδον»⁵⁰. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν, ἀνταγωνιζομένην τὴν Ρώμην πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντίου καθιστᾷ κατὰ τὸν Hefele, τὴν δῆλωσιν ταύτην «ἀναντίρρητον» (irrecusable), διὸ καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐθεωρήθη ὡς αἰσθανθεὶς τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ κνεργήσῃ μόνος διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοιοῦτου σοβαροῦ ζητήματος, ἀνεῦ τῆς συναινέσεως καὶ τῆς συνεργασίας ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀνεγνωρίζετο ὡς ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τοῦ χριστιανισμοῦ»⁵¹. Μοναδικὸν ὅμως ἀξιόλογον ἐπιχείρημα τοῦ Hefele διὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ διακήρυξις τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη καὶ διὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς διδασκαλίας ὅτι ὁ πάπας Ρώμης κέκτηται τὸ ἀτόλυτον καὶ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς συγκλήσεως τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων, διότι καὶ ἐν ταύτῃ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δέον νὰ ἐνήργησιν μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συναινέσεως τοῦ πάπα. Ἐν τούτοις ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος εἰς τὴν αὐτὴν διακήρυξιν ἀποδίδει τὴν σύγκλησιν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381) εἰς τὸν Μ. Θεοδοσίον, τὸν πάπαν Δάμασσοῦ καὶ τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ναζιανζηνὸν καὶ Νεκτάριον, ἐνῶ εἶναι γεγονός ἱστορικῶς ἀναντίρρητον ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ διακηρύξει μνημονευομένων ἐπισκόπων συνήρρησεν εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ταύτης. Ὁ Ρώμης Δάμασος οὐδὲ κἀν προσεκλήθη εἰς τὴν σύνοδον, ἐνῶ ὁ Νεκτᾶριος δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰσέτι εἰς τὸν κλῆρον κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου. Ἡ ἀξιοπιστία λοιπὸν τοῦ κειμένου τῆς διακηρύξεως κρίνεται ἐπισφαλῆς διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀντλησιν συμπερασμάτων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς συγκλήσεως καὶ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ τῆς συνοδικῆς ταύτης διακηρύξεως δὲν ἠξιολογήθη ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὸ καθ' ὅλου περιεχόμενον αὐτῆς⁵².

49. Hefele - Leclercq, I/1, 403 - 404.

50. Mansi XI, 661.

51. Hefele - Leclercq, I/1, 406 - 407.

52. Περὶ τὸν ἰδιότυπον χαρακτήρα καὶ τὰ αἷτια συγκλήσεως τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381) ὡς Ἐνδημούσης συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, ἰδὲ

Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπόδοσις τῆς συγκλήσεως τῶν Α' καὶ Β' Οἰκουμενικῶν συνόδων εἰς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἀνέλαβον σχετικὴν πρωτοβουλίαν, ἀποδίδει, καθ' ἡμᾶς, τὴν ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου τῶν προγενεστέρων Οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κριτηρίων τοῦ Ζ' αἱ. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς συνόδου προϋπέθετε τὴν συμμετοχὴν ἐκπροσώπων τῶν δύο κορυφαίων θρόνων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἢ τοῦλάχιστον τὴν συναίνεσιν ἑκατέρου τούτων, ἐὰν οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ συμμετάσχη αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀπεσταλμένων. Τοῦτο ἀπετέλει κοινὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν ἢ διὰ τῆς καταλήψεως τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον πᾶσαν μετακίνησιν ἐπισκόπου τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων χωρῶν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὑπὸ τὸ κριτήριον τοῦτο ὁ πάπας, ἐκπροσωπηθεὶς εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον διὰ τῶν πρεσβυτέρων τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας Βίκωνος καὶ Βικεντίου, ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς συνεργήσας εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου, δεδομένου ὅτι καὶ ἡ ἀνευ ἐκπροσωπήσεως ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων συνόδου τινὸς ἰσοῦτο πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου. Ὁ J. Devillard προσεπάθησε νὰ ὑποστηρίξῃ ἐμμέσως τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Ρώμης Σιλβέστρου σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τῆς θέσεως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα ἀποδοχὴ τῆς προσκλήσεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου συνίστα τὴν ἐπίσημον σύγκλησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης ἀντιμετωπίσεως τῶν πάσης φύσεως δυσχερειῶν διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου⁵³. Ὁρθῶς ὁμοῦ παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ V. Grumel ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη θὰ εἶχεν ἐρείσματα μόνον ἐὰν ὁ πάπας Ρώμης εἶχε ζητήσῃ ἐπισήμως τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ἢ τοῦλάχιστον ἐὰν ὁ αυτοκράτωρ εἶχε ζητήσῃ τὴν προγενεστέραν συναίνεσιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, διότι μόνον τότε ἡ θέσις τοῦ πάπα θὰ ἐπηρέαζε πράγματι τὴν ἀπόφασιν περὶ συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ V. Grumel ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου

πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Ἐνδημοῦσα Σύνοδος, Ἀθήναι 1971, 44 ἐξ., ἐνθα ὑπεστηρίξαμεν ὅτι ἡ Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ὑπῆρξε κατὰ τὴν σύγκλησιν καὶ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν ἀπλῶς Ἐνδημοῦσα σύνοδος, συγκληθεῖσα πρωτίστως διὰ τὴν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος πληρώσεως τοῦ χηρεύοντος θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εὐνόητον ὅτι ἡ ἐν τοιαύτῃ συνόδῳ πρόσκλησις τοῦ πάπα Ρώμης οὐδὲν ἐκτετακτικὸν κανονικὸν εἶρημα.

καὶ θεωρεῖ ὀρθῶς ὅτι ἡ σύγκλησις τῆς συνόδου εἶναι ἔργον ὄχι τοῦ πάπα Σιλβέστρου, ἀλλὰ τοῦ αυτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου. Τοῦτο ἄλλως τε ἀποτελεῖ σήμερον γενικὸν πόρισμα τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης⁵⁴. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πάπαι Δάμασος καὶ Βιγίλιος ἐθεωρήθησαν ὡς συμμετασχόντες τῆς συγκλήσεως τῶν Β' καὶ Ε' Οἰκουμενικῶν συνόδων ἀντιστοίχως, καίτοι ἦτο εἰς πάντας γνωστὸν ὅτι ἡ μὲν Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνεκλήθη ὡς σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, ἐν δὲ τῇ Ε' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενος Βιγίλιος ἠρνήθη νὰ συμμετάσχη τῆς συνόδου καὶ ἐδέχθη τὰς ἀποφάσεις μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεῖα τῆς ἐν τῇ διακηρύξει τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου μείας τοῦ πάπα Ρώμης Σιλβέστρου καθιστᾷ πρόδηλον τὴν ἀνάγκην διαφοροποιήσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἀπὸ τὴν ὑστερογενῆ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν κριτηρίων ἀξιολόγησιν τῆς συνοδικῆς ἐμπειρίας τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλως τε τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου λήψιν τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου μαρτυροῦν ὄχι μόνον αἱ περιγραφαὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Δ' καὶ Ε' αἱ., ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ συνείδησις τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὰς ἐκκλησίας Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως ἐτόνισαν τοῦτο ρητῶς: «Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφορῶν πόλεων τε καὶ ἐπαρχιῶν μεγάλη καὶ ἀγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστεῖλαι γράμματα»⁵⁵. Ἡ ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος σύγκλησις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων κατέστη ἐφεξῆς παγία παράδοσις, διὸ καὶ οἱ βυζαντινοὶ αυτοκράτορες συνεκάλεσαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πάσας τὰς μετὰ ταῦτα συγκληθείσας Οἰκουμενικὰς συνόδους ἐν Ἀνατολῇ⁵⁶.

53. J. Devillard, La papauté et le concile de Nicée, Revue Apologétique, 40, σελ. 400 ἐξ.

54. V. Grumel, Le siège de Rome et le Concile de Nicée, EO 24 (1925) 441 ἐξ. Πρβλ. σχετικῶς καὶ J. Turmel, Constantin et la Papauté, Revue Catholique des Eglises 3, 1906, 212 ἐξ.

55. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

56. F. X. Funk, Die Berufung der Oecumenischen Synoden des Altertums, ἐν Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen, I, Paderborn 1897,

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησις ὁμως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀποτελεῖ σαφῆ ἔκφρασιν τῆς ἐπ' αὐτοῦ πραγματοποιηθείσης ἀλλαγῆς εἰς τὰς σχέσεις τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ ὀποθενδήποτε ὑποκινούμενον ἐνδιαφέρον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεδηλοῦτο κυρίως εἰς τὴν μέριμναν αὐτοῦ πρὸς διαφύλαξιν σταθερᾶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος⁵⁷. Ἡ ἰδιαιτέρα εὐαισθησία αὐτοῦ διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐδείχθη προγενέστερον καὶ ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθείσας προσπάθειας πρὸς συνοδικὴν διευθέτησιν τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν ἐν Β. Ἀφρικῇ⁵⁸. Ἡ ἐν τῇ Δύσει κτηθεῖσα ἐμπειρία ἐδείχθη χρήσιμος καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ἐνεκα τῆς διαιρέσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων εἰς πολεμίους καὶ ὑποστηρικτὰς τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως⁵⁹.

57 ἔξ., ἀπέδειξε διὰ κριτικῆς θεωρήσεως πασῶν τῶν σχετικῶν πηγῶν ὅτι πᾶσαι αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι συνεκλήθησαν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

57. Τὰ αἰτία τῆς στροφῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδειχθέντος ἐνδιαφέροντος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαντληθῶν εἰς πολιτικὰ μόνον κίνητρα, ἀλλ' ἐκφράζουν ἀναμφιβόλως καὶ τὰς θρησκευτικὰς ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ προδιαθέσεις αὐτοῦ. Διὰ τοὺς πολιτικούς στόχους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου θὰ ἦρκει καὶ μόνη ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως τῆς λατρείας ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ ἡ παροχὴ εἰς τοὺς πολίτας τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Τοιαῦται παραχωρήσεις θὰ ἀπετέλουν μεγίστην προσφορὰν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δὴ καὶ μετὰ τοὺς ἀπηνεῖς διωγμούς τοῦ Λικινίου. Πλείονα περὶ τοῦ ἐπιμάχου τούτου ζητήματος ἰδὲ F. J. Doelger, Die Taufe Konstantins und Ihre Probleme, RQ 19 (1913) 377 - 447. N. H. Baynes, Constantine the Great and the Christian Church, Proceeding of the British Academy 1929, 341 - 442. H. Lietzmann, Der Glaube Konstantins des Grossen, Sitzungb. der preuss. Akad. der Wiss., Phil - hist. Klasse (1937) 263 ἔξ. H. Grégoire, La vision de Constantin liquidée 14 (1939) 341 - 351. J. Straub, Konstantins christliches Sendungsbewusstsein, Das neue Bild der Antike 2 (1942) 374-394. K. M. Setton, Christian attitude towards the Emperor in the Fourth Century, N. York 1941, 40 ἔξ. H. Berkhof, Kirche und Kaiser, Zurich 1947. Α. Φυτράκη, Ἡ πίστις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, Ἀθῆναι 1945. A. Pignaniol, L'état actuel de la question Constantinienne, Historia (1950) 82 - 96. H. Doergies, Das Selbstzeugnis Kaiser Konstantins, Göttingen 1954. Τοῦ αὐτοῦ, Konstantin der Grosse, Stuttgart 1958. H. Kraft, Kaiser Konstantins religiöse Entwicklung, Tubingen 1955 κ.ά.

58. Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Δονατιστῶν ἰδὲ Β. Φειδᾶ, Ἡ προεδρία τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, Ἀθῆναι 1974, 18 ὑπ. 18.

59. Ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἀρειον ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὰς πρωτοβουλίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐν τῇ Δύσει διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν. Ὡς ὁμως ἐν τῇ Δύσει, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ ἀποτυχία τῆς ἀναληφθείσης διαλ-

Ἡ πρωτοβουλία ὁμως τοῦ αὐτοκράτορος νὰ συγκαλέσῃ Οἰκουμενικὴν σύνοδον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γενομένη ἀὐθαίρετως καὶ ἐρήμην πάσης ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων σχετικῆς εἰσηγήσεως;

Ἐπιπλέον ὁ λατίνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Ρουφίνος ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντίνος συνεκάλεσε τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ex sacro dotum sententia, ἀλλὰ δὲν ἀποσαφηνίζει τὴν ἀσαφῆ ταύτην φράσιν⁶⁰. Ἡ ἀναζήτησις ὁμως τῶν εἰσηγηθέντων τὴν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος ἐπισκόπων δὲν εἶναι δυσχερῆς. Εἰς τούτων ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ προσωπικὸς σύμβουλος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων Κορδοῦης Ὅσιος, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη εἰς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν πρὸς ἐπίτευξιν διαλλακτικῆς διευθετήσεως τῆς περὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου διαμάχης τῶν ἐπισκόπων. Ἐκ τῶν εἰσηγηθέντων τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ἐπισκόπων δέον νὰ ἀποκλεισθῇ ὁ ἐπίσκοπος Νικομηδείας Εὐσέβιος, ὁ ὁποῖος, καίτοι διέμενεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς, ἔθεωρετο ὑποπτος ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Λικινίου, διὸ καὶ ἐχαρακτήρισθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὁ «τῆς θρανικῆς ὀμότητος συμμύστης»⁶¹. Μετὰ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου ἀπεμονώθησαν καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ τελοῦντες ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὴ καὶ ὁ Νικαίας Θεόγνης. Ἐκ τούτων περιβάλλοντος λοιπὸν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μόνον ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἠδύνατο νὰ εἰσηγηθῇ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης συνόδου. Ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἐθεμελίωσε τὴν εἰσήγησιν ταύτην ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου γε-

λακτικῆς πρωτοβουλίας θὰ ὠδήγει εἰς τὴν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, διότι ἦτο ἀναγκαῖα ἡ ἐξάντλησις πασῶν τῶν δυνατοτήτων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς κλονισθείσης ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀνάγκην ταύτην προβάλλει μετ' ἐμφάσεως ὁ Μ. Κωνσταντίνος εἰς τὴν πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἀρειον ἐπιστολὴν (Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου II, 64 - 72).

60. Ρουφίνου, Hist. Eccles. I, 1. Κατὰ τὸν Εὐσεβίου (Βίος Κωνσταντίνου III, 5) ὁ Μ. Κωνσταντίνος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὀσίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, «ὅτε αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν ἀνακινήσας, ἄλλον τουτοῖ καταγωνισθῆναι [δεῖν] ἔφη τὸν κατὰ τοῦ ταράττοντος τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανοῦς ἐχθροῦ πόλεμον», διὸ καὶ συνεκάλεσε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον. Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀξιολόγησις τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὀφείλεται εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ νὰ προβάλῃ τὸ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἡ μόνη ἔρμηνεία τῶν γεγονότων.

61. Μ. Κωνσταντίνου, Ἐπιστολὴ τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδείων. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 41.

νομένης σχετικής προτάσεως, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίζῃ πάσας τὰς προεκτάσεις τῆς ἀρειανικῆς διαμάχης εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ τοιαύτη πρωτοβουλία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου δέον νὰ θεωρηθῆ, καθ' ἡμᾶς, εὐνόητος, διότι οὐδεὶς ἕτερος τρόπος ἀντιμετώπισεως τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως ἦτο προτιμότερος τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς αἱ πηγαὶ παρακάμπτουν διὰ σιγῆς τὴν ἀποφασιστικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἢ διὰ τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου διαβιβασθεῖσα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πρότασις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Ὁ Ἐπιφάνιος ὁμοῦς διέσωσε τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρωτοβουλίας ταύτης τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου· «Ἀλλὰ μεταξύ ὀλίγου τοῦ χρόνου, τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου ἐπιμελησαμένου καὶ κινήσαντος τὸν μακάριον Κωνσταντῖνον, συνεκρότησε σύνοδον ἐν τῇ Νικαίᾳ τῇ πόλει»⁶². Ἡ μαρτυρία αὕτη μεταθέτει τὸ κέντρον βάρους τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐφήρμοσεν ἅπλῶς τὴν διὰ τῆς προτάσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ὑποδειχθεῖσαν ἀνάγκην κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος πρὸς ἐπιτυχή ἀντιμετώπισιν τῆς ἐκ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως διαιρέσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Διατὶ ὁμοῦς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας προέτεινε εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ δὲν συνεκάλεσεν ὁ ἴδιος τὴν προταθεῖσαν μεγάλην σύνοδον; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι δυσχερής, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν σχετικὰς μαρτυρίας εἰς τὰς πηγὰς. Γνωρίζομεν ὁμοῦς ὅτι ἡ σύγκλησις συνόδων ἐν Ἀνατολῇ εἶχεν ἀπαγορευθῆ ὑπὸ τοῦ Λικινίου, ἡ δὲ ἀπαγόρευσις ἴσχυε μέχρι τῆς ἡττης αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον (18 Σεπτεμβρίου 324), ὁ ὁποῖος δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν ἄμεσον κοινοποίησιν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἄρσεως τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης⁶³. Κατὰ συνέπειαν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύ-

62. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἵρέσεων 68, 4.

63. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου Ι, 51. Ὁ Λικίνιος «πρώτους γέ τοι τοὺς ὑπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ λειτουργούς, μηδὲν πάποτε πλημμελές περὶ τὴν ἀρχὴν διαπονηθέντας, ἡρέμα τέως περιειργάζετο, προφάσεις κατ' αὐτῶν κακοτέχνους θηρώμενος· μηδεμίαν γε μὴν εὐπορῶν αἰτίας, μηδ' ἔχων ὅπη τοῖς ἀνδράσι καταμέμφοιτο, νόμον ἐκπέμπει διακελευόμενον· μηδαμῆ μηδαμῶς ἀλλήλοισ

νατο νὰ συγκαλέσῃ εἰς γενικὴν σύνοδον τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν μεταβάσεως τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος Κορδοῦης Ὁσίου (Ὀκτ. 324). Δυνάμεθα ὁμοῦς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀντιμετώπιζε τὸ θέμα τῆς διὰ γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς διευθετήσεως τοῦ ἐκ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως δημιουργηθέντος γενικωτέρου ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, διότι ἐτίθετο δὲν τὸ πρόβλημα τῆς διακοπῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν ἀντιφρονούντων ἐπισκόπων. Ἡ μετάβασις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος Κορδοῦης Ὁσίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπήλλαξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰ προβλήματα, τὰ ὁ-

ἐπικοινωνεῖν τοὺς ἐπισκόπους, μηδ' ἐπιδημεῖν αὐτῶν ἐξεῖναί τινι τῇ τοῦ πέλας ἐκκλησίᾳ, μηδέ γε συνόδους, μηδὲ βουλὰς καὶ διασκέψεις περὶ τῶν λυσιτελῶν ποιεῖσθαι. Τὸ δ' ἦν ἄρα πρόφασις τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρεῖας· ἡ γὰρ παραβαίνοντας τὸν νόμον ὑποβάλλεσθαι τιμωρία ἢ πειθαρχοῦντας τῷ παραγγέλματι παραλύειν ἐκκλησίας θεσμούς, ἄλλως γὰρ οὐ δυνατὸν τὰ μεγάλα τῶν σκεμμάτων ἢ διὰ συνόδων κατορθώσεως τυγχάνειν». Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀστηρὰ ἀπαγόρευσις κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο γενικὴ καὶ καθίστα ἀδύνατον ὄχι μόνον τὴν ἀντιμετώπισιν χρονιζόντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπων εἰς χηρευούσας ἐπισκοπὰς. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος (ἀρχαὶ 325) ἐκφράζει ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ τὰς ὀδυνηρὰς συνεπείας τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης· «ἐπειδὴ οὖν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς συνήγαγεν εἰς τὴν παροικίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐξετάσαντες ἡμεῖς καὶ πραγματευσάμενοι τὰ κοινὰ καὶ ὀφέλιμα καὶ χρήσιμα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἐυρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγορήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπὸ ἀνθρώπων κοσμικῶν καὶ πάντως καταπέπαιται, διότι κεκώλυτο ἐπισκόπων σύνοδον συναχθῆναι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις» (E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 274). Ἡ νίκη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (18 Σεπτ. 324) δὲν ἐσήμαινε διὰ τοὺς ἐπισκόπους τὴν αὐτόματον ἄρσιν τοῦ ἀπαγορευόντος πᾶσαν συνοδικὴν συνάθροισιν νόμου, διό καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος προέβαλεν εἰς τὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν μεταβάντα (Ὀκτώβριον 324) Ὁσίον Κορδοῦης τὸ ἀγωνιώδες αἶτημα καὶ τὴν πρότασιν ἐγκρίσεως ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῆς συγκλήσεως γενικῆς τινος συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος. Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκρουεν ἥδη ἀνοικτὰς θύρας, διό καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν συγκλήσεως καὶ πραγματοποίησεως τῆς συνόδου. Ἦτο σπουδαία εὐκαιρία ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ καταστῆ εὐρύτερον αἰσθητὴ ἡ ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας μεταβολὴ τῆς στάσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ λυθοῦν συνοδικῶς αἱ διασπᾶσαι τὴν ἐνότητά τῆς Ἐκκλησίας ἐριδές.

ποῖα συνεδέοντο πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ σύγκλησιν τοιαύτης γενικῆς συνόδου, διὸ καὶ οὗτος προέτεινε τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησιν τῆς συνόδου. Διὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἀντιμετωπιζόντο πάντα τὰ σοβαρὰ προβλήματα περὶ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, περὶ τὸν τρόπον μετακινήσεως, περὶ τὴν διαμονὴν καὶ περὶ τὴν κάλυψιν τῶν ἀπαιτουμένων δαπανῶν, τὰ ὅποια δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιλύσῃ ὁ Ἀλέξανδρος. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος (Ὀκτώβριος 324) ὑπέδειξε διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν μεταβάντα πρὸς διευθέτησιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος Κορδοῦης Ὅσιον ὅτι οἰαδήποτε λύσις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου προβλήματος ἦτο ἀδύνατος ἐν Αἰγύπτῳ, διότι τὰ ἔρεϊσματα τοῦ Ἀρείου εὕρισκοντο εἰς τοὺς ὁμόφρονας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, διὸ καὶ μόνον γενικὴ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ δογματικὸν πρόβλημα. Ἡ πρότασις αὕτη τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ἦτο σαφῆς καὶ κατενοήθη ὑπὸ τοῦ Κορδοῦης Ὄσιου, ὁ ὁποῖος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκλογῆς διαδόχου τοῦ ἀποθανόντος Ἀντιοχείας Φιλογονίου (20 Δεκ. 324) ἔσπευσε εἰς Ἀντιόχειαν διὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν ἀμέσως ληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπόφασιν καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔργον τῆς συνόδου⁶⁴. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος (ἄρχαι 325), ταχθεῖσα ὑπὲρ τῶν θεολογικῶν θέσεων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀπεσαφηνίσε πλήρως τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, διότι κατέδειξεν ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ὄχι μόνον Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατολῆς εἶχον ταχθῆ κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν ἐναντίον τῶν κακοδοξίων τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου καὶ συνετάσσοντο μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου. Τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν τῶν ὀρθοδόξων ἐν Ἀνατολῇ θὰ ἐνίσχυεν ἀναμφιβόλως ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ἔκφρασις τοῦ φρονήματος καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, διότι ἦτο γνωστὴ καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἡ κατὰ τὴν ἔριν τῶν «Δύο Διονυσίων» ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ρώμης Διονυσίου διδασκαλία περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοκιμασία τῶν εὐνοουσῶν τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν ἀστόχων φράσεων τοῦ Διονυσίου

64. Ὁ λατίνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Σουλπίκιος Σεῦηρος ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὄσιου Κορδοῦης ὑπόδειξιν τῷ Μ. Κωνσταντίνῳ τῆς ἀνάγκης συνοδικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος καὶ τονίζει ὅτι «Nicaena synodus auctore Hosio confecta habebatur» (Sulpicius Severus, *Chronica*, II, 35, PL 20, 149). Ἡ τοιαύτη ὁμῶς πρότασις ἐγένετο τῷ Κορδοῦης Ὄσιῳ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Ὄσιου εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἀλεξανδρείας. Ἐν Ἀντιοχείᾳ δέον νὰ ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ φρονήματος τούτου τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, διὸ καὶ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος ἀπέστειλε τὴν συνοδικὴν ἐπιστολὴν καὶ εἰς τὸν Ρώμης Σίλβεστρον, προτείνασα τὴν πρόσκλησιν εἰς τὴν μεγάλην σύνοδον καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως⁶⁵. Οὕτως ἐξηγεῖται, ὡς εἶδομεν, καὶ ἡ ἐκ τῆς Ἀγκύρας εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας μετὰθεσις ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῆς ἔδρας τῆς συγκληθείσης Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Συνελόντ' εἰπεῖν ἡ σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐγένετο μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου διὰ τῆς προσκλήσεως πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν σύνοδον διὰ βασιλικῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἡ σύγκλησις αὕτη τῆς συνόδου ὠφείλετο εἰς αἴτησιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τοῦ εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀποσταλέντος αὐτοκρατορικοῦ συμβούλου Κορδοῦης Ὄσιου. Κατὰ συνέπειαν ὁ αὐτοκράτωρ Μ. Κωνσταντίνος, συγκαλέσας τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐνήργησεν οὐχὶ αὐτοβούλως καὶ αὐθαιρέτως, ἀλλὰ καθ' ὑπόδειξιν ὑπευθύνου φορέως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἐνδιέφερετο ἀμέσως διὰ τὴν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος. Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἀπεδέχθησαν ὄχι μόνον οἱ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, ἀλλὰ καὶ οἱ

65. E. Schwartz, *Zur Geschichte des Athanasius*, Nachrichten VI, 1905, 279 «ἐπέστειλαν δὲ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τὰ αὐτὰ δι' ἑτέρου γράμματος καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἰταλίας ἐπισκόπους τοὺς ὑπὸ τὸν τῆς μεγάλης Ρώμης θρόνον». Ἡ ἐνέργεια αὕτη δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ξένη πρὸς τὴν τελικὴν ἀπόφασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅπως μεταθέσῃ τὸν τόπον συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐξ Ἀγκύρας εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ προσκαλέσῃ εἰς αὐτὴν τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως, διότι ὑποδηλοῖ τὴν ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου συνειδητοποίησιν τῆς ἀνάγκης, ὅπως ἡ ἀντιμετώπισις τῆς δογματικῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου θεμελιωθῇ ἐπὶ ὁμοφώνου ἀποφάσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἦτο πρόδηλος, διότι ἡ ἀρειανικὴ ἔρις ἀνεφέρετο εἰς θεμελιώδη διδασκαλίαν πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διατύπωσις τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἔδει νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐρήμην ἐκπροσώπων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, ἵνα μὴ διαταραχθῇ ἡ ὁμοφωνία τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν διακηρυχθησομένην πίστιν. Τοῦτο κατενόησε πλήρως ὄχι μόνον ὁ Κορδοῦης Ὄσιος, ἀλλὰ καὶ ὁ Μ. Κωνσταντίνος, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε καλῶς τὴν ἐριστικότητα τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως κατὰ τὴν προσπάθειαν ἄρσεως τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἄμεσος διεύρυνσις τῆς γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἰς οἰκουμενικὴν ἐκπροσώπησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων.

ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας (ἄρχαι 325) συμμετασχόντες ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτως ἢ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὀρθῶς ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου ὡς γενομένη «ex sacerdotum sententia».

Ἡ τοιαύτη καθ' αἵτησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνάληψις ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῆς ἐδθύνης συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδόλως δεσμεύει, θίγει ἢ ἀλλοιοῖ καθ' ἑαυτὴν τὴν αὐτοτέλειαν ἢ πληρότητα τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, διότι τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων παρέμεινεν ἀποκλειστικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις. Ἡ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διαμορφωθείσα ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις συγκλήσεως τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οὐδέποτε ἀπετέλεσεν ο ὁ σ ι ῶ δ ε ς κ α ι ὄ ρ γ α ν ι κ ὸ ν σ τ ο ι χ ε ῖ ο ν τ ο ὗ σ υ ν ο δ ι κ ο ὗ σ υ σ τ ῆ μ α τ ο ς κ α ι ἰ δ ῖ α τ ο ὗ θ ε σ μ ο ὗ τ ὶ ν Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ῶ ν σ υ ν ὄ δ ω ν, ἀ λ λ' ὕ π ῆ ρ ξ ε π ἄ ν τ ο τ ε ἀ π λ ῆ π ε ρ ι φ ε ρ ε ι α κ ῆ π α ρ ἄ δ ο σ ι ς, ἢ ὁ ποῖ α ἠ ὑ ν ὀ ε ι τ ῆ ν ὑ π ὸ τ ῆ ς Ἐ κ κ λ η σ ῖ α ς ε ὑ χ ε ρ ε σ τ ῆ ρ α ν κ α ι τ ε λ ε σ φ ο ρ ω τ ῆ ρ α ν ἀ ν τ ι μ ε τ ῶ π ι σ ι ν τ ὶ ν ἀ ν α φ ο ρ ο ὡ μ ῆ ν Ἐ κ κ λ η σ ῖ α σ τ ι κ ῶ ν ζ η τ ῆ μ ἄ τ ω ν.

Οὐσιῶδες καὶ ὀργανικὸν στοιχεῖον τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων εἶναι ἢ θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ ἀρχὴ τῆς διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων καθ' οἰονδήποτε τρόπον συγκαλουμένων ἐπὶ ταῦτο εἰς συνοδικὰς συνελεύσεις ἀντιμετώπισεως σοβαροῦ ἐκκλησιαστικοῦ τινος ζητήματος. Ὁ τρόπος τῆς συγκλήσεως ἦτο τότε ἐπουσιῶδες στοιχεῖον τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἐὰν πράγματι ὑφίστατο «εὐλόγος τις αἰτία» καὶ «κατεπίγουσα χρεία» ἀντιμετώπισεως τοῦ ὑφισταμένου ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, διὸ καὶ ἢ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων σύγκλησις τῶν ἐπτά Οἰκουμενικῶν συνόδων δὲν ἴσχυσε νὰ διαμορφώσῃ δεσμευτικὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν κανονικὴν ἀρχὴν ὡς πρὸς τὸν τρόπον συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς τινος συνόδου. Οὕτως ὁ Μ. Ἀθανάσιος χαρακτηριστικῶς ἀποδοκιμάζει τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς τινος χρείας συγκαλουμένης συνόδους τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων «Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμαστοί, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα συνόδου σχηματίζονται καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς παρὰ βασιλέως λαμβάνουσι. καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφόροι τῶν ἐπισκόπων καὶ βασιλικὰ γράμματα οὓς ἤτησαν ἐπαναγκάζοντα... εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς

τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπισκόποις, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ὑπὸ βασιλικοῖς συνήγοντο γράμματα;»⁶⁶. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος παραθέτει ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὅσιου πρὸς τὸν εὐνοοῦντα τοὺς ἀρειανόφρονας Κωνσταντίνον, ἐν τῇ ὁποῖα οὗτος προτρέπει αὐτὸν νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν ἀνάμixin εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά· «Μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μάλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα. καὶ ὡςπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ, οὕτω φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἔλκων ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένη»⁶⁷. Αἱ ἀθαιρέτοι παρεμβάσεις τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὡς ὄργανου τῶν ἀθαιρέτως, ἀντικανονικῶς καὶ κατὰ πρόδηλον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν συγκαλουμένων καὶ συγκροτουμένων ὑπ' αὐτοῦ συνόδων τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν αἰτίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου προβολῆς τῆς ὑγιοῦς περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κωνσταντίνου ἀποτολμηθεῖσα νόθευσις τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας προεκάλεσε τὴν σθεναρὰν ἀντίδρασιν τῶν ὀρθοδόξων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι προέβαλον τὴν θεμελιώδη ἐκκλησιολογικὴν ἀρχὴν τῆς ἐν ταῖς συνόδοις ἀβιάστου ἐκφράσεως τοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐν αὐταῖς συμμετεχόντων ἐπισκόπων· «Εἰ γὰρ ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεύς; εἰ δὲ βασιλέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεία τῶν λεγομένων ἐπισκόπων; πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις Ἐκκλησίας παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κύρος ἢ ὄλως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρίμα; πολλὰ ἰ σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι, πολλὰ κρίματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πατέρες ἔπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεύς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς τῆς τοῦ Καίσαρος οἰκίας καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους ἀπὸ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβα-

66. Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 10.

67. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν, 44.

νε. Νῦν δὲ θέαμα καινὸν καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐστὶν εὖρημα. Συνήλθον γὰρ αἰρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνσταντίος, ἵνα κάκεινος τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν τῆ ἐξουσία καθ' ὧν ἂν ἐθέλοι πράττει καὶ διώκων μὴ λέγεται διώκτης· καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσιν»⁶⁸.

Ἡ τοιαύτη ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις τῆς πλήρους αὐτοτελείας καὶ ἀνταρκείας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι ἡ καθ' αἵτησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἀνάληψις ὑπὸ τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας τῆς εὐθύνης συγκλήσεως συνόδου τινὸς οὐδόλως ἔθιγε τὴν οὐσίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, διὸ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὡς προσβαλοῦσα τὴν αὐτοτέλειαν τῶν συνοδικῶν ὀργάνων τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ἀπετέλει πρωτοβουλίαν κειμένην εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Ἡ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον σύγκλησις Οἰκουμενικῆς τινος συνόδου ἄνευ πολιτειακῆς συμπαράστασως ἦτο δυσχερεστάτη, ἔνεκα τῶν τεραστῶν οικονομικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων περὶ τὴν κοινοποίησιν τῆς προσκλήσεως, τὴν μετακίνησιν, τὴν διαμονὴν καὶ διατροφήν τῶν ἐπισκόπων καὶ τὴν κοινοποίησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφάσεων, ἀλλ' εἶναι ἀδιανόητον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ καθ' ὑπόθεσιν δι' ἐκκλησιαστικῆς πρωτοβουλίας τυχὸν σύγκλησις συνόδου πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἄνευ παρεμβάσεως τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς Οἰκουμενικὴ διὰ μόνην τὴν οἶονεὶ παράλειψιν συγκλήσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Ἀπόλυτον κριτήριον χαρακτηρισμοῦ συνόδου τινὸς ὡς Οἰκουμενικῆς ἦτο ἡ αὐθεντικὴ σχέσις τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ οὐχὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις αὐτῆς, διὸ καὶ σύνοδοι συγκληθεῖσαι ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ὡς Οἰκουμενικαὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως καὶ κατεδικάσθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων Οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ παράκλησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν συνιστᾷ νόθευσιν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας, διότι καιρικὴ τις ἐξωτερικὴ καινοτομία περὶ

68. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν, 52.

τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀφ' ἐνὸς μὲν οὐδόλως θίγει τὴν οὐσίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐδόλως μειοῖ ἢ δεσμεύει τὴν πληρότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, ὅπως υἱοθετῆ νέους τρόπους καὶ νέαν μέθοδον συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς τινος συνόδου.

III. ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ Α' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

1. Ἡ θέσις τῶν συνοδεδόντων τοὺς ἐπισκόπους κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ συνόδῳ.

Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος εὐρίσκεται χρονικῶς εἰς τὸ μεταίχμιον δύο περιόδων τῆς παραδόσεως περὶ τὴν συγκρότησιν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν μορφῶν ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου (325) συνοδικὴ παράδοσις γνωρίζει τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς συνόδους ὄχι μόνον ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐνῶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰ. ἐπιβάλλεται προοδευτικῶς ἡ τάσις, καθ' ἣν εἰς τὰς συνόδους ἔδει νὰ συμμετέχουν μόνον ἐπίσκοποι ἢ ἐκπροσωποῦντες αὐτοὺς κληρικοὶ⁶⁹.

69. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας δέον νὰ συμμετεῖχον εἰς τὰς συνόδους ὄχι μόνον ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ἀπλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν συνόδων τοῦ Γ' αἰ. Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ συγκληθεῖσας τοπικὰς συνόδους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ Μοντανιστικοῦ κινήματος καὶ τῆς ἐριδος τοῦ Πάσχα. Τὰ μέλη τῶν κατὰ τοῦ Μοντανισμοῦ συγκληθεῖσων συνόδων δὲν προσδιορίζονται σαφῶς: «Τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πισταῶν πολλακίς καὶ πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνεληθόντων καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὲ τῆς τε ἐκκλησίας ἐξεώσθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἰρχθησαν» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 16). Τίς ὅμως ἡ ιδιότης «τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πισταῶν»; Ὁ Libellus Synodicus ἀναφέρεται εἰς δύο τῶν συνόδων τούτων, συγκληθεῖσας εἰς Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας καὶ Ἀγγίαλον. Αὗται συνεκροτήθησαν ἢ μὲν πρώτη ἐξ εἰκοσίν ἐξ, ἢ δὲ δευτέρα ἐκ δεκατριῶν ἐπισκόπων (Hefele - Leclercq, I/1, 24). Παρεμφερῆς δέον νὰ ἦτο ἡ συγκρότησις καὶ τῶν ἄλλων τοπικῶν συνόδων. Ὁ Πολυκράτης Ἐφέσου συνεκάλεσε πολυμελῆ σύνοδον καθ' αἵτησιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Βίκτωρος διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Πάσχα, ἐν τῇ συνοδικῇ δὲ ἐπιστολῇ τονίζει: «ἐδυναμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων μνημονεῦσαι... ὧν τὰ ὀνόματα ἐὰν γράφω πολλὰ πλήθη εἰσίν...» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 24). Τοιαῦτα σύνοδοι δέον νὰ ἦσαν καὶ πᾶσαι αἱ διὰ τὸ Πάσχα συγκληθεῖσαι σύνοδοι ἐν Ἀνατολῇ (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 23 - 25). Κατὰ τὸν Γ' αἰ. ἡ συμμετοχὴ ἀπλῶν κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν δὲν ἐθεωρήθη καινοτομία, διότι προφανῶς κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ συμμετεῖχον καὶ εἰς τὰς συνόδους τοῦ Β' αἰ.

Βεβαίως και κατά τους πρώτους αιώνες οργανικά μέλη της συνόδου ήσαν μόνον οι επίσκοποι, άλλ' οι άπλοι κληρικοί και ειδικά τινες τάξεις λαϊκών είχαν βαρύνοντα λόγον κατά την συζήτησιν των εκκλησιαστικών ζητημάτων⁷⁰. Η θέσις των συνοδευόντων τους επισκόπους

Ούτως ο Ώριγένης έστάλη εις Άραβίαν και υπήρξεν ο κύριος πολέμιος της πεπλανημένης διδασκαλίας του Βηρόλλου Βόστρων εις την έν Βόστροις σύνοδον (Εύσεβίου, Έκκλ. Ιστορία VI, 20, 33). Είς την κατά Παύλου του Σαμοσατάως συγκληθείσαν έν Άντιοχεία σύνοδον (268) συμμετείχον πρεσβύτεροι και διάκονοι. Ο Εύσεβιος ήδύνατο νά αναφέρει πέρα των μνημονευομένων επισκόπων «μυρίους τε άλλους... άμα πρεσβυτέροις και διακόνοις, της αϋτης ένεκα αίτιας έν τη προειρημένη πλρι συγκροτηθέντας» (Έκκλ. Ιστορία VII, 28). Η έν Ρώμη σύνοδος διά την κρίσιν του Νοβάτου συνεκροτείτο έξ «έξήκοντα μέν τόν αριθμόν επισκόπων, πλειόνων δ' έτι μάλλον πρεσβυτέρων τε και διακόνων» (Εύσεβίου, Έκκλ. Ιστορία VI, 43). Είς τάς έν Καρθαγένη συνόδους επί της άρχιερατείας του Κυπριανού συμμετείχον όχι μόνον επίσκοποι και άλλιοι κληρικοί, αλλά και άπλοι πιστοί. Κατά τόν Κυπριανόν «hoc enim et verescundiae et disciplinae et vitae ipsi omnium nostrum convenit, ut praepositi cum clero convenientes praesente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia concilii communis religione possimus» (Ep. 19, 2). Έν τη έννοία ταύτη συνίστα πρός τους πρεσβυτέρους της Ρώμης «conlatione conciliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus, pariter et stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem» (Epist. 30, 5), διότι τó σοβαρόν τουτο ζήτημα έδει νά διευθετηθί «consultis omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus et ipsis stantibus» (Ep. 31, 6). Κατά τους πρώτους αιώνες ή έν ταίς συνόδοις συμμετοχή άπλων κληρικών και εκπροσώπων του λαϊκού στοιχείου άπετέλει παγίαν σχεδόν παράδοσιν, αλλά και ή υπό μόνων επισκόπων συγκρότησις συνόδων ουδόλως έμειου τόν συνοδικόν χαρακτήρα αυτών. Άπό του Δ' αι. και έφεξης ή ευρεία διάδοσις του χριστιανισμού και ή μεγάλη αύξησις του αριθμού των επισκόπων κατέστησαν αναγκαίαν την διοικητικήν διοργάνωσιν της Έκκλησίας και την λειτουργίαν του συνοδικού συστήματος κατά διοικητικάς ένότητας διά της συμμετοχής εις τάς έπαρχιακάς συνόδους μόνον επισκόπων, χωρίς όμως και νά άποκλείηται ή έν αυταίς παρουσία άπλων κληρικών ή και λαϊκών.

70. Ούτως ο Ώριγένης έν τη συνόδω των Βόστρων και οι Όμολογηται εις τάς συνόδους Ρώμης και Β. Άφρικης διεδραμάτισαν σοβαρόν πρόσωπον κατά τάς συνοδικάς εργασίας. Είς την έν Άντιοχεία σύνοδον (268) ο Μαλχιών, άνήρ τά τε άλλα λόγιος και σοφιστού των έν Άντιοχείας έλληνηκών παιδευτηρίων προσεστάς, ου μήν αλλά και δι' υπερβάλλουσαν της εις Χριστόν πίστεως γνησιότητα πρεσβυτερίου της αϋτόθι παροικίας ήξιωμένος ουτος γέ τοι... μόνος ίσχυσε των άλλων κρυψίνουν όντα και άπατηλόν φωρῆσαι τόν άνθρωπον» (Εύσεβίου, Έκκλ. Ιστορία VII, 29). Είται έξόχως χαρακτηριστικόν ότι ο πρεσβύτερος Μαλχιών υπέγραψε και την συνοδικήν επιστολήν της έν Άντιοχεία συνόδου (Εύσεβίου, Έκκλ. Ιστορία VII, 30).

κληρικών και των λαϊκών εις την Α' Οικουμενικήν σύνοδον παρουσιάζεται άσαφής εις τάς σχετικάς πηγάς. Ο Ευστάθιος Άντιοχείας αναφέρει ότι ασύνοδος εις την Νικαέαν άφικνεϊται μεγίστη διακοσίων μή τί γε και έβδομήκοντα συναχθέντων, τó γάρ σαφές δια τόν της πολυανδρίας δχλον ουχ οίός τέ ειμι γράφειν, επειδή μή πάντη περισπουδάστως άνίχνευον»⁷¹. Ο Εύσεβιος αναφέρει ότι «της παρούσης χορείας επισκόπων μέν πληθός ήν πενήκοντα και διακοσίων τόν αριθμόν υπερακοντίζουσα, έπομένων δέ τούτοις πρεσβυτέρων και διακόνων, ακολούθων τε πλείστων όσων έτέρων ουδ' ήν αριθμός εις κατάληψιν»⁷². Ο Σωκράτης, παραθέτων την άνωτέρω μαρτυρίαν του Εύσεβίου, αναφέρει ότι «συμπαρήσαν δέ λαϊκοί πολλοί διαλεκτικῆς έμπειροι, έν έκατέρω μέρει συνηγορεϊν προθυμούμενοι» και συνεζήτουν τó περιεχόμενον και την θεμελίωσιν της άρειανικής διδασκαλίας⁷³. Ο Σωζομενός αναφέρει ότι ο αριθμός των εις Νικαϊαν μεταβάντων επισκόπων, «πρεσβυτέρων τε και διακόνων ως εικός έπομένων, ουκ ήν όλίγον πλήθος»⁷⁴. Είς την Νικαϊαν μετέβησαν και τινες φιλόσοφοι, οι όποιοι άνεμίχθησαν εις τάς θεολογικάς συζητήσεις, άλλ' ή παράδοσις αϋτη υπέστη τοιαύτην εκπλήσσουσαν μεταγενεστέραν ανάπτυξιν, ώστε ή υπό του Γελασίου Κυζίκου παράθεσις των συζητήσεων μεταξύ επισκόπων και φιλοσόφων νά θεωρηται σήμερα μετά βεβαιότητος ως άπόκρυφος και ως ουδεμίαν έχουσα σχέσιν πρός την Α' Οικουμενικήν σύνοδον⁷⁵.

Η άποσαφήνισις της θέσεως των συνοδών των επισκόπων κληρικών και των λαϊκών εις την έν Νικαϊα σύνοδον συνδέεται, καθ' ήμās, πρός την συμμετοχήν αυτών εις τάς συζητήσεις κατά τάς τακτικάς συνεδρίας της συνόδου. Είς την Α' Οικουμενικήν σύνοδον προσεκλήθησαν υπό του Μ. Κωνσταντίνου μόνον επίσκοποι⁷⁷, την πρός τους επισκόπους Αιγύπτου,

71. Θεοδωρήτου, Έκκλ. Ιστορία I, 7.

72. Εύσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 8.

73. Σωκράτους, Έκκλ. Ιστορία I, 8.

74. Σωζομενου, Έκκλ. Ιστορία I, 17.

75. Hefele-Leclercq, I/1, 419 έξ. Μ. Jugie, La dispute des philosophes païens avec les pères de Nicée, EO 26 (1925) 403 - 410. I. Ortiz de Urbina, Nizaa und Konstantinopel, Mainz 1964, 66 έξ. κ.ά.

76. Εύσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6 «σπεύδειν άπανταχόθεν τούς επισκόπους γράμμασι τιμητικοίς προκαλούμενος». Σωκράτους, Έκκλ.

Λιβύης και Πενταπόλεως συνοδικήν ἐπιστολήν ἀπέστειλαν «οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι»⁷⁷, τὰς δογματικὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ὑπέγραψαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, μόνον οἱ ἐπίσκοποι, ἐνῶ τοῦ δικαιώματος τούτου ἐστερήθη καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ συγκαλέσας τὴν σύνοδον Μ. Κωνσταντῖνος⁷⁸.

Ποία λοιπὸν ἦ ἐν τῇ συνόδῳ θέσις τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν; Ἦσαν οὗτοι μέλη τῆς συνόδου καὶ συμμετέσχον εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα πρέπει νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τῶν πηγῶν. Ἐν τῷ Ἀπολογητικῷ τοῦ Μ. Ἀθανασίου παρέχεται ἡ πληροφορία, καθ' ἣν «Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσεβείαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ, εἰς Ἀθανάσιον τότε διάκονον ὄντα ἐλυποῦντο, ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντα Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ· πείραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν λαβόντες ἐκ τῆς συνόδου τῆς κατὰ Νικαίαν συγκροτηθείσης, ἐν οἷς ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν Ἀρειομανιτῶν, μειζόνως τὸ μῖσος ἠϋξανον»⁷⁹. Ἡ μαρτυρία αὕτη παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ πολεμικὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατὰ τῶν ἀρειανοφρόνων διεξήχθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλ' ὁ παραθέτων τὴν αὐτὴν πληροφορίαν Σωκράτης προτάσσει αὐτὴν τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ὡς καὶ τὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν φιλοσόφων· «Μικρὸν οὖν πρὸ τῆς εἰς ἕνα τόπον συνελεύσεως τῶν ἐπισκόπων, οἱ διαλεκτικοὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς προαγῶνας ἐποι-

⁷⁷ Ἱστορία Ι, 8. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 17. Ρουφίνου, Hist. Eccles. Ι, 1. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 6. Γελασίου, ἐν Mansi II, 749.

⁷⁸ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 9.

⁷⁹ Ο Μ. Κωνσταντῖνος οὐδαμῶς ἀναφέρεται ὑπογράφας τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἡ δὲ περιβολὴ αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ πολιτειακοῦ κύρους ἐκινεποιήθη εἰς τὰς κατὰ τόπους ἐκκλησίας οὐχὶ διὰ συνοδικῶν, ἀλλὰ διὰ προσωπικῶν ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοκράτορος.

⁸⁰ Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 6. Ρουφίνου, Hist. Eccles. Ι, 14. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 17. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 26. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μαρτυρίας ταύτης ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐθεωρήθη ὑπὸ τινῶν ἱστορικῶν καὶ ἡγέτης τῶν ἀσθηρῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Νικαίας.

οὔντο τῶν λόγων...»⁸⁰. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὁ Σωζομενὸς χρονολογεῖ τὰς συζητήσεις ταύτας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, εἰς ταύτας δὲ ἐντάσσει καὶ τὴν ὑπὸ ἐπισκόπων ἐξέτασιν τοῦ Ἀρείου⁸¹. Κατὰ τὸν Γελάσιον Κυζίκου ὁ Ἄρειος ἀφίχθη εἰς Νικαίαν συνοδευόμενος ὑπὸ τινῶν φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι θὰ ὑπερησπίζοντο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν ἀντιφρονούντων ἐπισκόπων⁸². Παρὰ τὴν ὑφισταμένην βεβαιότητα περὶ τῆς ἀποκρύφου προελεύσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Γελασίου Κυζίκου παρατιθεμένης παραδόσεως περὶ συζητήσεων ἐκπροσώπων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μετ' ἐκπροσώπων τῶν φιλοσόφων, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἄρειος θὰ ἐπεκαλέσθη τὴν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ μαρτυρίαν φιλοσόφων τινῶν, διότι υἱοθετεῖ τὰς φιλοσοφικὰς ἀρχὰς ὡς κριτήριον κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ἐπιμάχου δογματικοῦ ζητήματος⁸³.

Κατὰ τὸν Σωζομενὸν ἡ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐξέτασις τοῦ Ἀρείου ἐγένετο πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου καὶ ἐντάσσει οὗτος εἰς αὐτὴν τὰς διεξαχθείσας συζητήσεις· «Πρὸ δὲ τῆς προθεσμίας, συνιόντες καθ' ἑαυτοὺς οἱ ἐπίσκοποι, μετακαλοῦνται Ἄρειον καὶ, προτιθεμένων εἰς τὸ κοινὸν ὧν ἐδόξαζον, διελέγοντο. Οἷα δὲ εἶκός, εἰς διαφοροὺς ζητήσεις περισταμένης τῆς διασκέψεως, οἱ μὲν, μὴ νωτερίζειν παρὰ τὴν ἀρχήθεν παραδοθεῖσαν πίστιν συνεβούλευον... οἱ δὲ ἰσχυρίζοντο, μὴ χρῆναι ἀβασανίστως ταῖς παλαιότεραις δόξαις ἐπεσθαι. Πολλοὶ δὲ τῶν τότε συνεληλυθότων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐπομένων αὐτοῖς κληρικῶν, δεινοὶ διαλέγεσθαι καὶ τὰς τοιαύτας μεθόδους τῶν λόγων ἡσκημένοι, διέπρεψαν καὶ βασιλεῖ γνώριμοι καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν ἐγένοντο. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἔτι τότε διάκονος, Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ συνῶν, πλεῖστον εἶναι ἔδοξε μέρος τῆς περὶ ταῦτα βουλῆς... Οἱ δὲ ἐπίσκοποι, συνεχῶς συνιόντες, τὸν Ἄρειον εἰς μέσον παρήγαγον καὶ ἀκριβῆ βάσανον ἐποιοῦντο τῶν αὐτοῦ προτάσεων, προπετῶς δὲ ἐπὶ θάτερα τὴν ψῆφον ἄγειν ἐφυλάττοντο. Ἐπεὶ δὲ ἡ κυρία παρῆν, καθ' ἣν ὠριστοτεμεῖν τὰ ἀμφίβολα, συνήλθον εἰς τὰ βασι-

⁸⁰ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8.

⁸¹ Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 17 - 19.

⁸² Mansi II, 826.

⁸³ Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 69 - 74.

λει α...»⁸⁴. Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ τοῦ Σωζομένου εἶναι πρόδηλος ἡ δημοσία διεξαγωγὴ θεολογικῶν συζητήσεων ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῇ συμμετοχῇ καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Κατὰ τὸν Σωκράτη, μετὰ τὰς ἐλευθέρως ταύτας θεολογικὰς συζητήσεις, «τῇ δὲ ἐξ ἧς πάντες ἅμα οἱ ἐπίσκοποι εἰς ἓνα τόπον συνήρχοντο, παρήει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτούς»⁸⁵. Ἡ μαρτυρία αὕτη ὑπαινίσσεται σαφῶς ὅτι πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου οἱ ἐν Νικαίᾳ καταφθάνοντες ἐπίσκοποι συνήρχοντο οὐχὶ πάντες ὁμοῦ εἰς κοινὰς συσκέψεις, ἀλλὰ καθ' ὁμίλους καὶ ἀναλόγως τῆς θεολογικῆς τοποθετήσεως αὐτῶν. Εἰς τὰς συσκέψεις ταύτας συμμετεῖχον ἐλευθέρως πάντες οἱ ἐφιέμενοι κληρικοί καὶ λαϊκοί, πολλάκις δὲ σκοπίμως παρίσταντο καὶ συμμετεῖχον εἰς τὰς συζητήσεις καὶ ἀντιφρονούντες ἐπίσκοποι. Εἰς τοιαύτην προφανῶς θεολογικὴν συζήτησιν διεκρίθη καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὡς πολέμιος τῶν ἀρειανοφρόνων.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος «ἔπλει τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὴν Νικομήδους, ἔνθα παραγενόμενος καὶ τοῖς περὶ τὸν Ὅσιον Κουρδούβης εἰς λόγους καταστάς, πείθει τῆς αὐτοῦ συνεπίστασθαι γνώμης καὶ κυρῶσαι τὸ ὁμοούσιον, λόγοις δικαιωτάτοις αὐτοὺς ὑπαγόμενος. Ἀνεδίδασκε δὲ καὶ τὴν Ἀρείου βλασφημίαν τε καὶ κακόνόιαν...». Ὁ Φιλοστόργιος παρέχει ἐν συνεχείᾳ εὐσύνοπτον ὑπόδειγμα τῶν διεξαγομένων προκαταρκτικῶν συζητήσεων καὶ

84. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17, 19. Εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον δὲν ἐκλήθη, καθ' ἡμᾶς, νὰ ἀπολογηθῇ ὁ Ἀρειος, διότι ὑπῆρχον γραπταὶ ἀποδείξεις τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Ἀρειος οὐδαμῶς ἀναφέρεται ὡς κληθεὶς νὰ ἀπολογηθῇ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐργασίας τῆς συνόδου. Ἡ σύνοδος θὰ καθώριζε τὴν ὀρθὴν διὰτύπωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως, τὴν ὅποιαν θὰ εἶδει νὰ δεχθῇ καὶ ὁ Ἀρειος, ἵνα ἀποκατασταθῇ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωσίαν. Ἄλλως θὰ ἀνεθεματίζετο ὡς ἐμμένον ἐν τῇ αἰρετικῇ πλάνῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Κατὰ τὸν Φιλόστοργιον (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7α) ὁ Ἀρειος καὶ οἱ ἐξ Αἰγύπτου ὀπαδοὶ αὐτοῦ μετέβησαν εἰς Νίκαιαν διὰ Παλαιστίνης, Συρίας, Κιλικίας «καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐθνῶν», ἵνα μεταφέρουν εἰς τὸν βασιλεῖα «τὰς παρὰ τῶν ἐπισκόπων ψήφους τε καὶ μαρτυρίας». Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην πορείαν προσεπάθησεν οὗτος νὰ ἐνισχύσῃ τὰ ἐρείσματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἐπισκόπων εἶχεν ἤδη ἐκδηλωθῆ κατ' αὐτοῦ.

85. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

τῆς κατ' αὐτὰς κρατουσῆς δξύτητος μεταξὺ τῶν ἀντιφρονούντων ἐπισκόπων⁸⁶.

Οἱ συνοδεύοντες λοιπὸν τοὺς συμμετασχόντας εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον κληρικοί, ὀρθόδοξοι ἢ καὶ ἀρειανόφρονες, καὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὸ δογματικὸν ζήτημα λαϊκοὶ συμμετέσχον εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις ἐλευθέρως κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδρίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου προκαταρκτικὰς συσκέψεις τῶν ἐπισκόπων. Τακτικὰ μέλη καὶ κύριοι φορεῖς τῶν θεολογικῶν συζητήσεων ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἦσαν μόνον οἱ ἐπίσκοποι⁸⁷.

2. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς συνόδου.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῶν συνόδων κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἦτο ἀνάλογος συνήθως τῆς σοβαρότητος τῶν ἀντιμετωπιζομένων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἡ σημασία τῆς συμμετοχῆς πολλῶν ἐπισκόπων ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν δογματικῶν ζητημάτων δὲν πρέπει νὰ συνδεθῇ πρὸς τινὰ ἐκκλησιαστικὴν σκοπιμότητα δεσμεύσεως διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερου ἀριθμοῦ ἐπισκόπων, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησιολογικὴν ἀρχὴν τῆς διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων εὐρύτερας ἐκφράσεως τοῦ φρονήματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἐπίσκοποι, ὡς φορεῖς τοῦ φρονήματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καλοῦνται εἰς τὰς συγκαλουμένας συνόδους ὄχι διὰ νὰ κοινοποιήσουν ἀπλῶς εἰς τὰς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίας τὰς ἐν ταῖς συνόδοις κοινῇ λαμβανομένας ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἀποφάσεις, ἀλλὰ κυρίως διὰ νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν σύνοδον τὸ ἐπὶ τοῦ ἀντιμετωπιζομένου ζητήματος φρόνημα τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν. Ἡ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας σαφῆς προβολὴ τῆς ἀρρήκτου ὀργανικῆς ἐνότητος ἐπισκόπου καὶ τοπικῆς ἐκκλησίας ἀπετέλει οὐσιώδεις στοιχεῖον διὰ τὴν ἀξιολόγησιν

86. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7α.

87. Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐγγύτερον εἰς τὰ γεγονότα εὐρισκόμενοι Εὐστάθιος Ἀντιοχείας (Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7), Εὐσέβιος Καισαρείας (Βίος Κωνσταντίνου III, 6 - 14), Μ. Ἀθανάσιος (Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 2 - 5. 18 - 20), Θεόδωρητος Κύρου (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6) οὐδένα παρέχουν ὑπαινιγμὸν περὶ συμμετοχῆς ἄλλων κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν εἰς τὰς ἐν Νικαίᾳ θεολογικὰς συζητήσεις, διότι αὐταὶ ἐγένοντο πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου καὶ δὲν ἀπετέλουν ὀργανικὸν στοιχεῖον τοῦ ἔργου αὐτῆς.

της συμμετοχής των επισκόπων εις την κινητοποίηση των διαφόρων ιστορικών μορφών του συνοδικού συστήματος της Ἐκκλησίας⁸⁸. Διὰ τοῦ σώματος των επισκόπων ἐξεφράζετο αὐθεντικῶς τὸ φρόνημα τῆς

88. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐπεσημαίνεται ὁ μέγας ἀριθμὸς των συμμετεχόντων εις τινες συνόδους επισκόπων πρὸς προβολὴν τοῦ μεγάλου κύρους αὐτῶν. Οὕτως ὁ Πολυκράτης Ἐφέσου προβάλλει ἐν τῇ πρὸς τὸν Ρώμης Βικτωρα ἐπιστολῇ τὸν μέγαν ἀριθμὸν επισκόπων τῆς διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Πάσχα συγκληθείσης συνόδου, ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐπ' αὐτοῦ εὐρείαν συμφωνίαν των επισκόπων τῆς Ἀνατολῆς: «ἐδυνάμην δὲ των επισκόπων των συμπαρόντων, οὓς ἡμεῖς ἠξιώσατε μετακληθῆναι ὑπ' ἐμοῦ καὶ μετεκαλεσάμην· ὧν τὰ ὀνόματα ἐὰν γράφω, πολλὰ πλήθη εἰσίν· οἱ δὲ εἰδότες τὸν μικρὸν μου ἄνθρωπον συνηδόκησαν τῇ ἐπιστολῇ» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 24). Ἡ ἐπὶ Κορνηλίου ἐν Ρώμῃ σύνοδος κατὰ τοῦ Νοβάτου χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου μεγίστη διὰ τὸν ἀριθμὸν των συμμετεσχόντων επισκόπων: «συνόδου μεγίστης ἐπὶ Ρώμης συγκροτηθείσης ἐξ ἡκοντα μὲν τὸν ἀριθμὸν επισκόπων» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία VI, 43). Ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἱστορία VII, 28-29) προβάλλει τὸ κύρος των ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κατὰ τοῦ αἰρεσιάρχου Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, τονίζων ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναφέρῃ, πέρα των διαπρεπόντων επισκόπων, «μυρίους τε ἄλλους» καὶ χαρακτηρίζων τὴν καταδικάσαν αὐτὸν ὡς σύνοδον «πλειίστων ὄσων ἐπισκόπων». Ὁ Κυπριανὸς θεώρει ἀναγκαίαν τὴν συμμετοχὴν πολλῶν επισκόπων κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν σοβαρῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ὡς τὸ των πεπτωκότων, διὰ τὸ ὅποιον ἀπηγεῖτο «*coriosus episcoporum numerus*», διὸ καὶ «*si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum, qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio in eandem nobiscum sententiam consensit*» (Ερ. 55, 6). Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Κυπριανοῦ κέκτηται ἰδιάζουσαν σημασίαν, διότι ὄχι μόνον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάγκην συμμετοχῆς πολλῶν επισκόπων εἰς τὰς συγκαλουμένας διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν σοβαρῶν ζητημάτων τοπικὰς συνόδους, ἀλλ' ὑπαινίσσεται σαφῶς καὶ τὸν συνοδικὸν χαρακτῆρα των δι' αὐτὰ ἀνταλλασσομένων μεταξὺ των επισκόπων ἐπιστολῶν, αἱ ὅσαι οἰνεὶ ἐκάλυπτον τὴν ἐξ ἀντικειμενικῶν λόγων δυσχέρειαν συμμετοχῆς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πολλῶν επισκόπων εἰς τὰς συγκαλουμένας τοπικὰς συνόδους. Περὶ τὸν συνοδικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀλληλογραφίας των επισκόπων κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας των Πατριαρχῶν, Ἀθῆνα 1969, 40 - 45. Διὰ των πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης επισκόπους ἀποστελλομένων συνοδικῶν ἐπιστολῶν των τοπικῶν συνόδων καὶ τῆς ὑπὸ των παραληπτῶν επισκόπων ἀποδοχῆς των κοινοποιουμένων ἀποφάσεων ὠκονομεῖτο, καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡ ἐκ λόγων ἐξωτερικῶν ἀδυναμία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας συγκλήσεως Οἰκουμηνικῶν συνόδων.

Ἐκκλησίας, διότι ἕκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ συνόδῳ ἐξεπροσώπει παραστατικῶς τὴν ὑπ' αὐτὸν τοπικὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας ἔφερον οἰνεὶ μεθ' ἑαυτοῦ ὀλοκληρον τὴν τοπικὴν ἐκκλησίαν, διὸ καὶ σύνοδος πάντων των ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας παριστᾷ ἀποφαινομένην αὐτὴν ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τὸ συγκροτούμενον εἰς Οἰκουμηνικὴν σύνοδον σῶμα των επισκόπων εἶναι φορεὺς τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐκφράζει ἐν ἀγίῳ Πνεύματι αὐθεντικῶς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας βιωμένην ἐν τῇ πληρότητι ἀλήθειαν τῆς πίστεως. Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὕτη ἀρχὴ ὑπῆρξε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἢ ἀπόλυτος ἔκφρασις τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τὸ πρῶτον τοῦτο ἀπεδίετο ἰδιάζουσα σημασία εἰς τὸν ἀριθμὸν των συμμετεχόντων εἰς ἐκάστην σύνοδον επισκόπων⁸⁹.

Ἡ Α' Οἰκουμηνικὴ σύνοδος ἐκφράζει τὴν συνοδικὴν συνειδήσιν τῆς Ἐκκλησίας των πρώτων αἰῶνων, διότι συνεκροτήθη καὶ ἐλειτούργησεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαμορφωθείσης συνοδικῆς ταύτης παραδόσεως, καίτοι συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου. Οὕτως εἰς τὴν Α' Οἰκουμηνικὴν σύνοδον προσεκλήθησαν πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ τοῦναντίον μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τὴν συγκρότησιν των Οἰκουμηνικῶν συνόδων ἐπηρέαζε τὸ ἐκάστοτε ἰσχύον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοργανώσει διοικητικὸν σύστημα, διὸ καὶ εἰς τὰς Οἰκουμηνικὰς συνόδους προσεκαλοῦντο ἐκπρόσωποι πασῶν των ἐκκλησιαστικῶν διοικητικῶν ἐνοτήτων⁹⁰. Ἐν

89. Περὶ τὴν σχέσιν ἐπισκόπου καὶ τοπικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπὸ των επισκόπων παραστατικὴν ἐκπροσώπησιν τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας ἐν ταῖς συνόδοις κατὰ τὴν συνειδήσιν τῆς Ἐκκλησίας των πρώτων αἰῶνων ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις, 21 - 26, 30 - 35, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

90. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις διεμορφώθη προοδευτικῶς ἀπὸ των ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰ. διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ μητροπολιτικοῦ (Α' Οἰκ. σύνοδος) καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ συστήματος (Δ' Οἰκ. σύνοδος). Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ δικαίου τοῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν κατὰ τὰς πολιτικὰς ἐπαρχίας (μητροπολιτικὸν σύστημα) ἢ καὶ κατὰ τὰ κανονικῶς ἀνεγνωρισμένα πρεσβεῖα τιμῆς (πατριαρχικὸν σύστημα). Ἐπὶ τῇ βάσει των νέων διοικητικῶν σχημάτων ἐλειτούργησε καὶ τὸ συνοδικὸν σύστημα κατὰ πολιτικὰς ἐπαρχίας (ἐπαρχιακὴ ἢ μητροπολιτικὴ σύνοδος) ἢ καὶ κατὰ τὴν πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν (πατριαρχικὴ σύνοδος). Πλείονα περὶ τῆς ἐξελίξεως ταύτης τῆς ἐκκλ. διοικήσεως ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας των Πατριαρχῶν, Ἀθῆνα 1969. Ἡ τοιαύτη ὁμως διαμόρφωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ τῆς τοπικῆς ἐκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἐπηρέασε καὶ τὴν συγκρότησιν των Οἰκουμηνικῶν συνόδων. Πλείονα περὶ τοῦ θέ-

τούτοις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου μετέσχον οὐχι πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι, καίτοι προσεκληθήσαν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταβοῦν πάντες εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμμετασχόντων ἐπισκόπων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς, διότι αἱ πηγαὶ παρουσιάζουν ἀσαφείας καὶ διαφοράς. Ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι «ἐπὶ τῆς παρούσης χορείας ἐπισκόπων μὲν πληθὺς ἦν πεντήκοντα καὶ διακοσίων ὑπερακοντίζουσα, ἐπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀκολουθῶν τε πλείστων ὄσων ἐτέρων οὐδ' ἦν ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν»⁹¹. Ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος ἀνήγε τὸν ἀριθμὸν, μετὰ τινων ἐπιφυλάξεων ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ, εἰς διακοσίους ἑβδομήκοντα περίπου ἐπισκόπους. «Τί οὖν, ἐπειδὴ διὰ ταῦτα σύνοδος εἰς τὴν Νικαίαν ἀφικνεῖται μεγίστη, διακοσίων μὴ τί γε καὶ ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμὸν ὁμόσε συναχθέντων· τὸ γὰρ σαφὲς διὰ τὸν τῆς πολυανδρίας ὄχλον οὐχ οἷός τέ εἰμι γράφειν, ἐπειδὴ μὴ πάντῃ τοῦτο περισπουδᾶστως ἀνίχνευον»⁹². Πράγματι ἡ μέτρησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων προϋπέθετεν εἰδικὴν ἐνασχόλησιν, διὸ καὶ οὐδεὶς τῶν παρόντων εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων ὑπέδειξε τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς συνόδου. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐχρησιμοποίησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ συμμετασχόντων ἐπισκόπων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κύρους καὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων, διότι ἡ ὁμοφωνία τῶν ἐπισκόπων τούτων ἐθεωρήθη ἐπαρκὲς κριτήριον διὰ τὴν ἀθθεντικότητα τῆς ὑπ' αὐτῶν διατυπωθείσης πίστεως τῆς Ἐκκλησίας: «Τριακοσίων γοῦν καὶ πλειόνων ἐπισκόπων ἐπισφροσύνη τε καὶ ἀγχινοία θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἢ καὶ ταῖς ἀληθείαις ἀκριβῆς τοῦ θεοῦ Νόμου πέφυκε πίστις, εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἠττημένος... ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον τὴν θεῖαν

ματος τούτου ἰδὲ ἐν Β. Φειδῶ, Ἱστορικοκανονικὰ προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1970, 225 - 255.

91. Βίος Κωνσταντίνου III, 8. Ὁ Κῶδιξ Vaticanus 149 παρέχει τὴν γραφὴν «τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ», ἀλλ' αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως μεταγενεστέρη τροποποίησις τοῦ πρωτοτύπου κειμένου.

92. Θεοδώρητος, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7.

βούλησιν ἐξεφώτισεν»⁹³. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, καίτοι παρίστατο εἰς τὴν Νίκαιαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων. Κατ' αὐτὸν «οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν πλέον ἢ ἑλαττον τριακόσιον»⁹⁴, ἀλλὰ τοῦ δὲ οὗτοι θεωροῦνται ὡς «ἐγγὺς τριακόσιον»⁹⁵ ἢ ἀκριβῶς τριακόσιοι⁹⁶ ἢ καὶ 318⁹⁷. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 318 ἐπισκόπων - μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπεκράτησε γενικώτερον. Οὕτως ὁ Ἐπιφάνιος ἀναφέρει ὅτι «ὁ βασιλεὺς μέριμναν συνεισενεγκάμενος τῇ Ἐκκλησίᾳ... συνεκρότησεν οἰκουμενικὴν σύνοδον... τριακοσίων δέκα ὀκτὼ ἐπισκόπων»⁹⁸. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου, καίτοι παρέθεσε τὴν ἀσαφῆ περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, ἀναφέρει ὅτι «ὀκτὼ καὶ ἑκατὰ καὶ τριακόσιοι συνήλθον ἀρχιερεῖς»⁹⁹. Ὁ Σωκράτης, καίτοι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ἀναφέρει ὅτι τὴν πίστιν τῆς Νικαίας «τριακόσιοι μὲν πρὸς τοῖς δεκαοκτὼ ἐγνωσάν τε καὶ ἔστερξαν, καί, ὡς φησιν ὁ Εὐσέβιος, ὁμοφωνήσαντες καὶ ὁμοδοξήσαντες ἔγραφον»¹⁰⁰. Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι «ἦσαν δὲ ἐπίσκοποι ὑπὲρ ἀμφὶ τριακόσιοι εἴκοσι, πρεσβυ-

93. Μ. Κωνσταντῖνου, Ἐπιστ. πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας, ἐν Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 38.

94. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3. Πρὸς τοὺς μοναχοὺς, 66 «οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν Οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασι καὶ τριακόσιοι πλέον ἢ ἑλαττον ἐπίσκοποι συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν».

95. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 37 «Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ ἐγγὺς τριακόσιοι, κατακρίναντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες τοὺς περὶ Ἄρειον, λοιπὸν ἐξέθεντο ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν».

96. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 43 «καὶ ὁμοῦ οὐδὲ οἱ τ' νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἑαυτοῖς καταθαρσῆσαντες ἀγράφων παρέστησαν λέξεων, ἀλλ' ἐκ πατέρων ὁρμώμενοι καὶ αὐτοὶ τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο ρήμασι».

97. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 2 «Διὰ τοῦτο καὶ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ κἂν γίνωνται μὴ κρατῶσι».

98. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἱρέσεων 69, 11.

99. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

100. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

τέρων τε καὶ διακόνων ὡς εἰκὸς ἐπομένων, οὐκ ἦν ὀλίγον πληθὸς»¹⁰¹. Ὁ Γελάσιος ἐνέμεινε εἰς τὴν παγιωθείσαν παράδοσιν περὶ τῶν 318 ἐπισκόπων - μελῶν τῆς συνόδου¹⁰², ἦν εἶχον δεχθῆ καὶ οἱ λατῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς Λιβέριος Ρώμης¹⁰³, Ἰλάριος Πικταύων¹⁰⁴, Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων¹⁰⁵, Ρουφῖνος¹⁰⁶ κ.ἄ.

Ἡ τοιαύτη διαφοροποίησις τῶν μαρτυριῶν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἶναι περιέργως, διότι παρουσιάζεται καὶ εἰς ἔργα, τὰ ὁποῖα συνεγράφησαν ὑπὸ συμμετασχόντων εἰς τὴν σύνοδον ἢ καὶ συγχρόνων αὐτῇ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὠφείλετο ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἐπὶ τῶν συγγραφέων ἐπίδρασιν τῶν κυκλοφορουμένων καταλόγων τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλ' ἐκφράζουν ἐν ταύτῳ καὶ τὴν τάσιν προβολῆς τοῦ μεγίστου κύρους τῆς συνόδου διὰ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτῇ συμμετασχόντων ἐπισκόπων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπέκτησε κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἐχρησιμοποιήθη ὡς τεκμήριον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἔναντι τῶν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων συγκαλουμένων συνόδων. Οὕτως ὁ Μ. Ἀθανάσιος τονίζει ὅτι «διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ κἄν γένωνται μὴ κρατῶσι. Τί γὰρ ἐκείνη λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί· αὕτη πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκεν.. Ἄν τε γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῷ τις συμβάλλῃ, πλείους ἢ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ

101. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17.

102. Mansi II, 818.

103. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία IV, 12 «ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν οἱ τιμιάτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν Εὐστάθιος καὶ Σιλβανὸς καὶ Θεόφιλος, ἑαυτοὺς τε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην πάντοτε ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέναι καὶ ταύτην μέχρι τέλους διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ἧτις τὴν τελείαν περιέχει ἀλήθειαν καὶ πάντα τὰ τῶν αἰρετικῶν πληθὴ ἐπιστομίζει τε καὶ ἀνατρέπει».

104. Ἰλαρίου Πικταύων, Contra Constantium, 27.

105. Ἀμβροσίου, De fide ad Gratianum I, 11. PL 16, 552.

106. Ρουφίνου, Hist. Eccles. I, 1.

μέρος εἰσίν, ὅσον καὶ τὸ ὅλον πλείον ἐστὶ τοῦ μέρους»¹⁰⁷.

Ἡ ἀποδοθεῖσα τοιαύτη σημασία εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 318 μελῶν τῆς συνόδου ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος παρελληλίσθη τυπολογικῶς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν 318 ὑπηρετῶν τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐπεβλήθη ἐφεξῆς εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν πρὸς δήλωσιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ «οὐδὲ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλὰ θεῖῳ νεύματι, ὁ τῶν τοσοῦτων ἀριθμὸς ἐπισκόπων συνεκροτήθη κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας, ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος Ἀβραάμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ πίστεως κατεστρέψατο»¹⁰⁸. Τὰ ὀνόματα τῶν 318 πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀνεγράφησαν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν πηγὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν τοῦ Ε' αἰ., διότι δι' αὐτῶν ἀπεδεικνύετο τὸ καθολικὸν κύρος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

3. Οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς συνόδου.

Ἦδη κατὰ τὸν Δ' αἰ. ἦσαν γνωστοὶ οἱ κατάλογοι τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπισκόπων. Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι οἱ Νικομηδείας Εὐσέβιος καὶ Νικαίας Θεόγνης, «παρὰ πείσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπιτραπέντα φυλάττειν τὴν γραφὴν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀπῆλειψαν τὰς ἑαυτῶν ὑπογραφάς»¹⁰⁹. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ κατάλογος μετὰ τῶν ἰδιοχειρῶν ὑπογραφῶν τῶν μελῶν τῆς ἐν

107. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 2. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τονίζεται ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἔναντι τῶν συνόδων τῶν ἀρειανοφρόνων «Τίς οὖν, ᾧ μάλιστα μέλλει ἀληθείας, ἔτι τούτων ἀνεχέσθαι θελήσει; Τίς γράφοντας αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; Τίς οὐκ ἂν καταγνώσεται τῆς τόλμης αὐτῶν; Ὅλιγοὶ γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμὸν θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντων ἰσχύειν· τὰ τε ἑαυτῶν συγκροτήματα ἐν γωνίαις γινόμενα καὶ ὑποπτα τυγχάνοντα βουλόμενοι κρατεῖν, βιάζονται λύειν καὶ ἀκυροῦν τὴν οἰκουμενικὴν γενομένην ἄδολον καὶ καθάραν σύνοδον» (Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, 7).

108. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία IV, 12.

109. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία II, 21.

Νικαία συνόδου ἐφυλάσσετο ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὸ εἰδικοῦ νοταρίου, τὸν ὁποῖον ἐξηπάτησαν ἢ ἐξηγόρασαν οἱ Εὐσέβιος Νικομηδείας καὶ Θεόγνις Νικαίας. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τῶν δύο ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι μόνον ὁ κατάλογος οὗτος ἔφερε τὰς ἰδιοχειροῦς ὑπογραφὰς τῶν μελῶν τῆς συνόδου, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἢ δολία ἐνέργεια αὐτῶν θὰ ἦτο ἀδιανόητος. Ὁ ἐκκλ. ἱστορικός Φιλοστόργιος ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἔφερον βαρέως τὸ γεγονός ὅτι ὑπέγραψαν τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διὸ καὶ διετείνοντο ὅτι «οἱ μὲν ἄντικρυς τοῦ ὁμοουσίου τὴν φωνὴν ταῖς ἐαυτῶν ὑπογραφαῖς ἐνετίθησαν, οἱ δὲ γὰρ περὶ Εὐσέβιον σοφιστὴν ταῖς ἐαυτῶν ὑπογραφαῖς ἐνετίθησαν, οἱ δὲ γὰρ περὶ Εὐσέβιον σοφιστὴν ταῖς ἐαυτῶν ὑπογραφαῖς ἐνετίθησαν, οἱ δὲ γὰρ περὶ Εὐσέβιον σοφιστὴν ταῖς ἐαυτῶν ὑπογραφαῖς ἐνετίθησαν, οἱ δὲ γὰρ περὶ Εὐσέβιον σοφιστὴν ταῖς ἐαυτῶν ὑπογραφαῖς ἐνετίθησαν»¹¹⁰. Ὁ Ἐπιφάνιος ἐγνώριζε τοιοῦτον κατάλογον 318 μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου¹¹¹, ὁ δὲ Σωκράτης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἐν τῷ λεγομένῳ «Συνοδικῷ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου περιλαμβανόμενον κατάλογον τῶν συμμετασχόντων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου: «Φιλομαθὲς δὲ εἶναι νομίζω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἃ εὐρεῖν ἐδυνήθημεν, καὶ ἧς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν καὶ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ συνήλθον, παραθέσθαι ἐνταῦθα: Ὅσιος ἐπίσκοπος Κουρδούβης Ἰσπανίας, οὕτως πιστεύω ὡς προέγραπται: Ῥώμης Βίτων καὶ Βικεντίου πρεσβύτερου· Αἰγύπτου Ἀλέξανδρος· Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης Εὐστάθιος· Ἱεροσολύμων Μακάριος· Ἀρποκρατίων Κύνων· καὶ τῶν λοιπῶν ὧν εἰς πλῆρες τὰ ὀνόματα κεῖται ἐν τῷ Συνοδικῷ Ἀθανασίου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου»¹¹². Τὴν αὐτὴν πηγὴν ἐγνώρισαν καὶ οἱ Σωζομενός, Θεοδώρητος Κύρου καὶ Γελάσιος, οἱ ὁποῖοι, παρὰ τὰς προγενεστέρας μαρτυρίας τῶν Εὐσεβίου Καισαρείας καὶ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας περὶ μικροτέρου ἀριθμοῦ μελῶν, παρέθεσαν τὸν ὑπὸ τοῦ «Συνοδικοῦ» προσφερόμενον ἀριθμὸν τῶν 318 ἐπισκόπων¹¹³. Ὁ Σωκράτης, καίτοι ἐγνώριζε τὸ «Συνοδικόν», περιορίσθη

110 Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

111. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἵρέσεων 69, 11 «συνεκρότησεν (Μ. Κωνσταντίνος) οἰκουμένην σύνοδον, ὧν τὰ ὀνόματα εἰς ἑτὶ δεῦρο σώζεται τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων».

112. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 13.

113. Οἱ ἐκκλ. ἱστορικοὶ Σωκράτης, Σωζομενός, Θεοδώρητος Κύρου καὶ Γελάσιος ἐχρησιμοποίησαν ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων τὰς αὐτὰς πηγὰς διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν γεγονότων τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων, διὸ καὶ ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξύ αὐτῶν. Εἰς τὰς χρησιμοποιηθείσας πηγὰς δέον νὰ περιλαμβάνοντο ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἔργον τοῦ ἀρειανόφρονος μητροπολίτου Ἡρακλείας τῆς Θράκης Σαβίνου «Συνα-

εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς συμμετοχῆς μόνον τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν ἐκπροσώπων τῶν πατριαρχικῶν θρόνων καὶ τοῦ πρώτου ἀναγραφομένου ἐπισκόπου Ἀρποκρατίωνος. Τὸ «Συνοδικόν» ὅμως τοῦ Μ. Ἀθανασίου

ἠτο «Συναγωγὴ Συνοδικῶν», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Κατὰ τὸν Σωκράτη (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8) ὁ Σαβίνος «ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης τῶν Μακεδονιανῶν ἐπίσκοπος, συναγωγὴν ὧν διάφοροι ἐπισκόπων σύνοδοι ἐγγράφως ἐξέδωκαν ποιησάμενος, τοὺς μὲν ἐν Νικαίᾳ ὡς ἀφελεῖς καὶ ἰδιώτας διέσυρε... καὶ τινὰ μὲν ἐκὼν παρέλιπε, τινὰ δὲ παρέτρεψε, πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκίον σκοπὸν μᾶλλον ἐξεῖληφεν». Ὁ Σωκράτης κατηγορεῖ τοῦ Σαβίνου ὅτι «τὰς παρὰ Ἰουλίου ἐπιστολάς ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνόδων οὐκ ἔθηκεν, καίτοι τὴν παρὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς Ἰούλιον οὐ παρέλειπε. Τοῦτο δὲ σὺνήθεσ ἀπὸ ποιῆν. Ἐν οἷς μὲν γὰρ αἱ τῶν συνόδων ἐπιστολαὶ σιγῶσιν ἢ ἀθετοῦσι τὸ ὁμοούσιον, ταύτας σπουδαίως παρατίθεται, τὰς δὲ ἐναντίας ἐκὼν ὑπερβαίνει» (Ἐκκλ. Ἱστορία II, 17, III, 10). Ὁ Σωκράτης, παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν καὶ ἀντικειμενικότητα τοῦ Σαβίνου, παραπέμπει εἰς τὴν Συναγωγὴν διὰ τὰς παρατιθέμενας ἀποφάσεις τῶν συνόδων τῶν διαφορῶν παραφυάδων τῶν ἀρειανοφρόνων «ὧν τὰ μὲν καθ' ἕκαστον ἐν τῇ Συναγωγῇ Σαβίνου ζητήτωσαν οἱ φιλομαθεῖς, διὰ μακροτέρων ἐγκείμενα, ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαιώδη μόνον ἐπιτρέχοντες ἐκθησόμεθα» (Ἐκκλ. Ἱστορία II, 39, II 15). Ἡ «Συναγωγὴ» περιεῖχε τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν συνόδων κατὰ προτίμησιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, ἀλλ' ἐν ταῦτῳ ἀνέφερε καὶ τοὺς εἰς τὰς συνόδους ταύτας συμμετασχόντας ἐπισκόπους. Οὕτω τὸ ἔργον τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ, Θεοδορήτου Κύρου καὶ Γελασίου Κυζίκου. Τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἀπετέλει προφανῶς παρεμφερὲς ἔργον, τὸ ὁποῖον συνεκροτήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἀπετέλει τὴν κυρίαν πηγὴν ἐν τῷ ἄγνι τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατὰ τῶν ἀρειανοφρόνων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ χαρακτήρ τοῦ «Συνοδικοῦ» ἦτο πολεμικὸς κατὰ τῶν Ἀρειανῶν. Ὁ F. Geyertz, Die Quellen des Kirchenhistorikers Socrates Scholasticus, Leipzig 1898, σελ. 98 ἐξ., ὑπεστήριξε ὅτι τὸ «Συνοδικόν» ἦτο συλλογὴ κειμένων κατὰ τὸν τύπον τῶν ἔργων τοῦ Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογία κατὰ Ἀρειανῶν καὶ Περὶ τῶν Συνόδων. Ὁ P. Batiffol, Le Synodikon de S. Athanase, BZ 10 (1901) 128 - 143, ὑπεστήριξε ὅτι τὸ «Συνοδικόν» ἦτο συλλογὴ κειμένων κατατεταγμένων κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ὡς ἡ Historia Acephala Arianorum. Περιεῖχε τὰ κατὰ τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος κείμενα, τὰς κατὰ τοῦ Ἀρείου ἐγκυκλίους ἐπιστολάς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, τὸ Σύμβολον καὶ τοὺς κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου (325), τὴν ἐπιστολὴν αὐτῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν συμμετασχόντων ἐν αὐτῇ ἐπισκόπων. Ὁ F. Geyertz (ἐνθ' ἀν., 98) ἐχρονολόγησε τὸ «Συνοδικόν» μεταξὺ τῶν ἐτῶν 355 καὶ 361, ὁ δὲ P. Batiffol (ἐνθ' ἀν., 136-137) κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Θεοφίλου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἦτο περὶ τὸ 385, διότι τοῦτο ἀναφέρει τὴν Β' Οἰκουμένην σύνοδον καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ Θεοφίλου. Καθ' ἡμᾶς, τὸ «Συνοδικόν» ἀπετέλεσεν ἀπλῆν συνέχισιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου συγκροτηθείσης συλλογῆς τῶν

περιείχε πλήρη κατάλογον τῶν ἀποδεχθέντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπισκόπων, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει 318 ἐπισκόπους. Ὁ ἀριθμὸς 318 προέρχεται, καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τὸ «Συνοδικὸν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας κατέστη κοινὴ συνείδησις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰ. Ἐν τούτοις τὰ μέχρι σήμερον διασωθέντα χειρόγραφα τῶν καταλόγων τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου παρουσιάζουν ἀριθμὸν ποικίλλοντα ἀπὸ 194 μέχρι 318 ἐπισκόπων, ἀλλ' ἡ κριτικὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ κατάλογοι αὐτοὶ δὲν εὑρίσκονται εἰς ἀρίστην κατάστασιν¹¹⁴.

ἐπιστολῶν κατὰ τοῦ Ἀρείου. Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην προσηρτήθησαν αἱ ἀποφάσεις καὶ ὁ κατάλογος τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὡς καὶ τὰ μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἀξιολογώτερα ἀντιαιρετικὰ συνοδικὰ κείμενα. Εἰς τὸ «Συνοδικὸν» τοῦτο προσετίθεντο καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀθανασίου αἱ κατὰ τῶν αἰρετικῶν συνοδικαὶ ἀποφάσεις, διὸ καὶ ἐν αὐτῷ περιελήφθησαν κείμενα κατὰ τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀπολιναρίου Λαοδικείας. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ «Συνοδικοῦ» εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον ὀφείλεται, καθ' ἡμᾶς, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὑπαρξὶς αὐτοῦ ἐγένωσθη διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου χρήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν ἀρειανοφρόνων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου εὐρεία προβολὴ τοῦ «Συνοδικοῦ» καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παρεμβολὴ τῶν ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ληφθεισῶν ἀποφάσεων κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ ᾧδήγησαν εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ «Συνοδικοῦ» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς καὶ πρωταγωνιστὴν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ P. Batiffol (ἐνθ' ἂν., 143) ὅτι τὸ «Συνοδικὸν» συνετάχθη πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Σαβίνου Ἡρακλείας περιορίζει ἐσφαλμένως τὸν σκοπὸν τῆς συντάξεως αὐτοῦ, διότι τὸ «Συνοδικὸν» ἦτο χρήσιμον εἰς πάντα ὀρθόδοξον πρὸς θεμελίωσιν τῆς πολεμικῆς ἐναντίον τῶν πανισχύρων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων. Γενικώτερον περὶ τὰς πηγὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ, Θεοδώρητου Κύρου καὶ Γελασίου ἰδὲ L. Jeer, Quellenuntersuchungen zu den griechischen Kirchenhistorikern, Jahrbuch. für klass. Philologie, Supplementband 14, Leipzig 1885, 105 ἐξ. F. Geppert, Die Quellen des Kirchenhistorikers Socrates Scholasticus, Leipzig 1898. P. Batiffol, Sozomène et Sabinos, BZ 7 (1898) 265 - 284. A. Gùldenpennig, Die Kirchengeschichte des Theodoret Kyrrhos, Halle 1889. Q. Schoo, Die Quellen des Kirchenhistorikers Sozomenos, Berlin 1911. F.J.F. Jackson, A History of Church History, Cambridge 1939, 73 ἐξ. N. H. B a y n e s, Sozomenos, Ecclesiastica Historia I, 15, JThS 49 (1948) 165 - 168. W. T e l f e r, Sozomen I, 15. A Reply, JThS, 50 (1949) 187 - 191. Β. Στεφανίδου, Ἱστορικαὶ διορθώσεις εἰς τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν τοῦ Σωκράτους, ΕΕΒΕ 26 (1956) 57-129. κ.ἄ.

114. Χειρόγραφα καταλόγων τῶν μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διεσώθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν, τὴν συριακὴν, τὴν κοπτικὴν, τὴν

Μία λοιπὸν τῶν πηγῶν τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τῶν μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου δεόν νὰ θεωρηθῆ καὶ τὸ «Συνοδικὸν» ἀραβικὴν, τὴν ἀρμενικὴν καὶ ἄλλας γλώσσας, ἀλλ' εἶναι μεταγενέστερα καὶ περιέχουν πολλὰ σφάλματα. Οἱ ἀντιοχειανῆς προελεύσεως κατάλογοι περιέχουν περὶ τὰ 221 ὀνόματα ἐπισκόπων. Οὕτως οἱ H. Gelzer - H. Hilgenfeld - O. Guntz, Patrum Nicaenorum nomina, Lipsiae 1898, ἐξέδωσαν χειρόγραφα καταλόγων περιέχοντα περὶ τὰ 220 ἢ καὶ 237 ὀνόματα ἐπισκόπων. Ὁ ἐπὶ τῶν ἀντιοχειανῆς ὡσαύτως προελεύσεως καταλόγων ἐρεισθεὶς C. H. Turner, Ecclesiae occidentalis monumenta juris antiquissima, canonum et conciliorum Graecorum interpretationes latinae. I, 1, Canones Apostolorum, Nicaenorum Patrum subscriptiones, Oxonii 1899, 35 ἐξ., παρουσίασε χειρόγραφα καταλόγων περιέχοντα 218 ὀνόματα ἐπισκόπων. Ὁ E. Schwartz, Ueber die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel, Abhandl. der Bayerischen Akad. der Wissenschaften, Phil. - hist. Abt., N.F., 13, München 1937, ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν συριακῆς προελεύσεως καταλόγων καὶ τοῦ κοπτικῶν καταλόγου, ὁ ὁποῖος ἀπέτελεσε καὶ τὴν βάσιν τῶν λατινικῶν καταλόγων III καὶ V (αὐτῶτι σελ. 70). Ὁ E. Honigmann, Le liste originale des Pères de Nicée, Byzantion 14 (1939) 17 - 76, ὑπεστήριξε ὅτι ὁ λατινικὸς κατάλογος V ὁ περιέχων 194 - 203 ὀνόματα εἶναι προγενέστερος τοῦ κοπτικῶν καταλόγου, ἀποδίδει ἀπολεσθέντα ἑλληνικὸν κατάλογον καὶ ἐτέθη ὡς βάσις τῶν ἀντιοχειανῆς προελεύσεως καταλόγων. Οἱ κατάλογοι οὗτοι δὲν καλύπτουν πλήρως τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατὰ τὰς ἀθηντικὰς μαρτυρίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ τοὺς 300 ἢ καὶ 318 ἐπίσκοποι. Κατάλογον 318 ἐπισκόπων ἐξέδωκεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Sinaiticus graec. 117 (IΔ' αἰ.) ὁ V. N. Beneshevits, Sinaiskij spisok otssog Nikeskago pervago vselenskago sobora, Izv. Imp. Akad. Nauk, 1909, 281 - 306, τὸν ὁποῖον ἐπανεξέδωκεν ἄνευ ἐνδειξῆς τινος ὁ F. H a a s e, Altchristliche Kirchengeschichte nach orientalischen Quellen, Leipzig 1925, 258 - 269. Ἐκ παρεμφερῶν ἱεροσολυμιτικῶν χειρογράφων ὁ D. Lebedev, Spisok episkopon pervago vselenskago sobora v 318 imen, Zapiski Rossiiskoï Akad. Nauk, 13, ser. VIII, Πετρούπολις 1922, 1 - 112, ἐξέδωκεν κατάλογον 318 ὀνομάτων μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἡ κατὰ ἐπαρχίας ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ E. Gerland, Corpus Notitiarum Episcopatum Ecclesiae Orientalis Graecae, 1. Die Genesis der Notitia Episcopatum, 2 - 8, ὡς ἐπιχειρημα κατὰ τῆς ἀξίας τῶν ὡς ἄνω καταλόγων, διὸ καὶ οὗτος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς περιέχοντα τὰ ὀνόματα ἄνευ συστηματικῆς γεωγραφικῆς κατὰ ἐπαρχίας κατατάξεως. Ὁ E. Honigmann, Le Corpus Notitiarum Episcopatum, Byzantion 11 (1936) 340 - 362 καὶ Recherches sur les listes de Pères de Nicée et de Constantinople, Byzantion 11 (1936) 429 - 449, ἤσκησε κριτικὴν κατὰ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ E. Gerland, ὑποστηρίζων ὅτι καὶ οἱ ἀσυστηματικοὶ κατάλογοι ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν καταλόγων τῶν ἀναγραφόντων τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων κατὰ ἐπαρχίας. Εἰς ἕτερον ἄρθρον ὁ E. Honigmann, The Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, the Robber - Synod and the Council of Chalcedon, Byzantion 16 (1942 / 3) 20 ἐξ., ὑπεστήριξε ὅτι ὁ ἀρχικὸς ἑλληνικὸς κατάλογος περιείχε τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων κατὰ ἐπαρχίας.

κ ὀ ν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, διότι ἐν τῷ «Συνοδικῷ» περιλαμβάνοντο ὄχι μόνον αἱ ἀποφάσεις, ἀλλὰ καὶ ὁ κατάλογος τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπισκόπων. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Μ. Ἀθανασίου συμπλήρωσις τοῦ «Συνοδικοῦ» ἀπεσκόπει ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν ἐνημέρωσιν τοῦ διεξάγοντος τὸν ἀντιαρειανικὸν ἀγῶνα ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς συλλογῆς ταύτης τῶν ἐπισήμων κειμένων καὶ τοῦ καταλόγου τῶν δεχθέντων τὰς ἀντιαρειανικὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπισκόπων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐν Νικαίᾳ ὁμοφωνίας κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συνοδικοῦ ὄρου πάντων τῶν μὴ καταδικασθέντων ἐπισκόπων. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐχρησιμοποίησε τὸ «Συνοδικόν» ἐν τῷ ἀντιαρειανικῷ ἀγῶνι ὄχι μόνον διὰ τὴν σύνταξιν τῶν πολεμικῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων σκοπίμου διαστρεβλώσεως τοῦ ἔργου τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου, διὸ καὶ δσάκις παρίστατο ἀνάγκη ἀπέστειλε τὸ «Συνοδικόν» εἰς τοὺς ἡγουμένους τοῦ ἀντιαρειανικοῦ ἀγῶνος ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω τὸ «Συνοδικόν» τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας συνεδέθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ὑπερμάχου τοῦ κύρους τῶν ἀποφάσεων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Μ. Ἀθανασίου, διὸ καὶ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Σωκράτους ὡς «Συνοδικὸν Ἀθανασίου».

Ἡ ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἀρχικὴ ἀναγραφή τῶν ὀνομάτων τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων δέον νὰ ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπὸ τῆς συνόδου ταύτης εἰσαχθέντος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει μητροπολιτικοῦ συστήματος, ἦτοι τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων δέον νὰ παρείχοντο κατὰ ἐπαρχίας. Δυστυχῶς ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωκράτης δὲν παρέθεσε τὸν κατάλογον τοῦτον, ἀλλὰ περιώρισθη εἰς τὴν ἀξιοποίησιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας τοῦ Ε΄ αἰ., ὅποτε τὸ κέντρον βάρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως μετεκινεῖτο σταθερῶς ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ διὰ τοῦ μὴ πλήρως ἐφαρμοσθέντος ἐξαρχικοῦ πρὸς τὸ πατριαρχικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον καὶ τελικῶς περιεβλήθη κανονικὸν κύρος διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου (451)¹¹⁵. Οὕτως ὁ Σωκράτης ἀναγράφει μόνον τὸν Ὅσιον Κορδοῦης, τοὺς πρεσβυτέρους Βίτωνα καὶ Βικέντιον ὡς ἐκπροσωπήσαντας τὸν

θρόνον τῆς Ρώμης καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῶν θρόνων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, καίτοι ἐν ἀρχῇ τῆς μαρτυρίας ὑπισχνεῖται τὴν παράθεσιν πάντων τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων «καὶ ἡς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν». Τὰ ἀναγραφέντα ὅμως ὀνόματα τῶν ὡς ἐκπροσώπων τοῦ παπικοῦ θρόνου θεωρουμένων καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Κύνων Ἀρποκρατίωνος οὐδόλως καλύπτουν τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, διότι ὁ Σωκράτης ἐγνώριζε τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐν τῷ ὁποίῳ «εἰς πλῆρες τὰ ὀνόματα κεῖται». Ἡ ὑπόσχεσις ὅμως τοῦ Σωκράτους ὅτι θὰ παρείχε τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων κατὰ ἐπαρχίαν καὶ ἐπισκοπὴν («καὶ ἡς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν») ὑποδηλοῖ σαφῶς καὶ τὸν τρόπον ἀναγραφῆς τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἰς τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, διότι ὁ Σωκράτης τὸ κείμενον τοῦτο ἐσκόπει νὰ παραθέσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν αὐτοῦ ἄνευ προσωπικῶν παρεμβάσεων. Τελικῶς ὅμως παρητήθη τῆς τοιαύτης σκέψεως διὰ τῆς ἀπλῆς παραπομπῆς εἰς τὸ «Συνοδικόν», χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὑποσχέσεως. Ἡ προσαρμογὴ τοῦ καταλόγου τοῦ «Συνοδικοῦ» εἰς τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα ἀπετέλει οὐσιῶδες στοιχεῖον ὄχι μόνον πρὸς ἐκφρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος τοῦ Δ΄ αἰ., ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐν τῇ Α΄ Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐκπροσωπήσεως πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐν τῇ συνόδῳ συμμετασχόντων ἐπισκόπων «τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἀπασάν, Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια, εἰς τ' οἶκος εὐκτήριος ὥσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρουσ ἅμα καὶ Κίλικας, Φοινίκας τε καὶ Ἀραβίους καὶ Παλαιστίνους, καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τοὺς τ' ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ὀρμωμένους· ἤδη καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῇ συνόδῳ παρῆν· οὐδὲ Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας· Πόντος τε καὶ Γαλατία, Καππαδοκία τε καὶ Ἀσία, Φρυγία τε καὶ Παμφυλία τοὺς παρ' αὐτοῖς παρείχον ἐκκρίτους· ἀλλὰ καὶ Θρᾷκες καὶ Μακεδόνας, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἠπειρώται, τούτων θ' οἱ ἔτι προσωτέρω οἰκοῦντες ἀπήντων, αὐτῶν τε Σπάνων ὁ πάνυ βοώμενος εἰς ἦν τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων· τῆς δὲ γε βασιλευούσης πόλεως ὁ μὲν προσετώσ ὑστέρευ

115. Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις, 168 ἐξ.

διὰ γῆρας, πρεσβύτεροι δ' αὐτοῦ παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν»¹¹⁶.

Ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν μνεῖαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων, ἀλλὰ παρέθεσε καὶ τὰς ἐπαρχίας, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς συνόδου, διότι διὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπεθύμει νὰ ὑποδηλώσῃ τὴν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκπροσώπησιν «ἀ π α σ ῶ ν» τῶν ἐκκλησιῶν Εὐρώπης, Ἀφρικῆς (= Λιβύης) καὶ Ἀσίας. Ὁ P. Batiffol διείδεν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Εὐσεβίου ὑποκείμενον κατάλογον τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατὰ ἐπαρχίας¹¹⁷. Ὁ E. Honigmann ἤξιοποίησεν, ἄνευ ὅμως σχετικῆς ἐνδείξεως, τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τοῦ P. Batiffol, ὑποστηρίζας ὅτι ὁ Εὐσέβιος ἐχρησιμοποίησεν ὡς πηγὴν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὁ ὁποῖος εἶχε συνταχθῆ ὄχι μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μητροπολιτικοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ προσαρμογὴν τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν κατὰ πολιτικὰς Διοικήσεις διάρθρωσιν τῆς διοικητικῆς διοργανώσεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας¹¹⁸. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰ-

116. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 7.

117. P. Batiffol, Les souscriptions de Nicée, Revue Biblique 8 (1899) 123 - 127.

118. E. Honigmann, The Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, the Robber-Synod and the Council of Chalcedon, Byzantion 16 (1942/3) 20 - 28. Ὁ E. Honigmann, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδομεν, προέβαλε τὴν ἀρχαιότητα τοῦ λατινικοῦ καταλόγου ΛV, ἐδέχθη ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου παρεχομένη τάξις τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου εἶναι ἀσυνήθης, ἐὰν δὲ ἡ τάξις αὕτη ἐλήφθη ἐξ ἑτέρου καταλόγου τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τότε ὁ κατάλογος οὗτος δέον νὰ θεωρηθῆ προγενέστερος καὶ τοῦ λατινικοῦ ΛV (αὐτόθι, σελ. 23). Ἡ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφορὰ τῆς φράσεως «βασιλευούσης πόλεως» εἰς τὴν πρεσβυτέραν Ρώμην θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπιχείρημα διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς πρωτεύουσος τῆς αὐτοκρατορίας (αὐτόθι, σελ. 25). Ἡ ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου πρόταξις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Συρίας ἐναντι τῶν τῆς Αἰγύπτου ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ Αἰγύπτος μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Α' ἀνήκεν εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς (E. Schwartz, Ueber die Bischofslisten, ἐν ὄν., 72, 87). Ἡ ἰδιουσία αὕτη εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἀναγραφῆς. Ὁ E. Honigmann ὅμως παρετήρησεν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι τῆς Αἰγύπτου προτάσσονται τῆς Μεσοποταμίας («ἐ κ τ ῆ ς μ ε ῶ ς τ ῶ ν π ο τ α μ ῶ ν») καὶ ὅτι περὶ τὸ 343 ἡ τάξις εἰς τὴν πολιτικὴν ἱεραρχίαν ἦτο παρεμφερής, διότι τότε ὁ περὶ τὸ 325 φέρων τὸν τίτλον Vicarius Orientis ἀξιωματοῦχος τῆς αὐτοκρατορίας ἐπιλοφορεῖτο ὡς Comes Orientis, Aegypti et Mesopotamiae (Codex Theodosianus XII, I, 33. CIL, X 1700), ἤτοι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου

κουμενικῆς συνόδου μετὰ τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἐν αὐτῇ συμμετασχόντων ἐπισκόπων ἐτρούντο εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν ἀξιολογωτέρων τοῦλάχιστον θρόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι αὐταὶ ἀπετέλουν ἀυθεντικὸν κριτήριον τῆς ἐν τῇ πίστει ὀρθοδοξίας τόσον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν¹¹⁹. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ἐκέκτητο

παρεχομένην τάξιν τῶν ἐπαρχιῶν (αὐτόθι, σελ. 26 - 27). Οὕτως ὁ E. Honigmann κατέληξεν εἰς τὴν εὐλογον ὑπόθεσιν ὅτι «the list of provinces in the Vita Constantini in some measure represents the original list of the fathers of Nicaea. This view is strengthened by the fact that the arrangement of the provinces in the Vita coincides with the arrangement of the original list in so far as it was made according to the Dioceses of the Empire» (αὐτόθι, σελ. 28). Τὸ «Συνοδικόν» ὅμως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἠκολούθει τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ προέτασσε τὰς ἐπαρχίας Αἰγύπτου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Δ' αἰ. κατέστη κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις ἡ πρόταξις τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐναντι τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας, ἡ ὁποία κατωχρῶθη κανονικῶς καὶ ἀπετέλεσεν ἀσφαλὲς κριτήριον διὰ τὴν τάξιν ἀναγραφῆς τῶν ἐπαρχιῶν. Τοῦτο δεικνύται σαφῶς ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σωκράτους περὶ τοῦ «Συνοδικοῦ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 13), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ τάξις τῶν θρόνων ἐρεῖδεται ἐπὶ τῶν κανονικῶν πρεσβείων τιμῆς τῶν «ἐπισημοτάτων» καὶ εἶτα πατριαρχικῶν θρόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὑφ' οἰανδήποτε ὅμως προϋπόθεσιν ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου δηλοῖ σαφῶς ὅτι ὁ κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου συντάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τ ῆ ς κ α τ ἁ ἔ π α ρ χ ί α ς δ ι ο ρ γ α ν ῶ σ ε ω ς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

119. Ἡ ὑπὸ τῶν μητροπολιτικῶν τοῦλάχιστον θρόνων τήρησις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου δεικνύται σαφῶς καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Καρθαγένης συνόδου (419). Ἀναφερόμεθα εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, διότι ἐδημοουργήθη ζήτημα ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ δὴ καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου κατοχύρωσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκκλητου, τὸ ὁποῖον διεξεδίκε ὁ παπικὸς θρόνος διὰ τῆς νοθεύσεως τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἡ ἐκκλησία Καρθαγένης ἐκέκτητο «τὰ ἴσα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου», ἀλλ' ἐν αὐτοῖς δὲν ὑπῆρχον κανόνες ἀναγνωρίζοντες τὸ ἐκκλητον εἰς τὸν παπικὸν θρόνον. Ἐν Ρώμῃ οἱ κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἶχον νοθευθῆ διὰ τῆς προσθήκης τῶν κανόνων τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου (343/344), καίτοι δι' αὐτῶν δὲν ἐθεσπίζετο τὸ ἐκκλητον (πλείονα περὶ τῶν σχετικῶν κανόνων γ', δ' καὶ ε' τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις, 111 - 129). Ὁ Θεαγαστὴν Ἀλύπιος διεξῆλθε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ οὐδένα σχετικὸν ὑπαινιγμὸν ἀνεῦρε, διὸ καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἡ πρόταξις νὰ ζητηθῶν «τὰ ἀυθεντικά ἴσα» τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπὸ τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας «ἐν τῷ ἐπισκόπτειν ἡμᾶς τοῖς γραικικοῖς ἴσοις ταύτης τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ταῦτα ἐκεῖ, οὐκ οἶδα ποῖφ λόγφ, οὐδ' αὐτῶς εὑρομεν. . . ἐπειδὴ τὰ ἀυθεντικά τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει λέγεται εἶναι, τινὰς μετὰ γραμμάτων πέμψαι καταξιώσατε καὶ μὴ μόνον πρὸς αὐτὸν τὸν ἀγιώτατον ἀδελφὸν ἡμῶν τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, τοὺς προσκνητοῦς ἱερεῖς, οἵτινες τὴν αὐτὴν σύνοδον ἡμῖν μεθ' ὑποσημειώσεως

προφανώς αὐθεντικὸν ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὸ ὁποῖον διετήρει ἕνεκα τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ εὐσυνειδησίας ἀκαινοτόμητον. Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ οἱ ἀναγραφόμενοι ἐπίσκοποι κατετάσσοντο εἰς ἐπαρχίας κατὰ τὴν ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου ἀναγραφομένην τάξιν. Ἡ τάξις ὁμοῦς αὕτη, συμπίπτουσα πρὸς τὴν ἱεραρχικὴν κατάταξιν τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῇ διοικητικῇ διαρθρώσει τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὑποδηλοῖ τὸ κριτήριον, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ καὶ διὰ τὴν κατανομήν τῶν μελῶν τῆς συνόδου εἰς τὰ «ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς» τεθέντα καθίσματα. Ἡ τοιαύτη τακτοποίησις τῶν καθισμάτων ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς εἰδικῶς ἐξησημένους ὑπαλλήλους, οἱ ὅσοι ἐφήρμοσαν ὡς κριτήριον τὴν ἐν τῇ διοικητικῇ διαρθρώσει τῆς αὐτοκρατορίας καθιερωμένην ἐπίσημον τάξιν τῶν εἰς ἐκάστην Διοίκησιν ἀνηκουσῶν ἐπαρχιῶν, διότι δὲν ὑπῆρχε σχετικὸν κα-

τῶν οἰκειῶν γραμμάτων ἀποστείλωσιν, ὥστε πᾶσαν μετὰ ταῦτα ἀμφισβήτησιν ἀναιρεθῆναι. . . ὀφείλομεν δὲ αἰτῆσαι γράμμασιν ἡμετέροις καὶ τὸν σεβασμιώτατον τῆς ἐκκλησίας Ρώμης ἐπίσκοπον Βονιφάτιον, ἵνα καὶ αὐτὸς ὁμοίως καταξιώσῃ πρὸς τὰς μνημονευθείσας ἐκκλησίας στείλαι τινας, ὀφείλοντας τὰ αὐτὰ ἴσα κατὰ τὰ παρ' αὐτοῦ γραφέντα ἀγαγεῖν». Ἡ σύνοδος ὁμοῦς συνέχισε τὰς συζητήσεις ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, δεχθεῖσα τὸ κύρος τῶν «ἐκπαλαι» ἐν Καρθαγένη σωζομένων πρακτικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὰ ὁποῖα ἐστάλησαν «πάσαις πρὸς ἡμᾶς διὰ Καικιλιανῶν». Ἡ σύνοδος δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Βονιφάτιον Ρώμης ἐκοινοποίησε τὴν ληφθεῖσαν ἐπὶ τοῦ τεθέντος ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων ζητήματος ἀπόφασιν «τίς γὰρ ἀμφιβάλλει τὰ ἴσα ἀληθέστατα εἶναι ἐν Γραικοῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσης συνόδου, ἄτινα ἀπὸ οὗτω διαφορῶν τόπων καὶ ἐπισήμων Γραικῶν ἐκκλησιῶν προσενεχθέντα καὶ συγκριθέντα ὁμοουσίως. . .». Ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος ἀπέστειλε τὰ «ἐκ τοῦ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας (Ἀλεξανδρείας) σκρινίου τὰ ἀληθέστατα ἴσα τῆς ἐν τῇ Νικαίᾳ μητροπόλει τῆς Βιθυνίας αὐθεντικῆς συνόδου. . .». Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικὸς ὡσαύτως ἀπέστειλεν ἐπευσημένως αὐθεντικὰ ἀντίγραφα τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διότι «τίς ἔστιν ὁ τὴν κοινὴν πίστιν καὶ τοὺς ὄρους τοὺς ἀπὸ τῶν πατέρων βεβαιωθέντας τοῖς ἰδίοις ἀδελφοῖς ἀρνούμενος;». Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν «αὐθεντικῶν» τούτων ἀντιγράφων τῶν παρ' ἐκάστη ἐκκλησίᾳ τηρουμένων ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεδοκιμάσθη ἡ παπικὴ ἀξίωσις περὶ «ἐκκλητίου», ὡς ἐρειδομένη εἰς νοθεῖαν τῶν ἀποφάσεων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ πρὸς τὸν πᾶσαν Κελεστίνον μνημιώδης ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τῶν ἐπισκόπων τῆς Β. Ἀφρικῆς ἀπέκλεισεν ὡς ἀντικανονικὴν πᾶσαν ὑπερόριον παπικὴν παρέμβασιν, «ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἀληθεστέραις ἀπογραφαῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ. . . τοιοῦτό τίποτε οὐκ ἠδυνήθημεν εὑρεῖν. . .». Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων ἀπετέλουν τὸ ὑπέρτατον κριτήριον τῆς ἐν ἐπαρχιακαῖς ἢ καὶ γενικώτεραις συνόδοις ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐκάστοτε ἀναφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

θεωρημένον ἐκκλησιαστικὸν κριτήριον. Οὕτως ἐπὶ τῶν καθισμάτων δέον νὰ ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ἐπίσκοποι τῶν ὁποίων θὰ ἔδει νὰ καταλάβουν τὰς προκαθορισμένας θέσεις ταύτας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ δέον νὰ νοηθῇ ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου, καθ' ἣν ἐν τῇ αἰθούσῃ «τὴν προσήκουσαν ἕδραν οἱ πάντες ἀπελάμβανον»¹²⁰. Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος εἰσήγαγε διὰ τῶν κανόνων δ', ε' καὶ στ' τὴν προσαρμογὴν τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως εἰς τὴν ἀντίστοιχον κατὰ ἐπαρχίας διάρθρωσιν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, θεσπίσασα τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Ἡ τοιαύτη καινοτομία εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ξένη καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ συνόδῳ κτηθεῖσαν ὑπὸ τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων ἐμπειρίαν περὶ τὴν κατανομήν αὐτῶν κατὰ τὰς ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς, διὸ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τῆς συνόδου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας τονίζει ὅτι οἱ ἐπίσκοποι προσεκληθήσαν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου «ἐκ διαφόρων πόλεων τε καὶ ἐπαρχιῶν».

Τὴν αὐθεντικὴν σχέσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀπαριθμήσεως τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς συνόδου, πρὸς τὸν πρωτότυπον κατάλογον τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπισκόπων ἐνισχύει, καθ' ἡμᾶς, ἡ Ἀντιοχειακὴ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος ἐτιμήθη διὰ τῆς πρωτοκαθεδρίας καὶ ἡσχισε τὴν προεδρίαν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ παράδοσις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, φυλασσομένη ζῶσα ὑπὸ τῶν Εὐσταθιανῶν καὶ τηρουμένη ἀμετάβλητος ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἀρχεῖῳ τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας, ἀπετέλεσε τὴν πηγὴν τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἱερωνύμου, τοῦ Θεοδώρητου Κύρου, τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰωάννου (428-441), τοῦ βορειαφρικανοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Φακούνδου Ἑρμιανῆς κ.ἀ., καθ' ἣς ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας προσεφώνησε τὸν Μ. Κωνσταντίνον καὶ προήδρευσε τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου¹²¹. Πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι αὗται ἔχουν ὡς βάσιν κατάλογόν τινα τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὁ ὁποῖος ἐτηρεῖτο καὶ ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἀρχεῖῳ τῆς Ἀντιοχείας. Ἐν αὐτῷ ὁ Εὐστάθιος ἀνεγράφετο «πρωτός» μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς συνόδου.

120. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 10.

121. Κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν μαρτυριῶν τούτων ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Ἡ προεδρία, 75-93.

Ἡ ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ἀναγραφόμενη τάξις ἦτο διάφορος τῆς υἱοθετηθείσης ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐν τῷ ὁποίῳ προετάσσεται ὁ Κορδοῦης Ὁσιος καὶ οὐχὶ ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας. Ἡ Ἀντιοχειανὴ ὁμῶς παράδοσις αὕτη εὐρίσκεται ἐγγύτερον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας παρεχομένην περιγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν, διότι καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συρίας προτάσσονται τῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ὁσιος Κορδοῦης ὁ «πάνυ βοώμενος» θεωρεῖται ὅτι «εἰς ἦν τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων». Εὐνόητον ὅτι καὶ ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ὑπαινίσσεται τὴν πρωτοκαθεδρίαν τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἐν τῇ συνόδῳ, ἐὰν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαρίθμησις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Διοικήσεως ἀποδίδει πράγματι τὴν ἐν τῇ συνόδῳ τηρηθεῖσαν τάξιν κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐπισκόπων, διότι δέον νὰ θεωρηθῇ ἀναντίρρητον ὅτι ἐν τῇ συνόδῳ προεκάθητο ὁ πρῶτος τῶν προτασσομένων ἐπισκόπων τῆς Συρίας, ἦτοι ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις Ἀντιοχείας καὶ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης φυλασσόμενοι κατάλογοι τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὄχι μόνον συνέπιπτον πλήρως πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ διέσωζον τὴν αὐθεντικὴν τάξιν τοῦ πρωτοτύπου καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων, ὁ ὁποῖος ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προσηρμόσθη εἰς τὴν βραδύτερον διαμορφωθείσαν κανονικὴν τάξιν προκαθεδρίας τῶν ἐπισημοτάτων θρόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Κατ' ἀκολουθίαν ἢ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀπαρίθμησις τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, δέον νὰ εἰδῆται ἐπὶ τοῦ αὐθεντικοῦ πρωτοτύπου καταλόγου τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὁ ὁποῖος ἐφυλάσσετο ἀκαινοτόμητος καὶ ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἀρχεῖφ τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοτύπου τούτου καταλόγου διεμορφώθη βραδύτερον καὶ ὁ ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου περιληφθεὶς κατάλογος, ὡς καὶ οἱ κατ' ἐπίδρασιν τῆς Ἀλεξανδρινῆς παραδόσεως τροποποιηθέντες κατάλογοι ἄλλων ἐκκλησιῶν.

Νομίζομεν ὅτι ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν λεχθέντων καθίσταται σαφὲς ὅτι μέλη τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὑπῆρξαν καὶ ὡς τοιαῦτα ἐθεωρήθησαν μόνον οἱ προσκληθέντες καὶ ὑπογράψαντες τὸν δογματικὸν ὅρον τῆς συνόδου ἐπίσκοποι, διὸ καὶ ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀναγράφονται μόνον οἱ ἐπίσκοποι. Οἱ συνοδεύσαντες

τοὺς ἐπισκόπους κληρικοὶ ἢ καὶ οἱ λόγοιοι λαϊκοὶ συμμετέσχον μὲν εἰς θεολογικὰς συζητήσεις ἐν Νικαίᾳ, ὡς μαρτυροῦν οἱ μεταγενέστεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ Ρουφῖνος, Σακράτης, Σαζομενὸς καὶ Γελάσιος Κυζίκου, αἱ συζητήσεις ὁμῶς αὐταὶ διεξήχθησαν οὐχὶ εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐν ἄρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Οἱ εἰς Νικαίαν καταφθάνοντες ἐπίσκοποι συνεζήτησαν ἀνεπισήμως τὰς δογματικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς προεκτάσεις τῆς ἀρειανικῆς ἐριδος, συγκροτοῦντες πολλακίς ὁμίλους ὁμοφρόνων καὶ ἀποδεχόμενοι κρίσεις, παρατηρήσεις καὶ ἀντιρρήσεις τῶν παρισταμένων ὁμοφρόνων ἢ καὶ ἀντιφρονούντων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν. Εἰς τοιαύτας ἀνεπισήμους συναντήσεις τῶν ἐπισκόπων προσεκλήθη καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἀρειὸς νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἀμφηρίστους θέσεις τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, διότι οὗτος δὲν ἐκλήθη, καθ' ἡμᾶς, νὰ ἀπολογηθῇ ἐπισήμως ἐνώπιον τῆς συνόδου, δεδομένου ὅτι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωvίαν θὰ ἤρκει καὶ ἡ ἀπλή ἀποδοχὴ τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου διακηρυχθεῖσας ὁρθῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.

IV. Η ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΧΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΕΝ Τῇ Α' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚῃ ΣΥΝΟΔῳ

Τὸ ζήτημα τῶν μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου εἶναι ἀσαφέστερον εἰς τὰς πηγὰς, ὅταν τεθῇ ὑπὸ συζήτησιν τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν σύνοδον τῶν δημοσίων διὰ συνόδων ἢ καὶ δι' ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἀποκοπέντων ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἢ καὶ ἀπλῶς ἀποδοκιμασθέντων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων.

Τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς πάντων τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὡς τακτικῶν καὶ ὁμοτίμων μελῶν αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον ἀπλοῦν τι ἱστορικὸν πρόβλημα, ἀλλὰ καὶ θεμελιώδες ἐκκλησιολογικὸν καὶ κανονικὸν θέμα, ἢ ἀντιμετώπισις τοῦ ὁποῖου ἐπηρεάζει ὄχι μόνον τὴν περὶ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος εἰς πᾶσαν ἐποχὴν. Ἡ μὴ τήρησις πρακτικῶν ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἡ σχετικὴ ἀσάφεια τῶν διασωθεῖσων ἀποσπασματικῶν περιγραφῶν θέτουν δὲ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν οἱ ἀ-

ρειανόφρονες επίσκοποι συμμετέσχον τῆς συνόδου αὐτοδικαίως ὡς ἀμύντορες τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἄνευ ἐφαρμογῆς προγενεστέρως κανονικῆς τινος διαδικασίας ἢ ἐὰν ἐγένοντο ἀποδεκτοὶ μετὰ τινὰ διαδικασίαν ἀποκηρύξεως τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρίου. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς κριτικῆς ἀναθεωρήσεως τῶν σχετικῶν ἀποσπασματικῶν πηγῶν περὶ τὰς ἐργασίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, διὸ καὶ ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀξιολόγησιν τῶν πηγῶν, δεδομένου ὅτι ἡ σύγχρονος ἱστορικὴ ἔρευνα ἀντικατοπτρίζει πλήρως τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροκειμένου ζητήματος ἀσάφειαν τῶν πηγῶν.

1. Ἡ περὶ τὸ ζήτημα ἀσάφεια τῶν πηγῶν.

Ἡ ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων δὲν ἔχει εἰσέτι διευκρινισθῆ, διότι εἰς τε τοὺς ἐπισκοπιούς καταλόγους τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου καὶ εἰς τὰς διασωθείσας περιγραφὰς τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς οἱ ἀρειανόφρονες ἐμφανίζονται ἐξ ἀρχῆς ὡς ὀργανικὰ μέλη τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κριτηρίων τούτων ἡ σύγχρονος ἱστορικὴ ἔρευνα ποστηρίζει, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν ἐν τῇ συνόδῳ συμμετοχὴν τῶν τε ἄφρων καὶ τῶν μετριοπαθῶν ἀρειανοφρόνων ὡς αὐτοτελῶν καὶ ἀνεξαρτίτων ὁμάδων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸ δεξιὸν («τάγμα») ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνοδικῶν συνεδριάσεων καὶ συνετάσσοντο μετὰ τῆ ἀντιέδρων ἰατὰ τῶν διαφόρων ὑποβαλλομένων προτάσεων περὶ τῆς δογματικῆς διατυπώσεως τοῦ ἐνιαίου συμβόλου πίστεως¹²².

122. Ἡ ἀσάφεια τῶν πηγῶν εἶναι ἐκδηλὸς ὄχι μόνον εἰς τοὺς μεταγενεστῶς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφείς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν εἰσέτι τὸν Εὐσέβιον Καισαρίας, ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δύναται, ὡς θὰ ἴδωμεν, νὰ ἀποκλείσῃ τὴν εἰς τὴν σύνοδον αὐτοδικαίαν συμμετοχὴν τῶν συνοδικῶς κατεγενημένων ἢ δημοσίᾳ ἀποδοκιμασθέντων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων «ἐντεῦθεν δ' οὐ μὲν ἀρξάμενοι κατηγίνοντο τῶν πέλας, οἱ δ' ἀπελογοῦντο τε καὶ ἀντεμύμοντο. πλείτων δὲ ἡσυχία ὑφ' ἐκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τ' ἀμφιλογίας τὰ πῶτα συνηταμένης, ἀνεξικακῶς ἐπικροῦτο βασιλεὺς...» (Βίος Κωνσταντίνου III, 13). Ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8) περιέγραψε τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου διὰ παραθέσεως τῶν σχετικῶν κειμένων τοῦ Εὐσέβιου, ἀναγράφει δὲ ἡ κυριώτερα ὀνόματα τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι τὴν «Ἀρείου δόξαν συνεκρότου». Κατὰ τὸν Σωζομένον (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 20 «τὸ δὲ τελευταῖον συνέβησαν ἀλλήλοις πάντες οἱ ἱερεῖς καὶ ὁμοῦσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐψηφίσαντο. Μόνοι δὲ τὰ μὲν πρῶτα δέκα καὶ ἐπτά ἐπίσκοποι λέγονται τὴν Ἀρείου δόξαν

Πράγματι ὁ Μ. Ἀθανάσιος παρουσιάζει τοὺς ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἀρειανόφρονες ἐπισκόπους διαλεγόμενους μετὰ τῶν ὀρθοδόξων περὶ πίστεως ἐπὶ ἴσοις ὅροις: «τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράψαι... οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἐλκόμενοι ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον μηδὲν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτόν... ἀλλ' οἱ πατέρες, θεωρήσαντες ἐκεῖναν τὴν πανουργίαν καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἶπειν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ γράψαι “ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν” ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τῶν γεννητῶν νομίζεσθαι, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κτίσμα, τὸν δὲ Λόγον μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς πιστεῦσθαι... διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς... τῶν δὲ ἐπισκό-

ἐπαινέσαι, παραχρῆμα δὲ καὶ τούτων οἱ πλείους πρὸς τὸ κοινῇ δόξαν μετέθεντο», ἥτοι ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἀρειανικῶν δοξαστῶν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ὁ Φιλοστόργιος ἐπίσης συνδέει τὴν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐγκατάλειψιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου πρὸς τὴν ὑπογραφήν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας καὶ ἀναφέρει ὅτι τὸ «στῖφος τῶν Ἀρειανῶν ἐφόρων» ὑπέγραψε τὸ σύμβολον «πλὴν Σεκούδου τοῦ Πτολεμαῖδος, ᾧ καὶ Θεωνᾷ τῆς Μαρμαρικῆς ἠκολούθησαν» (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9). Εὐνόητον ὅτι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν θεολογικῶν συζητήσεων τὸ «στῖφος τῶν Ἀρειανῶν ἐφόρων» συμμετείχον εἰς τὴν σύνοδον ὡς ἐκπροσωποῦν τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου. Ὁ Φιλοστόργιος ἀναφέρει ὅτι καὶ κατὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συμβόλου «οἱ περὶ τὸν Ἀρειον παρῆσαν μὲν αὐτόθι καὶ αὐτοὶ ζῦμπαντες οὐ μὴν δὲ τὴν εὐσεβῆ προσεδέξαντο πίστιν», ἀλλ' ὑπέγραψαν τελικῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλήν ἐξορίας καὶ ἐν δόλῳ (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9α, 9). Κατὰ τὸν Θεοδώρητον (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6) οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἦσαν «εὐαρίθμητοι μὲν, ὑπουλοὶ δὲ καὶ τὰ βράχην μιμούμενοι καὶ τὴν πονηρίαν καλύπτοντες καὶ ταῖς Ἀρείου βλασφημίαις οὐ προφανῶς συνηγοροῦντες...». Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω μαρτυρίαι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐρμηνευθοῦν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι συμμετέσχον εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ὄχι μόνον χωρὶς νὰ ἀποδοκιμάσουν τὰς ἀρειανικὰς κακοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπέρμαχοι αὐτῶν κατὰ τὰς διεξαχθείσας ἐν τῇ συνόδῳ θεολογικὰς συζητήσεις. Ἐν τούτοις ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπίσκοποι καθηρημένοι ἢ ἀφορισμένοι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου ἢ καὶ συνοδικῶς ἀποκεκομμένοι ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οἱ ὁποῖοι ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει ἠδύναντο νὰ συμμετάσχουν τῆς συνόδου ἄνευ προγενεστέρως διευθετήσεως τοῦ ζητήματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας αὐτῶν.

των πάλιν λεγόντων δεῖν γραφῆναι δύναμιν ἀληθινήν καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον, ὁμοίον τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ καὶ ἄτρεπτον καὶ αἰεὶ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαιρέτως. οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνεύχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν, κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθορόζοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ οὐδὲν λυπεῖ τούτοις πρὸς ἡμᾶς συνθέσθαι... ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων... ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ αὐθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν καί, ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ταὶ τὸν τῆ ὁμοίωσι ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι σημαίνωσι καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ Υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἄτρεψίαν δείξωσι παρά τὴν ἐν ἡμῖν μίμησιν...»¹²³.

Τὸ κείμενον τοῦτο τοῦ Μ. Ἀθανασίου κέκτηται τῷ ὄντι μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Μ. Ἀθανασίου παρεχομένων ἀποσπασματικῶν περιγραφῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διότι ὑπαινίσσεται προγενεστέραν συνοδικὴν διαδικασίαν, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἐξ ἀσαφοῦς τινος περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ ἐκ σαφεστέρων μαρτυριῶν μεταγενεστέρων πηγῶν. Ἡ καθ' ἡμᾶς ἀποφασιστικῆς σημασίας φράσις τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος κειμένου εἶναι ἡ ἀκόλουθος· «Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνεύχοντο μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν». Ἡ φράσις αὕτη καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι πρὸ τῆς ἐν τῷ ὄντι ἄνω κειμένου περιγραφόμενης διαδικασίας τῶν θεολογικῶν συζητήσεων δέον νὰ εἶχε προηγηθῆ ἕτερα, καθ' ἣν «οἱ περὶ Εὐσέβιον» («ἠλέγχθησαν») καὶ μετὰ τὸν συνοδικὸν ἔλεγχον δὲν ἐτόλμων «ἀντιλέγειν». Διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης ὁ Μ. Ἀθανάσιος προϋποθέτει συνοδικὴν τινὰ διαδικασίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν τὸν «ἔλεγχον» τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων. Τὴν διαδικασίαν ταύτην περιγράφει ἀλλαχοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἀλλὰ τὸ ἀνωτέρω κείμενον παρέχει

123. Μ. Ἀθανάσιου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 19 - 20. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 5 - 6.

ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι συμμετέσχον αὐτοδικαίως τῆς συνόδου καὶ ἄνευ προγενεστέρως συνοδικῆς διαδικασίας.

Τοιαύτην ὅμως διαδικασίαν οὐδόλως ὑπαινίσσεται ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας, ὁ ὁποῖος περιγράφει ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου τὰς συνοδικὰς συζητήσεις, χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ σαφῶς καὶ τοὺς διαλεγόμενους. Μετὰ τὴν πρὸς τὴν σύνοδον προσφώνησιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου «οἱ μὲν ἀρξάμενοι κατητιῶντο τῶν πέλας, οἱ δ' ἀπελογοῦντό τε καὶ ἀντεμέμφοντο. πλείστων δ' ἤτα ὑφ' ἑκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τ' ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικάκως ἐπικροῦτο βασιλεὺς τῶν πάντων σχολῇ τε εὐτόνῳ τὰς προτάσεις ὑπέδεχτο, ἐν μέρει τ' ἀντιλαμβανόμενος τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἠρέμα συνήγαγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους, πρῶως τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας ἐλληνίζων τε τῇ φωνῇ, ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκερὸς τις ἦν καὶ ἡδύς, τοὺς μὲν συμπεῖθων, τοὺς δὲ καταδυσωπῶν τῷ λόγῳ, τοὺς δ' εὐλέγοντας ἐπαινῶν, πάντας τ' εἰς ὁμόνοιαν ἐλάυνων, εἰσόθ' ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπιτοῖς ἀμφισβητούμενοις ἅπασιν κατεστήσατο· ὡς ὁμόφωνον μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν, τῆς σωτηρίου δ' ἐορτῆς τὸν αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν. ἐκυροῦτο δ' ἤδη καὶ ἐν γραφῇ δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου τὰ κοινῇ δεδογμένα»¹²⁴. Αἱ δύο αὗται ἀσαφεῖς περιγραφαὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπηρεάσαν ὄχι μόνον τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἱστορικοὺς τῶν Δ' καὶ Ε' αἰ., ἀλλὰ καὶ τὴν σύγχρονον περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἱστορικοκανονικῆν ἔρευναν.

Ἡ ἀποσαφήνισις ὅμως τῆς θέσεως τῶν ἀρειανοφρόνων ἐν τῇ Α' Οἰκουμένηκῃ συνόδῳ δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἄνευ προγενεστέρως ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐκ τῆς ἀσαφείας τῶν πηγῶν ἀναφωμένων προβλημάτων α) ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου («ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς»), β) ὡς πρὸς τὴν σειρὰν τῶν θεμάτων κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου καὶ γ) ὡς πρὸς τὰς τεθείσας προϋποθέσεις διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς δογματικὰς συζητήσεις. Αἱ σοβαρώταται δυσχέρειαι ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων τούτων ὀφείλονται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μὴ τήρησιν πρ α -

124. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 13 - 14.

κτικῶν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀσάφειαν καὶ τὸν ἀποσπασματικὸν χαρακτηῖρα τῶν ὑπὸ τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων διασωθεισῶν περιστατικῶν περιγραφῶν¹²⁵.

2. Κατάταξις τῶν μελῶν καὶ προεδρία τῆς συνόδου.

Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος παρέχει ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου περιγραφὴν ὄχι μόνον τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλὰ καὶ τῆς καταβληθείσης προσπαθείας πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως κατὰ τὴν κατανομὴν τῶν μελῶν τῆς συνόδου εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ δεξιὸν «τάγμα» τῆς αἰθούσης τῶν συνεδριῶν. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον «βάθρων ἐν τάξει πλειόνων ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς διατεθέντων, εἶσω παρήσαν οἱ κεκλημένοι καὶ τὴν προσήκουσαν ἔδραν οἱ πάντες ἀπελάμβανον ... ἐπεὶ δὲ παρελθόν (βασιλεὺς) ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν ταγμάτων ἀρχὴν μέσος ἔστη... τῶν δ' ἐπισκόπων ὁ τοῦ δεξιοῦ τάγματος πρωτεύων διαναστὰς μεμετρημένον ἀπεδίδου λόγον.. Ὁ μὲν (βασιλεὺς) ταῦτα εἰπὼν... παρεδίδου τὸν λόγον τοῖς τῆς συνόδου προέδροις... πλείστων δὴ τὰ ὑφ' ἑκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τ' ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης ἀνεξικακῶς ἐπικροῦτο βασιλεὺς... τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἡρέμα συνήγαγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους»¹²⁶. Ἡ κατὰ «τάγματα» κατάταξις τῶν μελῶν τῆς συνόδου συνεδυσθῆ ὑπὸ πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὑπαινισσομένην ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελεῆ παρουσίαν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ὡς τακτικῶν μελῶν εἰς τὴν σύνοδον, διὸ καὶ ἐπεκράτησε γενικώτερον ἡ γνώμη ὅτι ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμμετέσχον ἀπροϋποθέτως καὶ αὐτοδικαίως ὡς τακτικὰ μέλη αὐτῆς ἐγνωσμένοι αἰρετικοὶ ἐπίσκοποι, καταλαμβάνοντες τὰ καθίσματα τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς αἰθούσης¹²⁷. Ἐν τούτοις ἡ περιγραφὴ τοῦ Εὐσεβίου ὄχι μόνον δὲν προϋ-

125. Διὰ τὸ ζήτημα περὶ τὴν τήρησιν πρακτικῶν ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἰδὲ πλεονα ἐν Β. Φειδᾶ, Ἡ προεδρία, 12 ὑποσ. 10, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

126. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 10 - 14.

127. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἐθεωρήθησαν εἴτε ὡς συγκροτήσαντες αὐτοτελεῆ καὶ ἀνεξάρτητον ὁμάδα ἀδιαφόρως τῆς ὑπ' αὐτῶν καταληφθείσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν

ποθέτει τοιαύτην κατάταξιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου, ἀλλὰ καὶ ὑπαινίσσεται ὅτι ἡ τηρηθεῖσα τάξις κατὰ τὴν κατανομὴν τῶν ἐπισκόπων εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ δεξιὸν τάγμα ἐγένετο, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τάξεως τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τοῦ κατ' ἐπαρχίαν διαχωρισμοῦ τῶν πολιτικῶν Διοικήσεων ἐν τῇ διοικητικῇ διαρθρώσει τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναγραφὴ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκ τῶν ὁποίων προήρχοντο οἱ συμμετασχόντες εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ἐπίσκοποι, ἐγένετο ἐπιτήβασει τῆς τάξεως τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ αὐθεντικοῦ ἀντιγράφου τοῦ καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπισκόπων¹²⁸.

Εἰς τὸ δεξιὸν τάγμα ἐκάθησαν πρῶτοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας Συρίας, τῶν ὁποίων προεκάθητο ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος. Οὗτος

συνεδριῶν θέσεως ἢ καὶ ὡς καταλαμβάνοντες τὰ καθίσματα τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἤτοι ἀποτελέσαντες μετὰ τῶν μετριοπαθῶν ἀρειανοφρόνων τὸ δεξιὸν τάγμα τῆς συνόδου. Hefele - Leclercq, I/1, 419 - 421. A. Harnack, History of Dogma, IV, 51. O. Seeck, Geschichte des Untergangs der Antiken Welt, III, Stuttgart 1921, 410 H. Lietzmann, A History of the Early Church. III, From Constantine to Julian, 117. E. Schwartz, Kaiser Konstantin und die christliche Kirche, Leipzig - Berlin 1913, 135. K. Heussi, Kompendium der Kirchengeschichte, 96. K. Bihlmeyer - H. Tüchle, Kirchengeschichte I, 254. B. Στεφανάου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 177. I. Ortiz de Urbina, Nizäa und Konstantinopel, 65 ἐξ. H. Kraft, Kaiser Konstantins religiöse Entwicklung, Tübingen 1955, 101 ἐξ. κ.ἀ. Πάντες ὑπεστήριξαν ὅτι δὲν ἐτέθη θέμα διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὴν σύνοδον καὶ ὅτι οὗτοι συμμετέσχον αὐτοδικαίως εἰς τὰς συζητήσεις, ὑποβαλόντες καὶ προτάσεις κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ δογματικοῦ ὅρου τῆς συνόδου. Ἡ εἰς τὴν σύνοδον τοιαύτη συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων ὡς αὐτοτελοῦς καὶ ἀνεξαρτήτου παρατάξεως πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀρειανικῆς διδασκαλίας ὑποδηλοῖ τὴν δυνατότητα ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαίωματος συμμετοχῆς εἰς πᾶσαν σύνοδον ὁπαδῶν κατεγνωσμένης αἵρέσεως.

128. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 7 «εἰς τ' οἶκος εὐκτήριος ὥσπερ ἐκ θεοῦ πλατυνόμενος ἐνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρουσ ἅμα καὶ Κίλικας, Φοινίκας τε καὶ Ἀραβίους καὶ Παλαιστινοὺς καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τοὺς τ' ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ὀρωμένους. . .». Τὰ κατὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐφαρμοσθέντα κριτήρια διὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐπισκόπων εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ δεξιὸν τάγμα ἠξιολογήσαμεν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν: Ἡ προεδρία τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, Ἀθήναι 1974, 38 - 45, 51, 82 - 84, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀναγραφομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου τάξις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπαινίσσεται καὶ τὴν ἐν τῇ συνόδῳ κατάταξιν τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων.

προσεφώνησε τὸν αὐτοκράτορα Μ. Κωνσταντῖνον καὶ προήδρευσε, ὡς εἶδομεν, τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου¹²⁹.

Πάντες οἱ ἐν τῇ συνόδῳ συμμετασχόντες ἐπίσκοποι κατέλαβον «τὴν προσηκουσαν ἕδραν», ἥτοι τὰς καθορισθείσας διὰ τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστης πολιτικῆς ἐπαρχίας θέσεις, ἀνεξαρτήτως τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἄρειου. Ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη κατάταξις τῶν μελῶν τῆς συνόδου καθιστᾷ εὐλογον τὸ ἐρώτημα ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα συμμετοχῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἤδη κατεγνωσμένων ὑπὸ τῶν συνόδων Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 320) καὶ Ἀντιοχείας (ἄρχαι 325) ἐπισκόπων, διὸ καὶ κρίνεται ὕφ' ἡμῶν ἀναγκαῖα ἡ χρονολογικὴ κατάταξις τῶν περιγραφῶν περὶ τῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Νικαίας τηρηθείσης διαδικασίας.

3. *Ἡ κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου τηρηθεῖσα διαδικασία ἔναντι τῶν αἰρετικῶν ἐπισκόπων.*

Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου μαρτυρεῖται εἰς τὰς ἀποσπασματικὰς περιγραφὰς ὄχι μόνον τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ, Θεοδορήτου καὶ Φιλοστοργίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Εὐσεβίου Καισαρείας καὶ Μ. Ἀθανασίου. Εὐνόητον ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφισβητηθῇ, ἀλλὰ, καθ' ἡμᾶς, αἱ τοιαῦται ἀσαφεῖς περιγραφαὶ δὲν λύουν καὶ τὸ γενικώτερον πρόβλημα περὶ τὴν θέσιν τῶν αἰρετικῶν ἐπισκόπων ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς συνόδοις. Αἱ περιγραφαὶ αὗται εἶναι ἄφ' ἑνὸς μὲν ἀποσπασματικαὶ καὶ μὴ ἐντεταγμέναι ἐπακριβῶς εἰς τὰς περιόδους τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ἄφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ γενικοῦ χαρακτήρος τοῦ περιεχομένου παρακάμπτουν ἀναπάντητα

129. Ἐν ἑτέρᾳ μελέτῃ ἡμῶν ἐδειξαμεν ὅτι πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις περὶ συλλογικῆς προεδρίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου εἰσὶν ἐπιεικῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπιμάχου φράσεως τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, καθ' ἣν ὁ προσφωνήσας τὰ μέλη τῆς συνόδου Μ. Κωνσταντῖνος παρέδωκε τὸν λόγον «*τοῖς τῆς συνόδου προέδροις*» καὶ ὑπεστηρίξαμεν δι' ἰσχυρῶν επιχειρημάτων τὴν ὑπὸ μόνου τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἄσκησιν τῆς προεδρίας τῆς συνόδου. Κριτικὴν τῶν διατυπωθεισῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ἀσαφῶν ἀποσπασματικῶν πηγῶν περὶ τὸ θεωρούμενον ἄλυτον πρόβλημα τῆς προεδρίας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἰδὲ ἐν Β. Φεῖδᾳ, Ἡ προεδρία τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, Ἀθήναι 1974.

θεμελιώδη ἱστορικὰ ζητήματα. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸ κέντρον βάρους τῶν θεολογικῶν συζητήσεων περιστρέφεται περὶ τὴν γραφικὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν θεολογικὴν δικαίωσιν τοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ πίστεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου χρησιμοποιοηθέντος «ἀγράφου» ὄρου «ὁμοούσιος», διὸ καὶ οἱ περιγράφοντες τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Μ. Ἀθανάσιος ἀνασυνθέτουν ἀπὸ μνήμης πρὸς ἀπολογητικὴν ἀναίρεσιν τῶν κατὰ τοῦ ὄρου ἀρειανικῶν ἐπιθέσεων μόνον τὰς περὶ τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» διεξαχθείσας ἐν τῇ συνόδῳ συζητήσεις. Ἡ μὴ τήρησις πρακτικῶν ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου δὲν παρέχει ἡμῖν τὴν εὐχέρειαν *χρ ο υ ο λ ο γ ι κ ῆ ς κ α τ α τ ᾶ ξ ε ω ς τ ῶ ν π ε ρ ι γ ρ α φ ῶ ν τ ῶ ν τ ε α ὑ τ ο π τ ῶ ν* μαρτύρων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν. Οὕτω στερούμεθα ἀμέσων μαρτυριῶν ὡς πρὸς τὰ ἐφαρμοσθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου *κ ρ ι τ ῆ ρ ι α* διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ὡς τακτικῶν μελῶν τῆς συνόδου.

Ἐν τούτοις βαθύτερα κριτικὴ θεώρησις τῶν περιγραφῶν τοῦ ἔργου τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὀδηγεῖ εἰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι θέτουν τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῶν αἰρετικῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ συνόδῳ ἐπὶ ὅλως ἄλλης βάσεως. Πράγματι αἱ περιγραφαὶ αὗται προϋποθέτουν, ὡς εἶδομεν, προγενεστέρων *τινῶν διαδικασίαν*, ἐφαρμοσθεῖσαν εἰδικῶς διὰ τοὺς ἀρειανόφρονας ἐπισκόπους καὶ προηγηθεῖσαν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ θεολογικῶν συζητήσεων («Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνεῖχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν»). Οἱ ὑπαινιγμοὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ προηγηθείσης διαδικασίας τινὸς ἐν τῇ συνόδῳ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρχικὴν κριτικὴν τοποθέτησιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου ὡς πρὸς τὸ ἄνευ ὄρων καὶ προϋποθέσεων κανονικῶν δικαίωμα τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις. Οἱ ὑπαινιγμοὶ οὗτοι δὲν συνεδέθησαν δυστυχῶς πρὸς τὴν ἐν τῇ συνόδῳ τηρηθεῖσαν διαδικασίαν, διὸ καὶ δὲν ἔτυχον μέχρι τοῦδε τῆς δεούσης ἀξιολογήσεως διὰ τὴν ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ γενικωτέρου ζητήματος περὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὁμῶς παρέχει λεπτομερῆ πως ἀφήγησιν τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου ἀκολουθηθείσης διαδικασίας ἔναντι τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων. Παραθέτομεν τὸ σπουδαιότατον κείμενον τοῦτο: «Ταῦτα γοῦν εἰδῶς οὐδὲν ἂν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις (Ἀρεια-

νοῖς)· ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γινῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην· ἀλλ' εὐθύς, ὡς τότε γέγονε, δεδήλωκα, δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται καὶ μόνον προφάσεις πρᾶττονται. σκόπει δὲ καὶ σύ, ἀγαπητέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. εἰ θαρροῦσιν, οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς ἐπισπεύραντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὴν κακοφροσύνην, ἀπολογεῖσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὀρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ ἐλέγχθεις ἐπὶ φόνῳ καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην χῶραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος αἰτιᾶσθαι, διατὶ μὴ οὕτως ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε. τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἐγκλημα διὰ τὴν προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει. Οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δεικνύωσαν τὸ φρόνημα αὐτῶν εὐσεβῆς — κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι — ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ρυπαρὸν καὶ συνορθῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἄγνωοῦσιν, ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν ἀσεβείας ἐγκλημα καὶ ἀπαιδευσίας ἀπενέγκωνται μέμψιν... Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον. Ὡς ἐφιλονεῖκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστὰ, οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ πλέον ἢ ἔλαττον τριακόσιοι, πρῶτος καὶ φιλανθρώπως ἀπῆτουν αὐτοῦς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. Ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο, πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἕμενον οὗτοι καὶ διὰ σιωπῆς ὠμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνῃν· οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν, ἀνελόντες τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν»¹³⁰.

Ἡ σπουδαιότης περιγραφῆς αὐτῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὑπαινίσσεται ὅτι α) οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι μετέβησαν εἰς Νίκαιαν

ὡς κατηγορούμενοι καὶ ἠλέγχθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου: («κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι»), β) ὁ ἔλεγχος τῶν ἀρειανοφρόνων ἐγένετο ἐν τῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὰς ἀρειανικὰς κακοδοξίας αὐτῶν: («οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον. Ὡς ἐφιλονεῖκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν, τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστὰ, οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ πλέον ἢ ἔλαττον τριακόσιοι, πρῶτος καὶ φιλανθρώπως ἀπῆτουν αὐτοὺς περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς»), γ) κατὰ τὴν τοιαύτην διαδικασίαν ἐλέγχου τῆς πίστεως τῶν ἀρειανοφρόνων, οὗτοι ἀποδοκιμαζόμενοι ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους: («ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο, πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν») καὶ δ) οἱ ἀρειανόφρονες, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποστηρίξουν τὰς ἀρειανικὰς κακοδοξίας καὶ ὀξυτάτα πρὸς ἀλλήλους διαφανοῦντες, ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῶν πεπλανημένων θέσεων τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου: («ἀχανεῖς μὲν ἕμενον οὗτοι καὶ διὰ σιωπῆς ὠμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνῃν»).

Εὐνόητον ὅτι ἡ σύντομος αὕτη καὶ ἀπὸ μνήμης περιγραφὴ μέρους τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἀναφέρεται εἰς τὰς πρώτας συνεδρίας αὐτῆς, διότι αὕτη ἀναντιρρήτως προηγεῖται τῶν θεολογικῶν συζητήσεων πρὸς διατύπωσιν τοῦ συμβόλου πίστεως. Τοῦτο δείκνυται σαφῶς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες κατὰ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις δὲν ἐτόλμων ἀντιλέγειν», ἕνεκα τῆς αἰσχύνης «ἦν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν». Ἦτοι ὁ ἔλεγχος τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων προηγῆθη τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, διὸ καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων εἰς αὐτὰς ἦτο περιορισμένη καὶ ὑποτονική. Πράγματι ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐγνώριζε δύο περιόδους τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος. Ἡ πρώτη ἀνεφέρετο εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καὶ εἰς τὴν ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τῆς συνόδου ρητὴν καὶ ἐκπε-

130. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 2 - 3.

φρασμένην ἀποδοκιμασίαν τῆς ἀρειανικῆς πλάνης. Ἡ δευτέρα ἀνεφέρετο εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν τῆς συνόδου νὰ διατυπώσῃ πλήρως καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀρειανικὰς πλάνας τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας βιουμένην ὀρθὴν πίστιν. Τὰς δύο ταύτας περιόδους τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὑπαινίσσεται σαφῶς ὁ Μ. Ἀθανάσιος, τονίζων ὅτι «οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπόν, ἀνελεόντες τὰ παρ' αὐτῶν (ἀρειανοφρόνων) ἐπινοηθέντα ῥήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν»¹³¹.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἦσαν οἴονεῖ ὑπόδικοι, διότι ἐκλήθησαν νὰ ἀπολογηθοῦν διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν δημοσίᾳ διακηρυχθείσας ἀρειανίζουσας θεολογικὰς θέσεις, τὰς ὁποίας ἄλλοι μὲν ὑπεστήριξαν, ἄλλοι δὲ ἐγκατέλιπον. Ἐκεῖθεν προήλθεν ἡ διαφωνία τῶν ἀρειανοφρόνων πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ἐνώπιον τῆς συνόδου ἀπολογία ἀὐτῶν, διότι οἱ πατέρες τῆς συνόδου ἠξίουσαν ἀπὸ τοῦ ἀρειανόφρονος «περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς». Ἡ κατὰ τὴν διαδικασίαν ταύτην διαπιστωθεῖσα διαφωνία τῶν ἀρειανοφρόνων («πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο») καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἀναίρεσις τῶν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου ἐπιχειρημάτων («φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο») ἠνάγκασαν τοὺς ἀρειανόφρονες νὰ παραιτηθοῦν διὰ σιγῆς τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξῶν καὶ νὰ δεχθοῦν τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου κοινὴν διατύπωσιν ἀντιαραιανικῆς ὁμολογίας πίστεως. Οὕτως οἱ ἐγκαταλιπόντες τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι συμμετέσχον εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις πρὸς διατύπωσιν τοῦ συμβόλου πίστεως, τὰς ὁποίας περιγράφει, ὡς εἶδομεν, ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἰς ἕτερα ἀποσπάσματα καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπεστέφθησαν διὰ τῆς ὑπὸ πάντων σχεδὸν ὑπογραφῆς τῆς κοινῆς διατυπωθείσης ὁμολογίας πίστεως τῆς Νικαίας¹³².

Ἡ τοιαύτη κατάταξις τῶν περιγραφῶν τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ τῆς ἐνώπιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τηρηθείσης διαδικασίας καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι αἱ πρῶται συνεδρίαί τῆς συνόδου ἀφιερώθησαν εἰς τὴν κρίσιν τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντων ἐπισκόπων. Τὴν τοιαύτην κρίσιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν

ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὑπαινίσσεται ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ἀλλαχοῦ, τονίζων ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων πολεμικὴ κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου ἦτο «κακοήθης», διότι τὸ «ὕπογραψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι κἂν τὸ βραχύτατον ἀπολογίασασθαι, τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ἡσχύνθησαν»^{132α}. Ἡ ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τῆς συνόδου ἀποκήρυξις τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξῶν ἐθεωρεῖτο εὐλόγως θεμελιώδης προϋπόθεσις τῆς συνεχίσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, διὸ καὶ κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας ἐκλήθησαν οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι νὰ ἀποδείξουν τὴν ὀρθότητα ἢ νὰ ἀποδοκιμάσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου: «Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε (ἐν τῇ Α' Οἰκ. συνόδῳ) διὰ πολλῶν καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν καὶ μεταγνόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν... τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χριστομάχων χαμαῖζηλα ρημάτια προαπέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε (ἐν τῇ Α' Οἰκ. συνόδῳ) καὶ νῦν πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστὰ»¹³³.

Πάντα τὰνωτέρω προκαλοῦν τὸ εὐλογον ἐρώτημα: Διατί οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπολογηθοῦν πρὶν ἢ ἡ σύνοδος καταδικάσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου; Πράγματι αἱ θεολογικαὶ συζητήσεις διεξήχθησαν μετὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνεκλήθη κυρίως ὄχι διὰ τὴν κρίσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, ἥτις εἶχε κριθῆ καὶ καταδικασθῆ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδων, ἀλλὰ διὰ τὴν συνοδικὴν διευθέτησιν τῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀρειανικῆς ἐριδος διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῶν ἐπισκόπων. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος δὲν ἐκάλεσε τὸν Ἀρειον εἰς ἀπολογία ἐπισήμως, οὔτε προέβη εἰς λεπτομερῆ ἀναίρεσιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἡσχολήθη κυρίως περὶ τὴν διατύπωσιν ἀντιαραιανικοῦ συμβόλου πίστεως, τὸ ὁποῖον θὰ ἔδει νὰ δεχθοῦν πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω καὶ οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου ὡς ὑπόδικοι καὶ ἠναγκάσθησαν ὄχι μόνον νὰ ἀπολογηθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκηρύ-

131. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3.

132. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου 19 - 20. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους 5 - 6 κἀ.

132α. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 6.

133. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 18.

ζουν τὰς ἀρειανικὰς κακοδοξίας, ἵνα συμμετάσχουν ὡς τακτικά μέλη τῆς συνόδου εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις. Τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῆ πολλῶ μᾶλλον εὐνόητον, ἐὰν ἀναλογισθῆ τις ὅτι μεταξύ τῶν ἀρειανοφρόνων ὑπῆρχον, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ συνοδικῶς κετεγνωσμένοι ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐκωλύοντο κανονικῶς νὰ συμμετάσχουν τῆς συνόδου.

4. Τίνες οἱ ὑπόδοκοι ἐπίσκοποι ἐν τῇ συνόδῳ.

Κατὰ τὸν Φιλοστόργιον οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἦσαν εἴκοσι δύο¹³⁴, κατὰ δὲ τοὺς Ρουφῖνον καὶ Σαζομενὸν δέκα ἐπτὰ¹³⁵, ἀλλ' ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἀναφέρει μόνον περὶ τοὺς δώδεκα ἐπισκόπους¹³⁶. Ἐκ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ παρόντων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων οἱ μὲν Σεκοῦνδος Πτολεμαῖδος καὶ Μαρμαρικῆς Θεωνᾶς εἶχον καθαιρεθῆ καὶ ἀναθεματισθῆ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ

134. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8α «Ἀρειανόφρονες ἦσαν ἐκ μὲν τῆς ἄνω Λιβύης Σεντιανὸς Βορείου, Δάχιος Βερονίκης, Σεκοῦνδος Τευχείρων, Ζάπυρος Βάρκης, Σεκοῦνδος ἕτερος Πτολεμαῖδος, Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς· ἐκ δὲ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων Μελίτιος· ἐκ δὲ Παλαιστίνης Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως, Εὐσέβιος Καισαρείας ὁ Παμφίλου ἐπικαλούμενος· ἐκ δὲ Φοινίκης Παυλῖνος Τύρου, Ἀμφίαν Σιδῶνος· ἐκ δὲ Κιλικίας Νάρκισσος Εἰρηνοπούλεως (=Νερωνιάδος), Ἀθανάσιος Ἀναζάρβου, Ταρκονδίμαντος Αἰγῶν· ἐκ δὲ Καππαδοκίας Λεόντιος, Λογγιανὸς καὶ Εὐλάλιος· ἐκ δὲ Πόντου Βασιλεὺς Ἀμασειᾶς, Μελίτιος Σεβαστοπούλεως· ἐκ δὲ Βιθυνίας Θεόγνης Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Εὐσέβιος τῆς Νικομηδίου ὁ μέγας ἐπίκλην Λουκιανοῦ τοῦ μάρτυρος ὁμιλητῆς καὶ περίοπτος». Ἐκ τῶν εἴκοσι δύο τούτων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἐλάχιστοι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ὑπεραμυνθοῦν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου ἐνώπιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τούτων δὲ προῖστατο ὁ Νικομηδεῖας Εὐσέβιος. Οἱ μετριοπαθέστεροι διεχώρισαν τὴν θέσιν αὐτῶν ἐναντι τῶν κακοδοξίων τοῦ Ἀρείου. Ὁ Φιλοστόργιος ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τοὺς καθ' οἰονδήποτε τρόπον ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐκδηλωθέντας ἐπισκόπους πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλὰ πολλοὶ τούτων ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀρειον ἐν τῇ συνόδῳ.

135. Ὁ Σαζομενὸς (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 20) παραθέτει τὸν ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου παρεχόμενον ἀριθμὸν τῶν δέκα ἐπτὰ ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων «μόνοι δὲ τὰ μὲν πρῶτα δέκα καὶ ἐπτὰ λέγονται τὴν Ἀρείου δόξαν ἐπαινέσαι, παραχρήμα δὲ καὶ τούτων οἱ πλείονες πρὸς τὸ κοινῆ δόξαν μετέθεντο». Ἐν τούτοις ὁ Σαζομενὸς δὲν προσδιορίζει ἐπακριβῶς τὸν χρόνον τῆς δημοσίας ἐγκαταλείψεως τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξίων ὑπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκδηλωθέντων ἐπισκόπων, διὸ καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη θὰ ἔδει νὰ ἀξιολογηθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἥτοι δέον αὕτη νὰ προηγήθῃ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων τῆς συνόδου πρὸς διατύπωσιν κοινῆ συμβόλου πίστεως.

136. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4. 6.

320) ὡς ὁμόφρονες τοῦ Ἀρείου¹³⁷, οἱ δὲ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσέβιος, Νερωνιάδος τῆς Κιλικίας Νάρκισσος καὶ Λαοδικεῖας τῆς Συρίας Θεόδωτος εἶχον ἀποκοπῆ προσωρινῶς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαὶ 325), ὡς ἀρνηθέντες νὰ δεχθοῦν τὸ ἀντιαρειανικὸν περιεχόμενον τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τῆς συνόδου· «Αὕτη οὖν ἡ πίστις προετέθη καὶ πᾶσα ἡ ἱερά σύνοδος συνέθετο καὶ ὡμολόγησε ταύτην εἶναι τὴν ἀποστολικὴν καὶ σωτήριον διδασκαλίαν· πάντες τε οἱ συλλειτουργοὶ ταῦτο περὶ τούτων ἐφρόνουν. Μόνον Θεόδωτος ὁ τῆς τῶν Λαοδικέων καὶ Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος καὶ Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ὡς ἂν ἐπιλαθόμενοι τῶν ἁγίων γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδασμάτων, καίτοι πολυτρόπως λαθεῖν πειραθέντες καὶ κατακρύπτειν τὰς πλάνας αὐτῶν πιθανολογίαις οὐκ ἀληθέσιν, ὅμως ἐναντία τούτοις εἰσάγοντες ἐφάνησαν· καὶ γὰρ ἐναργῶς, ἐξ ὧν ἠρωτήθησαν καὶ ἠρώτησαν, ἠλέγχθησαν ὁμοδοξοῦντες τοῖς μετ' Ἀρείου καὶ ἐναντία τοῖς προκειμένοις φρονούντες. Ὁθεν, τοσοῦτον σκληρυνθέντων αὐτῶν καὶ οὐκ αἰδεσθέντων τὴν ἁγίαν σύνοδον ταῦτα παραιτουμένην καὶ δυσωπουμένην, κεκρίκαμεν πάντες ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ συνόδῳ συλλειτουργοὶ μὴ κοινωνεῖν τούτοις, μὴ δὲ ἀξιόους αὐτούς εἶναι κοινωνίας, διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν ἀλλοτρίαν οὖσαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἵνα εἰδῆς γράφομέν σοι ὅπως καὶ σὺ φυλάττη ἀπὸ τῆς πρὸς τούτους κοινωνίας καὶ τοῦ γράψαι πρὸς αὐτούς ἢ δέχεσθαι παρ' αὐτῶν ἐπιστολὰς κοινωνικάς. Καὶ τοῦτο δὲ ἴσθι ὅτι διὰ τὴν πολλὴν τῆς συνόδου φιλαδελφίαν δεδώκαμεν τούτοις μετανοίας καὶ τῆς τᾶληθοῦς ἐπιγνώσεως χώραν τὴν μεγάλην καὶ ἱερατικὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύνοδον. Σπούδασον

137. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ἐπιστολῇ αὐτοῦ «τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας» ἐκοινοποίησε τὴν κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἀρείου ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου. Εἰς τὸν κατὰ λόγον τῶν καταδικασθέντων κληρικῶν περιλαμβάνοντο «Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς, οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι», διότι «ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἀρειον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦντας, αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπων καὶ τῆς Λιβύης, ἐγγὺς ἐκατὸν ὄντων, ἀνεθεματίσαμεν» (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6).

οὐν πᾶσι τοῖς ὁμοψύχοις ἀδελφοῖς ταῦτα διαπέμψαι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γινῶναι δύνωνται τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀποστάντες τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὴ συνθέμενοι»¹³⁸. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχεια συνόδου κρίσις καὶ κατάκρισις τῶν τριῶν τούτων προσκειμένων εἰς τὸν Ἀρειανισμόν ἐπισκόπων καθίστα ἐξόχως δυσχερῆ τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῆ «μεγάλην καὶ ἱερατικὴν σύνοδον», διότι ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ θὰ συμμετεῖχον οἱ ὁμοψύχως ἀποδοκιμάσαντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐκδηλωθέντας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου εἶχον διακόψει τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς πάντας τοὺς δημοσίᾳ ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ταχθέντας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ἐκάλει πάντας τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ὅπως διακόψουν πᾶσαν μετ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν¹³⁹. Τὴν θέσιν ταύτην τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου ἀποδίδει ὀρθῶς ὁ Ἄρειος ἐν τῇ πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναφέρει ὅτι ἀπειδιῆ Εὐσέβιος ὁ ἀδελφός σου ὁ ἐν Καισαρεία καὶ Θεόδοτος καὶ Παῦλινος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Γρηγόριος καὶ Ἀέτιος καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν λέγουσιν ὅτι προϋπάρχει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ ἀνάρχος, ἀνάθεμα ἐγένετο, δίχα μόνου Φιλογονίου καὶ Ἑλληνικοῦ καὶ Μακαρίου, ἀνθρώπων αἰρετικῶν...»¹⁴⁰. Κατὰ συνέπειαν ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου ἔθετον ἐπὶ γενικωτέρας βάσεως τὸ ζήτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς θέσεως τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν εἰς κοινωνίαν τὸν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρεία συνόδου ἀναθεματισθέντα Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ κληρικούς, διὸ καὶ τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀρειανοφρόνων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἦτο γενικώτερον. Οὕτως

138. E. Schwartz, Zur Geschichte des Arianismus, Nachrichten VI, 1905, 272 - 279.

139. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6 «Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσαιντο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, μὴ προσδέξῃσθε, μήτε Εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. Πρέπει γὰρ ἡμᾶς ὡς χριστιανούς ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονούντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφειν καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιοῦτοις λέγειν, ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα».

140. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4.

ἐν τῇ Ἀ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ θὰ ἐτίθετο θέμα διὰ τὴν συμμετοχὴν ὄχι μόνον τῶν συνοδικῶς κατεγνωσμένων, ἀλλὰ καὶ πάντων γενικῶς τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Φιλοστόργιος ἀποδίδει πλήρως τὰς διαθέσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου γενικώτερον, ὅτε παρουσιάζει τὸν Ἀλέξανδρον διακηρύττοντα τὴν ἀνάγκην ἀποδοκιμασίας ὄχι μόνον τοῦ Ἀρείου, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ συνταχθέντων: «Δεινόν, ὦ φίλοι, δεινόν καὶ μεγάλης φυλακῆς ἄξιον τὴν γνώμην ἀπλῶς ἀνεῖσθαι τοῖς πέλας, κἂν ἄλλως τινὲς τῶν ἐπιτηδειοτάτων εἶναι δοκῶσιν. Αἱ γὰρ παρὰ τὴν ἀξίαν τιμαὶ τοὺς πολλοὺς οὐκ εἰς εὖνοιαν ἄρα τῶν τιμώντων ἐπάγονται μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ κατ' αὐτῶν ἐγείρουσι θράσος. Καὶ ταῦτα μὲν ἔτι, καὶ περ ὄντα τοιαῦτα καὶ οἶα μὴ φέρειν, φέρειν ὅμως ἐγίνωσκον· τὸν γὰρ ἄκρος ὄντα πονηρὸν Ἄρειον ἔτι δοκεῖν ὑπολείπειν ἑαυτῷ τινα χώραν τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω κακίας, οἷστον ἡγεῖσθαι παρεσκεύαζεν, ὡς ἂν μήπω γε αὐτῷ πρὸς ἅπαν τὸ οἰκεῖον ἄκρον τῆς πονηρίας ἀφικομένης, ἀλλ' οὔτι καταπροΐξεται, ἴστω τοῦτο γε σαφῶς, οὐδὲ χαίρήσει ταῦτα κατ' ἐμοῦ θρασυνόμος Ἄρειος. Εἴσεται γὰρ ὅτι καὶ γέροντες ἔχουσι νεῦρον εἰς ἔκπραξιν δίκης. Τοιγαροῦν ἐκκεκρηύχθω πᾶσιν ἡμῖν καὶ κοινὸν ἀνάθεμα κείσθω καὶ ἀποτρόπαιον αὐτός τε Ἄρειος καὶ πάντες [καὶ] ὄσους ὁ κοινὸς δαίμων συναπέστησε τῆσδε τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἐξελασάμενος»¹⁴¹. Ἡ τοιαύτη δξύτης τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας δέον νὰ θεωρηθῆ εὐνόητος, διότι τὸ ἀρειανικὸν ζήτημα ἐδημιουργήθη ἐν πολλοῖς ἐκ τῆς ὑπὸ ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς παραθεωρήσεως τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐν Ἀλεξανδρεία συνόδου καὶ τῆς ἀποδοχῆς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τῶν ὑπ' αὐτῆς καταδικασθέντων¹⁴². Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην

141. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7α.

142. Ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἀλέξανδρος, ἐσπευσμένως μεταβάς εἰς Νικομήδειαν διὰ θαλάσσης μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, συνειργάσθη μετὰ τοῦ Κορδοῦς Ὄσιου «καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων» καὶ ἐπεισεν αὐτοὺς «τῆς αὐτοῦ συνεπίστασθαι γνώμης» καὶ «τὸν Ἄρειον ἀποκηρύξασθαι» (Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7. 7α). Εἰς τοὺς σφοδροὺς πολεμίους τοῦ Ἀρείου προσετέθη καὶ ἡ ἀπόλυτος πλειονότης τοῦ ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἡ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀκτινοβολία τοῦ προσώπου τοῦ Κορδοῦς Ὄσιου καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ γέροντος ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποψίλωσιν τοῦ Ἀρείου ἐκ τῆς πλειονότητος τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ταχθέντων ἐπισκόπων

έκαλείτο νά στραφῆ ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος, διότι ἡ ἔναντι τοῦ Ἀρείου διάφορος στάσις τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων διέσπα τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τε τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ.

Οὕτω κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου θὰ ἔδει νά διευκρινισθῆ ἡ δυνατότης συμμετοχῆς ὄχι μόνον τῶν συνοδικῶς καταδικασθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν *de facto* ἀποκοπέντων ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων. Ἡ σύνοδος πράγματι ἀντιμετώπισε τὸ ζήτημα τῶν κανονικῶν προϋποθέσεων συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ κανονικοῦ ζητήματος τηρηθεῖσα συνοδικὴ διαδικασία διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν εἰδικῶς περὶ τὸ θέμα ἀσχοληθέντων.

Κατὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς σχετικῆς περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐδείξαμεν ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου ὡς ὑπόδικοι. Ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων προϋποθέτει κανονικὴν τινα καταγγελίαν τοῦλάχιστον κατ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον καταδικασθῆ συνοδικῶς. Προφανῶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον κατάλογον τῶν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου ἀποκοπέντων ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὅποιοι καθίσταντο τρόπον τινὰ αὐτομάτως ὑπόδικοι ἐνώπιον τῆς συνόδου καὶ ὄφειλον νά διευκρινίσουν τὴν ἔναντι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου θέσιν αὐτῶν.

Ἡ ὑπὸ τῆς συνόδου υἰοθετηθεῖσα διαδικασία διευθετήσεως τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ἠδύνατο, καθ' ἡμᾶς, νά ἀποκατασταθῆ διὰ τῆς ὀρθῆς ἀξιολογήσεως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν σχετικῶν ἀποσπασματικῶν εἰδήσεων Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Μ. Ἀθανασίου, Ἀμβροσίου Μεδιολάνων καὶ Θεοδορήτου Κύρου περὶ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ.

τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ περιεχόμενον τῶν δογματικῶν ἀποφάσεων θὰ καθάριζον πλέον οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι, διὸ καὶ ἡ ἀποκήρυξις τῶν κακοδοξιῶν τοῦ Ἀρείου ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων ἐπιβεβλημένη.

5. Τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας.

Ὁ Εὐσεβίος Καισαρείας ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας ἀναφέρει ὅτι ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον ὁμολογίαν πίστεως, τὸ περιεχόμενον τῆς ὁποίας συμπίπτει πλήρως πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας. Ὁ Εὐσεβίος δὲν ἀναφέρει τὰ αἷτια τῆς ὑποβολῆς τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου εἰς τὴν σύνοδον, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς δυνάμεθα, νομίζομεν, νά ἀποκλείσωμεν τὴν εὐρύτερον ὑποστηρικθῆσαν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν τὸ βαπτιστήριον σύμβολον ὑπεβλήθη ὡς ἀπλῆ πρότασις, ἵνα χρησιμοποιηθῆ ὡς βᾶσις διὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου σύνταξιν τοῦ ἰδίου συμβόλου πίστεως¹⁴³. Ὁ Εὐσεβίος εἶχε καταδικασθῆ εἰς τὴν ποινὴν τῆς ἀκοινωνήσεως ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαὶ 325), πολλοὶ δὲ τῶν 59 περίπου ἐπισκόπων αὐτῆς συμμετεῖχον εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ἤξιουν τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἐπικύρωσιν τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς, διότι οὗτοι εἶχον ἤδη παραπέμψει τὸ ζήτημα τῶν καταδικασθέντων τριῶν ἐπισκόπων «διὰ τὴν πολλὴν τῆς συνόδου φιλαδελφίαν» εἰς τὴν ὀριστικὴν καὶ τελεσιδικὴν ἀπόφασιν τῆς μελλούσης νά συγκληθῆ «μεγάλῃς καὶ ἱερατικῆς συνόδου», ἥτοι τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ἡ κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας ἐμπειρία ὄχι μόνον περὶ τὴν δυσχέρειαν θεμελιώσεως τῶν θέσεων τῆς ἀρειανικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν σαφῶς ἀντιαρειανικὴν τοποθέτησιν τῆς συντριπτικῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διηυρύνθη διὰ τῆς ὀλιγομήνου ἐμπειρίας τῆς ἐν Καισαρείᾳ παραμονῆς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ καταδικασθέντος εἰς ἀκοινωνήσιαν ἐπισκόπου. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐγνώσθη ταχέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας εἴτε διὰ τῆς προτρεχούσης τῶν

143. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὑποβολῆς τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ὑπεστηρίχθη ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Δογμάτων, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν τὸν Α. Harnack, *History of Dogma*, IV, 51 ἐξ., καθ' ὃν «the emperor at first gave the Council a free hand, though he at once put a stop to private wrangling, and he energetically interfered at the most decisive moment, and in the character of a theologian interpreted himself the formula to be adopted...». Ἡ πρότασις αὕτη προοδευτικῶς ἐγκατελείφθη. H. Lietzmann, *A History of the Early Church*, III. From Constantine to Julian, London 1963⁶, 118 ἐξ. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 178 ἐξ. J. Quasten, *Patrology*, III, 343 - 345 κ. ἄ.

γεγονότων φήμης ἢ καὶ διὰ τῆς ἐπισήμως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀποσταλείσης συνοδικῆς ἐπιστολῆς. Ὁ Εὐσέβιος θὰ ἔδει ἀναμφιβόλως νὰ ἀπολογηθῆ ἐνώπιον τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας διὰ τὰ λαβόντα χάραν, θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ προβάλλῃ τὸν προσωρινὸν χαρακτηριστῆρα τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς ἢ νὰ μεμφθῆ τῆς ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἀναπτυσσομένης ἀντιαρειανικῆς διδασκαλίας ὡς πεπλανημένης. Ὅπως δὲ ἦτο ὅμως θὰ ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Καισαρείας οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, οἱ ὅποιοι θὰ εἶχον ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. Τοιαύτας ἀντιθέτους τάσεις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Καισαρείας ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ.

Αἱ ἐμπειρία αὐταὶ, συνδυαζόμεναι καὶ πρὸς τὴν γνώσιν τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ συντριπτικὴ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου εἶχε καταδικάσει τὴν ἀρειανικὴν πλάνην, ἠνάγκασαν τὸν Εὐσέβιον νὰ παραιτηθῆ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἐπιστολαῖς διατυπωθεισῶν ἀρειανίζουσῶν ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας ὑπεστήριξεν ἀνεπιτυχῶς ἐνώπιον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου¹⁴⁴, καὶ νὰ ἀναζητήσῃ ἑτέραν ἀσφαλεστέραν ὁδὸν ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωσίαν ὑπὸ τῆς Ἀΐου Οἴκουμηνικῆς συνόδου. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὕτη ἀπέφυγεν οὗτος νὰ διατυπώσῃ προσωπικὴν ὁμολογίαν πίστεως καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας μετὰ τῆς προσωπικῆς διαβεβαιώσεως περὶ ἀποδοχῆς καὶ ἐμμονῆς εἰς τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον αὐτοῦ: «Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεῦμέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτως καὶ νῦν πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν» ἔστι δὲ αὕτη: Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν...

144. Τὴν σχετικὴν περὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Εὐσέβιου Καισαρείας βιβλιογραφίαν ἴδὲ ἐν J. Quasten, *Patrology*, III, 309 ἔξ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπιστολὴν τοῦ Εὐσέβιου Καισαρείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος ὑπερημύνητο τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἐξήτει ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἀκολουθήσῃ διαλλακτικὴν ἔναντι τοῦ Ἀρείου τακτικὴν καὶ νὰ δεχθῆ αὐτὸν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωσίαν (*Mansi* XIII, 316). Εὐδότηον ὅτι δι' αὐτῆς ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ θεμελιώσῃ κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Εὐσέβιου, ἐπικαλούμενος καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας πρὸ τινῶν μηνῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων, ἄλλ' ἐν τῇ συνόδῳ ἐπεκράτησε πνεῦμα συνδιαλλαγῆς καὶ εἰρήνης, ἔνεκα καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν καὶ πάσαι οὕτως ἐσχηκέναι καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν αἴρεσιν. Ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ οὗπερ ἴσμεν ἑαυτοὺς καὶ φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρούμεθα, δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεῦόμεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν»¹⁴⁵. Ἡ κατακλείς τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσέβιου ὑποβληθείσης εἰς τὴν σύνοδον ὁμολογίας πίστεως καθιστᾷ, καθ' ἡμᾶς, σαφές ὅτι αὕτη ἦτο λίβελλος πίστεως ἐπιδοθείς ὑπὸ ὑποδίκου ἐπισκόπου καὶ οὐχὶ ἀπλήτις πρότασις, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας θὰ ἔδει νὰ συνταχθῆ τὸ σύμβολον πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Τοῦτο δεικνύται ἀφ' ἐνός μὲν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσέβιου ἐγκαταλείψεως τῶν ἀλλαχόθεν ἀρειανίζουσῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἐπιμονῆς διαβεβαιώσεως αὐτοῦ περὶ τῆς μέχρι θανάτου ἀμετακινήτου ἐμμονῆς εἰς τὴν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ συμβόλῳ περιεχομένην πίστιν. Ἐὰν τὸ βαπτιστήριον σύμβολον Καισαρείας ὑπεβάλλετο ὡς ἀπλή πρότασις θεολογικῆς συζητήσεως, τότε εἶναι ἀνεξήγητοι αἱ ἐν τέλει προστεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Εὐσέβιου διαβεβαιώσεις πρὸς τὴν σύνοδον ὅτι οὗτος κατὰ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον παρέμεινε, παραμένει καὶ θὰ παραμείνῃ ἀμετακίνητος εἰς τὴν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ συμβόλῳ περιεχομένην διατύπωσιν τῆς πίστεως. Πολλῷ μᾶλλον δεόν νὰ θεωρηθῆ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀδιανόητος ἢ τελικὴ πρότασις τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν σύνοδον κειμένου, εἰς ἣν δηλοῖ οὗτος ὅτι τὴν τοιαύτην κατὰ τὸ παρελθόν ἀμετακίνητον ἐμμονὴν εἰς τὴν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ συμβόλῳ περιεχομένην πίστιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ καὶ νὰ πείσῃ τὴν σύνοδον: «δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεῦόμεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν». Ἐὰν ὁ Εὐσέβιος δὲν ἦτο ὑπόδικος εἰς τὴν

145. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσέβιου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας εὑρηται ἐν Μ. Ἀθανασίου, *Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου*, 33. Σωκράτους, *Ἐκκλ. Ἱστορία* I, 8. Θεοδώρητου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* I, 11.

σύνοδον, τότε οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος νὰ ἔχη συγκεντρώσει πειστικῶς διὰ τὴν σύνοδον ἀποδείξεις ὅτι τοιαῦτα ἐφρόνει καὶ ἐκήρυττε καὶ κατὰ «τοὺς παρεληλυθότας χρόνους». Ἐὰν τοῦτο δὲν ἠμφεσβητεῖτο ὑπὸ τινος, τότε θὰ ἔδει νὰ θεωρῆται αὐτονόητον, διότι τοιοῦτό τι ἴσχυε καὶ διὰ πάντα τὰ ὀρθόδοξα μέλη τῆς συνόδου.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ θεωροῦμεν ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Εὐσέβιος ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ἀντὶ προσωπικοῦ λιβέλλου πίστεως, διότι εἶχε πεισθῆ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποστηρίξῃ ἐν συνόδῳ τὰς γνωστὰς ἀρειανίζουσας ἀντιλήψεις αὐτοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἦτο βέβαιος ὅτι διὰ τῆς προβολῆς αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Τοῦναντίον ἡ εὐφυῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου προβολὴ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ὡς προσωπικῆς ὁμολογίας πίστεως καθίστα α priori βεβαίαν τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Ἄντιοχείᾳ συνόδου ἐπιβληθείσης ἀπὸ ποινῆς τῆς προσωρινῆς ἀκοινωνήσεως.

Τοῦτο συνέβη πράγματι καὶ ἐν τῇ συνόδῳ, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ: «Τ α ὑ τ η ς ὑ φ ᾽ ἡ μ ῶ ν ἐ κ τ ε θ ε ἰ σ η ς τ ῆ ς π ἰ σ τ ε ω ς ο ὐ δ ε ν ἰ πα ρ ῆ ν ἀ ν τ ι λ ο γ ἰ α ς τ ὀ π ο ς, ἀλλ' αὐτὸς τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν»¹⁴⁶. Βεβαίως ὁ μὲν Ἄντιοχείας Εὐστάθιος, γνωρίζων καλῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὑποστηρικθέντα ἐνώπιον τῆς ἐν Ἄντιοχείᾳ συνόδου, θὰ εἶχεν ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τῶν δηλώσεων τοῦ Εὐσεβίου, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἀρειανίζουσας ἐπιστολάς τοῦ Εὐσεβίου, ἀλλὰ τὸ κρατήσαν ἐν τῇ συνόδῳ διαλλακτικὸν πνεῦμα δὲν παρεῖχε τὴν εὐχέρειαν εὐρυτέρας ἐξετάσεως τῶν ὑποδίκων. Ἡ ἀνάμιξις ὁμοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὴν ἀπολογία τοῦ Εὐσεβίου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ὡς διαλλακτικὴ παρέμβασις αὐτοῦ εἰς ἐγερθὲν πιθανώτατα ζήτημα περὶ τὰς προγενέστερον διατυπωθείσας ἀρειανίζουσας θέσεις τοῦ Εὐσεβίου, διότι ἄλλως ἢ παρέμβασις δὲν θὰ ἦτο ἀναγκαία. Προφανῶς ὁ αὐτοκράτωρ παρενέβη διὰ νὰ συστήσῃ εἰς τὰ μέλη τῆς συνόδου, ὅπως μὴ ἐκτραποῦν εἰς ἀτέρμονας θεολογικὰς ἀνακρίσεις καὶ ἀρκεσθοῦν εἰς μόνην τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ὑποβληθείσης ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὁμολογίας πίστεως. Τοιαύτη παρέμβασις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἐν τῇ συνόδῳ ἀρμοδιότητας αὐτοῦ, τὰς ὁποίας σκοπῶς ὑπερ-

τονίζει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου¹⁴⁷. Ἄλλως τε καὶ ἡ πλειονότης τῶν μελῶν τῆς συνόδου ἠδύνατο τὴν ἐν πνεύματι ἐπιεικειᾶς καὶ διαλλαγῆς ἄρσιν τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀποκατάστασιν τῆς κλονισθείσης ἐνόητος τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ.

Ἡ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ καταβαλλομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου προσπάθεια νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου πλήρη υἰοθέτησιν τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας, καίτοι οὐδόλως ἄλλοιοί τὴν ἀνωτέρω ἀξιολόγησιν τῆς θέσεως τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀκολουθηθεῖσαν διαδικασίαν. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ὁ Μ. Κωνσταντίνος συνεφώνησε πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλου πίστεως: «οὕτω τε καὶ αὐτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἐνὸς μόνου προσεγγραφέντος ρήματος, τοῦ ὁμοουσίου... οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν. Πιστεύομεν...»¹⁴⁸. Ἡ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας παρεχομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου τοιαύτη διαβεβαίωσις εἶναι σκόπιμος, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν οὗτος προβάλλει ἐσφαλμένως τὴν προσθήκην τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» ὡς ἔργον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπερτονίζει τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποδοχὴν τοῦ ὑποβληθέντος βαπτιστηρίου συμβόλου. Ἡ σκοπιμότης ἐνέκειτο ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῖς πιστοῖς τῆς Καισαρείας τῆς περὶ τὴν πίστιν ὀρθοδοξίας αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν κάλυψιν τῶν διαφορῶν στοιχείων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας διὰ τῆς ἀθθεντίας τοῦ αὐτοκράτορος.

Αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν αὗται οὐδόλως στρέφονται κατὰ τῆς δυνατότητος υἰοθέτησεως ὑπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας παραλλήλως πρὸς τὰ χρησιμοποιηθέντα καὶ ἕτερα βαπτιστήρια σύμβολα, διότι τὸ περιεχόμενον τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς Καισαρείας ἦτο διὰ τὰ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου δεδομένα δογματικῶς ἄψογον¹⁴⁹, ἀλλὰ πέρα τούτου ἢ ἐν τῇ

147. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 13 «ἀνεξικακῶς ἐπικροῦτο ὁ βασιλεὺς... ἠρέμα συνήγαγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους... τοὺς μὲν συμπεῖθαι, τοὺς δὲ καταδυσσάπων τῷ λόγῳ... πάντας τ' εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων...».

148. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33.

149. Τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου Καισαρείας ὡς βάσεως διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας ἔτυχεν εὐρείας ἱστοριοδογματικῆς μελέτης, ἀλλὰ διαφεύγει τὰ ὄρια καὶ τὸν σκοπὸν τῆς μετὰ χεῖρας πραγματείας. Περὶ τὸ θέμα τοῦτο ἰδὲ σχετικῶς H. Lietzmann,

146. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33.

ἐπιστολῇ καταβαλλομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου προσπάθεια ἐνημερώσεως τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ἔχει ἔντονον προσωπικὸν χαρακτήρα καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἄρσιν ἐνδεχομένων παρεξηγήσεων μεταξὺ τῶν πιστῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος διέβλεπε τοιοῦτον κίνδυνον, διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ἐτόνισε χαρακτηριστικῶς: «Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὑμᾶς, ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀληθῆ λόγον ἄλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἕτεροίως ὑμῖν, ἀπαγγέλληται, ἀναγκαιῶς διεπεμψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες

Symbolstudien, ZNW 24(1925) 193 ἔξ. A. Alès, Le dogme de Nicée, Paris 1926. B. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 178 ἔξ. J. N. D. Kelly, Early Christian Creeds, London 1950, 213 ἔξ. I. Ortiz de Urbina, Nizäa und Konstantinopel, Mainz 1964, 71 ἔξ. 79 ἔξ. Ἰ. Καρμίρη, Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, I, Ἀθήναι 1960, 114 ἔξ. Παρὰ τὰς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιδεικνυόμενας ἐπιφυλάξεις ἐναντι τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας, νομιζομεν ὅτι ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπόδικος θέσις τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας οὐδόλως ἐπηρέασε τὴν ἐναντι τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντος συμβόλου θέσιν τῆς συνόδου, διὸ καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων ὀρθόδοξον. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ σύνοδος οὐδὲν εἶχε πρόβλημα διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τοῦ συμβόλου τούτου ὡς κριτηρίου διὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἰδίου αὐτῆς συμβόλου. Τὸ ὅτι τὸ σύμβολον τοῦτο ἤρκεσε διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας ἀποτελεῖ, καθ' ἡμᾶς, πλεονέκτημα αὐτοῦ καὶ οὐχὶ μειονέκτημα, διὸ καὶ θεωροῦμεν ἔλλιπὴ τὰ ὑπὸ τοῦ Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 178 ἔξ., προβαλλόμενα κατὰ τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου χρησιμοποίησεως καὶ τοῦ συμβόλου τούτου ἐπιχειρήματα. Τοῦτο ἄλλως τε ἐζητήθη καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἡ δὲ σύνοδος δὲν εἶχε λόγους ἀρνήσεως. Καθ' ἡμᾶς, ὡς βάσις τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας ἐτέθησαν τὰ βαπτιστήρια σύμβολα Καισαρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας. Θεωροῦμεν βεβαίαν τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς Ἀλεξανδρείας ὄχι μόνον ἕνεκα τοῦ κύρους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν παρεμβληθὲν σύμβολον τοῦτο εἶχεν υἰοθετηθῆ πλῆρως ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου καὶ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑπογράψει τὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποσταλέντα κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως «Γόμον» τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καθ' ἡμᾶς, ὁ «Γόμος» οὗτος συνεκροτεῖτο ἐκ τῶν δύο διασθεσιῶν ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, διὰ τὴν ὑπόθεσιν δὲ ἡμῶν ταύτην ἰδὲ πλεῖον ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 116 ὑποσ. 227.

ἐκδεδώκασιν». Ὁ Εὐσέβιος διησθάνετο προφανῶς ἐνδεχομένους κινδύνους διαβολῆς τῆς τηρηθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συνόδῳ στάσεως, διὸ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποστείλῃ τὴν ἐπιστολὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξηγῆί λεπτομερῶς τοὺς λόγους τῆς ὑπ' αὐτοῦ υἰοθετήσεως τῶν γενομένων «προσθηκῶν». Προφανῶς ἐφοβεῖτο ἀρειανόφρονας κατηγοροῦς, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν παρουσιάζει ἑαυτὸν ἀμέτοχον εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας («ἐκ δὲ δώκασιν»), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπολογεῖται διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ υἰοθέτησιν ἐκάστης τῶν γενομένων «προσθηκῶν», ὑπερτονίζων σκοπίμως καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος¹⁵⁰.

Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας λοιπὸν ἐνεφανίσθη μὲν ἐνώπιον τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὡς ὑπόδικος, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὡς τακτικὸν μέλος αὐτῆς μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποδοχὴν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθείσης ὀρθῆς ὁμολογίας πίστεως, δι' ἧς οὗτος ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ δὲν ἐκαλύετο κανονικῶς νὰ συμμετάσχη τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου. Εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας κατηγορίαν ἀνήκον καὶ οἱ Νάρκισσος Νερωνιά-

150. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33. Ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου αἰτιολογία τῆς ἀποδοχῆς τῶν «προσθηκῶν» τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τῶν ἐν τῇ ἀναθεματισμῶν εἶναι χαρακτηριστικῆ τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ συγγραφέως τῆς ἐπιστολῆς· «ταύτη δὲ καὶ ἡμῶν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ, τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴ μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συνετιθέμεθα οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας... ὅ καὶ αὐτῶ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἐγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεολογίας τῆ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ἡ συνεφανήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξέστατος, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθεῖσας καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. Καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἠγησάμεθα διὰ τὸ ἀπεῖργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς· διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας... Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαιῶς διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κεκριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεως τε καὶ συγκαταθέσεως φανερόν ὑμῖν καθιστῶντες καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρι ἐσχάτης ἡμέρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἕτεροίως γραφέντα προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονεικῶς τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόμως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὁμολογημένοις».

δος και Θεόδοτος Λαοδικείας, οί όποιοί ώσαύτως άποκατεστάθησαν μετά του Εύσεβίου, ύποβαλόντος τόν λίβελλον πίστewς πιθανώτατα και εκ προσώπου τών δύο τούτων επισκόπων.

6. Τό ζήτημα τής συμμετοχής τών καθηρημένων και τών περι τόν Νικομηδείας Εύσέβιον άρειανοφρόνων επισκόπων.

Βαρυτέρα ήτο ή περίπτωση τών ύπό τής έν 'Αλεξανδρεία συνόδου (περι τό 320) καταδικασθέντων άρειανοφρόνων επισκόπων Πτολεμαΐδος Σεκούνδου και Μαρμαρικής Θεωνά. Ούτοι, καιτοι καθηρημένοι, παρουσιάζονται συμμετασχόντες τών έργασιών τής συνόδου, τās άποφάσεις τής όποιας τελικώς ήρνήθησαν νά δεχθούν, διό και άνθεματίσθησαν. 'Εν τούτοις ό Μ. 'Αθανάσιος, κατακρίνων τās συνόδους τών άρειανοφρόνων, τονίζει ότι «οί έν Νικαία συνελθόντες ού καθαιρεθέντες συνήλθον, αλλά και ώμολόγησαν τής ούσίας του Πατρός είναι τόν Υίόν· ούτοι δε και δεύτερον καθαιρεθέντες και τρίτον έν αυτῆ τῆ 'Αριμήνῳ γράφειν έτόλμησαν μή χρῆναι λέγειν ούσίαν και ύπόστασιν έχειν τόν Θεόν»¹⁵¹. Εύνόητον ότι ή άνευ προγενεστέρας τινός διαδικασίας άποδοχή τών ύπό τής έν 'Αλεξανδρεία συνόδου καθαιρεθέντων επισκόπων ώς μελῶν τής Α' Οίκουμηνικής συνόδου δέον νά θεωρηθῆ κανονικώς άδιανόητος, διό και δέον νά αναζητηθούν τά εφαρμοσθέντα κριτήρια εις τήν περίπτωση ταύτην. Παραλλήλως όμως πρὸς τούς δύο καθαιρεθέντας επισκόπους, οί επισκοποι τής Αιγύπτου είχαν άποκόψει εκ τής εκκλησιαστικής κοινωνίας και πάντας τούς ύπέρ του 'Αρείου δημοσία εκδηλωθέντας επισκόπους τής 'Ανατολής, ίδια δε τόν ή γέτην αυτών Νικομηδείας Εύσέβιον. Προφανώς οί δύο καθηρημένοι επισκοποι συνετάχθησαν μετά τών περι τόν Νικομηδείας Εύσέβιον άκράϊων άρειανοφρόνων επισκόπων, ως μαρτυρεῖ και ό Θεοδώρητος Κύρου· «Τῆς δε συνόδου τό μὲν πλείστον τοῖς λεγομένοις επείθετο και τήν τε πρὸς άλλήλους όμόνοιαν, τήν τε τών δογμάτων ύγειαν ήσπάζετο. 'Ολίγοι δε τινες, ών και πρόσθεν έμνήσθην (ήτοι Εύσέβιος Νικομηδείας κ.ά.), και πρὸς εκείνους Μηνόφαντος ό 'Εφέσιος και ό Σκυθοπολίτης Πατρόφιλος, Θεογονίός τε Νικαίας αυτῆς επισκοπος ών και ό Νερωνιάδος Νάρκισσος... και μετά τούτων Θεωνά τε ό Μαρμαρικής και ό Πτο-

λεμαΐδος τής Αιγύπτου Σεκούνδος τοῖς άποστολικοῖς άντέλεγον δόγμασιν, 'Αρείῳ συνηγοροῦντες»¹⁵². 'Ο Εύστάθιος 'Αντιοχείας αναφέρει τήν μαρτυρίαν, καθ' ήν ώς «έζητεῖτο τής πίστewς ό τρόπος, έναργῆς μὲν έλεγχος τό γράμμα τής Εύσεβίου προύβάλλετο βλασφημίας. 'Επί πάντων δε άναγνωσθέν αυτίκα συμφοράν μὲν άστάθητον τοῖς αυτηκόοις προύξένει, αίσχύνην δ' άνήκυστον τῷ γράψαντι παρεῖχεν. 'Επειδή δε τό έργαστήριον τών άμφι τόν Εύσέβιον σαφώς έάλω, του παρανόμου γράμματος διαρραγέντος ύπ' όψει πάντων, όμοῦ τινες εκ συσκευῆς, τουνομα προβαλλόμενοι τής ειρήνης, κατεσίγασαν μὲν άπαντας τούς άριστα λέγειν ειωθότας»¹⁵³. 'Η σπουδαιότητα αυτη μαρτυρία αναφέρεται αναμφιβόλως εις τόν Νικομηδείας Εύσέβιον και τούς περι αυτόν άκρους άρειανόφρονas. Πάσα ύπόθεσις περι ταυτίσεως του Εύσεβίου τούτου πρὸς τόν Καισαρείας Εύσέβιον είναι αδύνατος άφ' ένός μὲν ένεκα τής ρητῆς μαρτυρίας του Εύσεβίου Καισαρείας ότι κατά τής ύπ' αυτου ύποβληθείσης όμολογίας πίστewς «οὔδενι παρῆν άντιλογίας τόπος», άφ' έτέρου δε ένεκα τής βεβαιότητος ότι τοιαυτη άντίδρασις τής συνόδου κατά του όρθόδοξου βαπτιστηρίου συμβόλου τής εκκλησίας τής Καισαρείας κρίνεται ύφ' ήμῶν άδιανόητος.

Κατά τήν μαρτυρίαν λοιπόν του Εύσταθίου 'Αντιοχείας, ό Νικομηδείας Εύσέβιος υπέβαλεν εις τήν σύνοδον ως εκπρόσωπος και τών άλλων άρειανοφρόνων επισκόπων άρειανίζουσαν γραπτήν όμολογίαν πίστewς, ή όποία προεκάλεσε τήν άγανάκτησιν τών μελῶν τής συνόδου και τήν ύπ' αυτών σχίσιν του «γράμματος» διά τās έν αυτῷ έμπεριεχομένης βλασφημίας. Τήν ύπό του Νικομηδείας Εύσεβίου ύποβολήν επιστολιμαίας όμολογίας πίστewς αναφέρει ρητῶς και ό Μεδιολάνων 'Αμβρόσιος· «sicut auctor ipsorum Eusebius Nikomediensis epistola sua prodidit scribens: si verum, inquit, Dei Filium et increatum dicimus, όμοούσιον cum Pater incipimus confiteri. Haec cum lecta epistola in concilio Nicaeano, hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quia id viderunt adversariis esse formidini»¹⁵⁴. Τήν παράδοσιν ταύτην ήντλησεν εκ τών

151. Μ. 'Αθανασίου, Πρὸς τούς έν 'Αφρικῆ επισκόπους, 4.

152. Θεοδώρητου, 'Εκκλ. 'Ιστορία I, 6.

153. Θεοδώρητου, 'Εκκλ. 'Ιστορία I, 7.

154. De fide III, 15. PL 16, 639.

ἔργων τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρου, ἀναφέρων ὅτι οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι, «ὡ παγορεύσαντες δὲ καὶ πίστεως διδασκαλίαν, ἐπέδοσαν τῷ κοινῷ, ἣν ἀναγνωσθεῖσαν εὐθέως διέρρηξαν ἅπαντες, νόθον καὶ κίβδηλον ὀνομάσαντες. Θορύβου δὲ πλείστου κατ' αὐτῶν γενομένου καὶ πάντων προδοσίαν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας κατηγορούντων, δείσαντες ἐξανέστησαν καὶ πρῶτοι τὸν Ἄρειον ἀπεκήρυξαν, πλὴν Σεκούνδου καὶ Θεωνᾶ»¹⁵⁵.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὑποβολὴ ὁμολογίας πίστεως καθιστᾷ βέβαιον ὅτι πάντες οἱ δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντες ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐπίσκοποι ἦσαν ὑπόδικοι ἐνώπιον τῆς συνόδου, διὸ καὶ θὰ ἔδει νὰ ὑποβάλουν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς συνόδου ὁμολογίαν πίστεως πρὸς κυριαρχικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόφασιν τῆς συνόδου. Ἡ τοιαύτη διαδικασία ἐγένετο, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ἵνα διευκρινισθῇ ἡ κανονικὴ δυνατότης τῶν ὑποδίκων ἐπισκόπων, ὅπως συμμετάσχουν εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις αὐτῆς. Κατὰ τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι τῆς συνόδου ἀποδοκίμασαν μετ' ἀγανακτήσεως τὸ περιεχόμενον τῆς ὑποβληθείσης ὁμολογίας πίστεως καὶ ἔσχισαν δημοσίᾳ τὸ «γράμμα», ἀλλ' ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἔσπευσαν νὰ παραιτηθοῦν τοῦ λιβέλλου πίστεως καὶ νὰ ἀποκηρύξουν τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας κακοδοξίας. Ἡ τοιαύτη ὑπαναχώρησις τῶν περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον προεκάλεσε τὴν διαλλακτικὴν παρέμβασιν τῶν εἰρηνοφίλων ἐπισκόπων τῆς συνόδου ὑπὲρ τῶν ἀποδοκιμασθέντων ἐπισκόπων. Κατὰ τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας «ὁμοῦ τινες ἐκ συσκευῆς, τοῦ νομα προβαλλόμενοι τῆς εἰρήνης, κατεσίγασαν μὲν ἅπαντας τοὺς ἄριστα λέγειν εἰωθότας. Οἱ δ' Ἄρειομανίται, δείσαντες μήπως ἄρα τοσαύτης ἐν ταῦτῳ συνόδου συγκεκροτημένης ἐξοστρακισθεῖεν, ἀπαγορεύουσι μὲν καὶ ἀναθεματίζουσι, προπηδήσαντες τὸ ἀπηγορευμένον δόγμα»¹⁵⁶. Ἡ ὑπὲρ τῶν

ἀρειανοφρόνων ἐκδήλωσις τῶν εἰρηνοφίλων ἐπισκόπων δὲν θὰ ἦτο νοητὴ ἄνευ προηγουμένης ἐγκαταλείψεως ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον τῶν διαρρήδην ἀποδοκιμασθεισῶν ἀρειανικῶν θέσεων τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλου πίστεως. Οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι πρὸ τῆς γενικῆς ταύτης ἀποδοκιμασίας ἐφοβήθησαν μήπως καθαιρεθοῦν καὶ ἔσπευσαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἀρειανιζούσης ὁμολογίας πίστεως. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου, περιγράφων τὸ γεγονός τοῦτο, παρατηρεῖ ὅτι ἐνέμειναν εἰς τὰς ἀρειανιζούσας ἰδέας αὐτῶν μόνον οἱ Πτολεμαῖδος Σεκούνδος καὶ Μαρμαρικῆς Θεωνᾶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι σαφές, ἐὰν οὗτοι διεχώρισαν τὴν θέσιν αὐτῶν ἐναντι τῶν ἄλλων ἀρειανοφρόνων κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας τῆς συνόδου ἢ κατὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας. Ὁ Φιλοστόργιος ἀναφέρει «πάντας ὁμοφρονῆσαι τῷ ἐν Νικαίᾳ τῆς πίστεως ὄρω, πλὴν Σεκούνδου τοῦ Πτολεμαῖδος, ᾧ καὶ Θεωνᾶς ὁ τῆς Μαρμαρικῆς ἠκολούθησεν»¹⁵⁷, ἥτοι οἱ δύο κατηγορημένοι ἐπίσκοποι δέον νὰ ἠκολούθησαν κοινὴν τακτικὴν μετὰ τῶν ἄλλων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καὶ νὰ παρητήθησαν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὑποβληθείσης εἰς τὴν σύνοδον ἀρειανιζούσης ὁμολογίας πίστεως. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι, παραιτηθέντες τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιών, ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη τῆς συνόδου καὶ συμμετέσχον εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις αὐτῆς.

Ἡ γνώμη τοῦ A. Harnack ὅτι «those in the East possessed neither a uniform nor a sufficiently authoritative symbol by which the controversy could be settled» (αὐτόθι, 51) εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἐσφαλμένη, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι εἶχον βαπτιστήρια σύμβολα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ ὁποῖον παρέθεσεν εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3), εἶχε κερδήσει τὴν ἀναγνώρισιν ὄχι μόνον τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ παρεμβλλόμενον βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἠγνοήθη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διὸ καὶ ὁ I. Ortiz de Urbina, Nizāa und Konstantinopel, Mainz 1964, 71, ἐσφαλμένως ἐθεώρησε τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς Καισαρείας ὡς τὸ πρῶτον γνωστὸν βαπτιστήριον σύμβολον. Ἐν τούτοις οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ὑπέβαλον τὸ σύμβολον τοῦτο ὡς βάσιν τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, καίτοι ὑπὲρ αὐτοῦ εἶχαν ἐκδηλωθῆ ἡ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διὸ καὶ θεωροῦμεν ἄλλα τὰ αἴτια τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὑποβολῆς εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλου πίστεως.

157. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

155. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

156. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7. Κατὰ τὸν A. Harnack, History of Dogma, VI, 51, οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ὑπέβαλον διὰ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὁμολογίαν πίστεως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπλῆς προτάσεως αὐτῶν κατὰ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπολογίας ἐνώπιον τῆς συνόδου δι' ὑποβολῆς λιβέλλου πίστεως, ὡς καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν διαδικασίαν ἀποκαταστάσεως τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν ὑπὸ τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου· «Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσεβίον. Ὅς ἐφιλονεῖκου ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν, τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μετὰ (ἦτοι ἡ ἐν τῷ «γράμματι» ὑποβληθεῖσα ἀρειανίζουσα ὁμολογία πίστεως), οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ πλεον ἢ ἔλαττον τριακόσιοι, πρῶως καὶ φιланθρώπως ἀπήτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. Ὅς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἔμενον οὗτοι καὶ διὰ σιωπῆς ὁμολογοῦν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνῃ»¹⁵⁸. Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐναρμονίζεται ἄριστα πρὸς τὰς σχετικὰς μαρτυρίας τῶν Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Ἀμβροσίου Μεδιολάνων καὶ Θεοδορήτου Κύρου, καθ' ἃς πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἐκλήθησαν νὰ ἀπολογηθοῦν ἐνώπιον τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τὰς δημοσίᾳ ὑπ' αὐτῶν διακηρυχθεῖσας ἀρειανικὰς δοξασίας καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη τῆς συνόδου μόνον μετὰ τὴν ἀποκήρυξιν τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξίων.

Συνελόντ' εἰπεῖν, ἡ θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὴν Ἀ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἦτο θέσις ὑποδίκων κατ' ἀρχὰς ἐπισκόπων, διὸ καὶ οὗτοι ὑπέβαλον εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλους πίστεως, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς κριτικῆς ἀξιολογήσεως τῶν ἐλαχίστων ἀποσπασματικῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν. Ἡ ὑπ' αὐτῶν δημοσία ἐν συνόδῳ ἀποκήρυξις τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξίων συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀναγνώρισιν αὐτῶν ὡς τακτικῶν μελῶν, διὸ καὶ οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι μετέσχον τῶν ἐν συνεχείᾳ διεξαχθεισῶν θεολογικῶν συζητήσεων πρὸς σύνταξιν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι οἱ συνοδικῶς κατεγνωσμένοι ἢ καὶ de facto ἀποκοπέντες ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας αἰρετικοὶ ἐπίσκοποι δύνανται νὰ συμμετάσχουν συνόδων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων μόνον μετ' ἐπίσημον ἀποκήρυξιν τῶν δι' ἃς κατηγορήθησαν αἰρετικῶν πλανῶν, ἄλλως ἢ συμμε-

158. Μ. Ἀθανάσιος, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3.

τοχῇ αἰρετικῶν εἰς τὰς συνόδους εἶναι ἐκκλησιολογικῶς ἀδιανόητος καὶ κανονικῶς ἀνεπίτρεπτος.

7. Ἡ θέσις τῶν σχισματικῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ συνόδῳ.

Ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡσχολήθη, πέρα τῆς αἰρετικῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου, περὶ τὰ διασπῶντα τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας σχίσματα, ἦτοι τὸ Μελιτιανὸν σχίσμα, τὸ σχίσμα τῶν Νοβατιανῶν καὶ τὴν περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα ἔριν. Ἐν τῇ μετὰ χεῖρας μελέτῃ δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἡ περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα ἔρις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διότι αὕτη δὲν ἐδημιούργησε σχισματικὴν κατάστασιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Κατὰ τὸν ἐκκλ. ἱστορικὸν Σωκράτη τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος «προὔπηρχε καὶ ἄλλη τις προτέρα νόσος τοπικὴ, τὰς Ἐκκλησίας ταραττουσα, ἡ διαφωνία τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, ἣτις περὶ τὰ τῆς ἑφῶς μέρη μόνον ἐγένετο· τῶν μὲν ἰουδαϊκώτερον ἑορτὴν ποιεῖν ἐσπουδακῶν, τῶν δὲ μιμουμένων σύμπαντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην χριστιανούς. Διαφωνοῦντες δὲ οὕτω περὶ τῆς ἑορτῆς, τῆς κοινωνίας μὲν οὐδ' ἄμῶς ἐχωρίζοντο, στυγνοτέραν δὲ τὴν ἑορτὴν τῇ διαφωνίᾳ εἰργάζοντο»¹⁵⁹. Ἡ περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα διαφωνία αὕτη, μὴ προκαλέσασα πρόβλημα ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οὐδόλως ἐδημιούργει ζήτημα διὰ τὴν ἐν τῇ Ἀ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμμετοχὴν ὡς τακτικῶν μελῶν τῶν διαφωνούντων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διὸ καὶ οἱ τεσσαρεσκαίδεκατίται ἐπίσκοποι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκλεισθοῦν τῆς συνόδου ὡς σχισματικοί.

Πᾶν τοῦναντίον τὸ ἐν Αἰγύπτῳ ἀναφῶν Μελιτιανὸν σχίσμα εἶχε διασπάσει τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, διότι ὁ καθαιρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (306) Μελίτιος Λυκοπόλεως προέβαινε εἰς αὐθαίρετους χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως¹⁶⁰. Τὸ εἰς τὴν Ἀ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ὑποβληθὲν «Βρεβίον» τῶν ὑπὸ τοῦ Μελιτίου χειροτονηθέντων ἐπισκόπων καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν καθιστᾷ πρόδηλον τὴν ἐν Αἰγύπτῳ δημιουργηθεῖσαν διὰ τοῦ Μελιτιανοῦ

159. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

160. Διὰ τὰ αἷτια, τὴν ἔκτασιν καὶ τὰς συνεπείας τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾷ, Προϋποθέσεις, 59 ἐξ. 75 ἐξ., ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

σχίσματος ἔκρυθμον ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν¹⁶¹. Ἡ Ἀ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐπελήφθη τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος καὶ ἐκοινοποίησε διὰ συνοδικῆς ἐπιστολῆς τὴν δοθεῖσαν λύσιν· «ἐλέπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἔδοξεν οὖν Μελίτιον, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν, μένειν ἐν τῇ πόλει ἑαυτοῦ καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε ἐν χώρα μήτε ἐν πόλει ἐτέρᾳ φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικώτερα χειροτονία βεβαιωθέντας, κοινωνῆσαι ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧ τὸ ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ τε καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων· ὡς πρὸς τούτοις δέ, μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα ἢ ὄλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου, τῶν ὑπὸ Ἀλεξάνδρον... Εἰ δέ τις συμβαίνει ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνονται καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῶ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη, ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετές τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ ἀθεντία αὐτῶ δοθείη, ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι»¹⁶². Εὐνόητον ὅτι εἰς τὴν Ἀ΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον οὐδεὶς ἐπίσκοπος τῶν Μελιτιανῶν προσεκλήθη, διότι ἢ πρόσκλησις ὑπὸ καθηρημένων χειροτονηθέντων ἐπισκόπων ἦτο ξένη πρὸς τὴν κανονικὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μελίτιος εἶχεν ὑποβάλλει τὸ «Βρεβίον» τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων εἰς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδον (Ὀκτώβριος 324), ἢ ὁποῖα συνεκλήθη ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Μ.

161. Μ. Ἀθανασίου, Β΄ Ἀπολογητικός, 71 «Βρεβίον δοθὲν παρὰ Μελιτίου Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ...». Τὸ κείμενον τοῦ «Βρεβίου» κατ' ἄλλην ἀρίθμησιν πρβλ. ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις, 81. Οἱ Μελιτιανοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν περὶ τοὺς τριάκοντα, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἀνεγνωρίζοντο, διότι ἐχειροτονήθησαν ὑπὸ καθηρημένου.

162. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 9.

Κωνσταντίνου ἀποστολῆς τοῦ Κορδούης Ὁσίου πρὸς διευθέτησιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἐκλήθησαν οἱ Κολλουθιανοὶ καὶ οἱ Μελιτιανοὶ, ἵνα ἐξηγήσουν τοὺς λόγους τῆς ἀποσχίσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἀλλ' ἐνῶ ὁ Κόλλουθος ἐπανήλθεν εἰς τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ Μελιτιανὸν σχίσμα ἔδει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὑπὸ γενικωτέρου κύρους συνοδικοῦ ὄργανου¹⁶³. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἐπελήφθη τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος ἡ Ἀ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ἔλαβε τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου καὶ ἐρήμην οἰασθῆναι ἐκπροσωπήσεως τῶν σχισματικῶν ἐν τῇ συνόδῳ.

Ὁ ἀρειανόφρων ἐκκλ. ἱστορικὸς Φιλοστοργίος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καὶ τὸν Μελίτιον¹⁶⁴, ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη οὐδόλως δύναται νὰ θεμελιώσῃ ὑπόθεσιν περὶ συμμετοχῆς τοῦ Μελιτίου εἰς τὴν Ἀ΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν θὰ ἠνείχετο τοῦτο ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, ἀφ' ἐτέρου δὲ θὰ ἦτο ὁπωσδήποτε ἡπιωτέρα ἢ κατὰ τοῦ Μελιτίου ἀπόφασις τῆς συνόδου. Ἡ εἰς τὸν παρεχόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλοστοργίου κατάλογον τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων παρεμβολὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μελιτίου εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ὁ μὲν Μελίτιος ἦτο πολέμιος τοῦ Ἀρείου, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ μέχρι τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου οὐδεμίαν εἶχον σχέσιν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς. Ἄλλως τε ὁ Μελίτιος Λυκοπόλεως ἀναμφιβόλως ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, παρουσίᾳ καὶ τοῦ Κορδούης Ὁσίου, ὅπως παραιτηθῇ πάσης περαιτέρω διασπαστικῆς δραστηριότητος, διὸ καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας τὸ «Βρεβίον» τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐδέχθη κατ' οἰκονομίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ μόνον τὴν χειροτονίαν τῶν Μελιτιανῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν. Ἡ Ἀ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος περιέβαλε διὰ τῆς ἀθεντίας αὐτῆς τὴν ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν, ὁ δὲ Μελίτιος ἀπεσύρθη καὶ ἐφησύχασεν εἰς Λυκόπολιν. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὅμως δὲν ἐθεώρησεν ἐπιτυχή τὴν δοθεῖσαν συμβιβαστικὴν λύσιν, διὸ καὶ παρατηρεῖ χαρακτηριστικῶς ὅτι «ὅτε Μελίτιος ὑπεδέχθη ἡμῶς μή ποτ' ὄφελε, γινώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ὁ μακα-

163. Διὰ τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ταύτης ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 85 ἔξ.

164. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8α «... ἐκ δὲ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων Μελίτιος».

ρίτης Ἀλεξάνδρος ἀπήτησεν αὐτὸν βρεβίον, ὃν ἔλεγεν ἔχειν ἐπισκόπων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ εἰ ἔχει τινὰς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς»¹⁶⁵. Ἡ τοιαύτη κρίσις τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὠφείλετο ἀναμφιβόλως εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν τῶν Μελιτιανῶν μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, διότι οἱ Μελιτιανοὶ ἐπίσκοποι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἡδικομένους καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας¹⁶⁶. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην Μελιτιανῶν καὶ Ἀρειανῶν ὀφείλεται προφανῶς ἡ μαρτυρία τοῦ Φιλοστοργίου, καθ' ἣν ὁ Μελίτιος ἦτο ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου, ἐνῶ πράγματι οὗτος ἦτο σφοδρὸς πολέμιος αὐτοῦ¹⁶⁷. Ὑφ' οἰανδήποτε προϋπόθεσιν ἢ Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, καίτοι ἠσχολήθη περὶ τὸ ζήτημα τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος, δὲν ἐκάλεσε τὸν Μελίτιον ἢ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀντικανονικῶς χειροτονηθέντας σχισματικούς ἐπισκόπους, ἀλλ' αὐθεντικῶς καθώρισε τὴν μοναδικὴν κανονικὴν ὁδὸν ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐνότητα.

Τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῶν σχισματικῶν ἐν τῇ Ἀ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἀποσαφηνίζεται ἴσως καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου ἀντιμετωπίσεως τοῦ σχίσματος τῶν Νοβατιανῶν¹⁶⁸. Ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος διὰ τοῦ ἡ' κανόνου αὐτῆς καθώρισε τὴν κανονικὴν βάσιν ἐπιστροφῆς τῶν σχισματικῶν Νοβατιανῶν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ δὲ κανονικὴ αὕτη βάσις συμπίπτει πλήρως πρὸς τὴν τεθεῖσαν καὶ διὰ τοὺς Μελιτιανούς ἐπισκόπους ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς συνόδου¹⁶⁹. Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωκράτης παρέχει σχετικῶς σπουδαιότατην μαρτυρίαν διὰ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐναντι τῶν Νοβατιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀναφέρει ὅτι τὴν σχετικὴν πληροφορίαν ἠντλησεν οὐ-

165. Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 71.

166. Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 87 ἐξ.

167. Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 49 ἐξ.

168. Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Νοβατιανῶν ἰδὲ πλείονα ἐν E. Hefele - Leclercq, I, 57 ἐξ. E. Amann, Novatien et Novatianisme, DThC XI, 815 - 849. A. d' Alès, Novatien. Etude sur la théologie romaine au milieu du IIIe siècle, Paris 1925. M. Kriebel, Studien zur älteren Entwicklung der abendländischen Trinitätslehre bei Tertullian und Novatian, Diss. Marburg 1932. R. Janin, Les Novatiens Orientaux, EO 28, 1929, 385 ἐξ. J. Quastén, Patrology, II, 212 - 233. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 85 ἐξ. κ.ά.

169. Περὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἡ' κανόνου τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐχὶ εἰς τοὺς Νοβατιανούς, ἀλλ' εἰς τοὺς Μελιτιανούς, οἱ ὅποιοι ὡσαύτως ἐκάλούν ἑαυτοὺς Καθαροὺς ἰδὲ Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 85 ὑποσ. 212.

χὶ ἐκ τινος γραπτῆς ἱστορικῆς πηγῆς, ἀλλ' ἐκ προφορικῆς τινος διηγήσεως ἀξιοπίστου γέροντος¹⁷⁰. Κατ' αὐτὴν ὁ βασιλεὺς τῆς «ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας πρόνοιαν ποιούμενος, κέκληκε πρὸς τὴν σύνοδον τὸν Ἀκέσιον, τῆς τῶν Ναυατιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπον. Μετὰ οὖν τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὄρον τῆς πίστεως, ἠρώτα ὁ βασιλεὺς τὸν Ἀκέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῇ πίστει συντίθεται καὶ τῷ ὀρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς...»¹⁷¹. Ὁ Ἀκέσιος, ἀναγνωρίσας τὴν ἀποστολικότητα καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς ἐκτεθείσης πίστεως, ἠρνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐφαρμοζομένης ἐπιεικειᾶς εἰς τὴν μετάνοιαν τῶν ὑποπιπτόντων εἰς βαρέα ἁμαρτήματα. Ἡ πρωτοβουλία τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἀκεσίου, ἐὰν εἶναι πράγματι ἀξιοπίστος ἢ σχετικὴ μαρτυρία, οὐδόλως δηλοῖ τὴν συμμετοχὴν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου, διότι αὕτη ἐγένετο «μετὰ τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὄρον τῆς πίστεως», ἦτοι μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου.

Ἡ ἀξιοπιστία τῶν παραδόσεων τούτων εἶναι ἐπουσιῶδες στοιχεῖον διὰ τὸ ὑπὸ μελέτην θέμα, διότι εἶναι γεγονός ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῶν σχισματικῶν Νοβατιανῶν δὲν προσεκλήθησαν καὶ δὲν μετέσχον τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, καίτοι αὕτη διὰ τοῦ ἡ' κανόνου διεκανόνισε τὸ ζήτημα τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν χειροτονιῶν τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Νοβατιανῶν ἐπισκόπων. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις ρύθμισις τοῦ ζητήματος τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Νοβατιανῶν κληρικῶν εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐρήμην οἰασδήτινος ἐκπροσωπήσεως τῶν αἰτημάτων ἢ τῶν ὄρων τῶν Νοβατιανῶν, ὠφείλετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικῶς τεθεμελιωμένην συνοδικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν οἱ δι' αἵρεσιν ἢ σχίσμα καθηρημένοι ἢ ἀφωρισμένοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς

170. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 10 «τούτων οὔτε ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, οὔτε ἄλλος τις ἐμνημόνευσε πώποτε. Ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνδρὸς ἠκουσα οὐδαμῶς ψευδομένου, ὅς παλαιὸς τε ἦν σφοδρὰ καὶ ὡς ἱστορήσας τὰ κατὰ τὴν σύνοδον ἔλεγε...».

171. Τὴν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Σωκράτους (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 10) παρέλαβε καὶ ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωζομενὸς (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 22) «λέγεται δὲ τὸν βασιλεῖα... καὶ Ἀκέσιον... ἐπὶ τὴν σύνοδον καλέσαι καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἑορτῆς ἐπιδειξάμενον ὄρον, ἥδη βεβαιωθέντα ταῖς τῶν ἐπισκόπων ὑπογραφαῖς, πῶσθαι τε, εἰ καὶ αὐτὸς τούτοις συναίνει...».

κοινωνίας ἐπίσκοποι καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν χειροτονηθέντες δὲν δύνανται νὰ συμμετάσχουν εἰς συνόδους ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἄνευ προγενεστερᾶς ἀποκηρύξεως τῆς αἰρέσεως ἢ τοῦ σχίσματος. Τοῦναντίον, θεμελιώδης διαφωνία τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ σοβαροῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος οὐδὲν ἐδημιούργει κανονικὸν πρόβλημα διὰ πρόσκλησιν τῶν διαφωνούντων ἐπισκόπων εἰς τὰς συνόδους, ἐὰν δὲν εἶχε διακοπῆ διὰ τινος κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ἢ πρὸς ἀλλήλους ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, διὸ καὶ εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον προσεκληθήσαν ἀδιακρίτως καὶ οἱ τεσσαρεσκαιδεκάτιται ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς παρὰ τὴν ὀξείαν ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀντιφρονούσαν πλειονότητα τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀποφασιστικὸν λοιπὸν κριτήριον τῆς συμμετοχῆς ἐπισκόπου τινὸς εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας συγκαλουμένης συνόδους ἦτο ἡ μὴ ἀποκοπὴ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας διὰ τινος συνοδικῆς ἢ καὶ ἐτέρας κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως. Οἱ ἀποκοπέντες ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐπίσκοποι ἔδει νὰ ἀποκηρύξουν τοὺς προκαλέσαντας τὴν τοιαύτην ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν λόγους πρὸ τῆς πλήρους ἐντάξεως αὐτῶν εἰς τὰ μέλη συνόδου τινός.

V. ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ὑπῆρξε κατὰ τε τὴν σύγκλησιν, τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς αὐθεντικὴ ἔκφρασις τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς πράγματι μεταβατικὴν διὰ τὸν ἱστορικὸν βίον αὐτῆς περίοδον. Ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰ. πραγματοποιηθεῖσα μεταβολὴ τῆς ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας στάσεως τῆς Πολιτείας ἦτο ἐν πολλοῖς ἔργον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐκλήθη εἰς Νίκαιαν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο πράγματι ἡ νέα πνευματικὴ δύναμις τῆς ἀνθρωπότητος. Τὴν ποικίλλουσαν συγκλονιστικὴν ἐμπειρίαν τῶν εἰς Νίκαιαν μεταβάντων ἐπισκόπων εὐσυνόπτως καὶ σκιωδῶς ἀποδίδει ὁ Εὐσέβιος· «Ὡς οὖν ἐφοίτα πανταχοῦ τὸ παράγγελμα, οἷά τινος ἀπὸ νύσσης οἱ πάντες ἔθεον σὺν προθυμίᾳ τῇ πάσῃ. Εἶλκεν γὰρ αὐτοὺς ἀγαθῶν ἐλπίς, ἣ τε τῆς εἰρήνης μετουσία, τοῦ τε ξένου θαύματος τῆς τοῦ τοσοῦτου βασιλέως ὄψεως ἢ θεά. Ἐπειδὴ οὖν συνήλθον οἱ πάντες, ἔργον ἤδη Θεοῦ τὸ πραττόμενον ἔθεωρεῖτο. Οἱ γὰρ μὴ μόνον ψυχαῖς, ἀλλὰ καὶ σώμασι καὶ χώραις καὶ τόποις καὶ ἔθνεσι

πορρωτάτω διεστώτες ἀλλήλων ὁμοῦ συνήγοντο καὶ μία τοὺς πάντας ὑπεδέχτο πόλις, ἦν θ' ὄραν μέγιστον ἱερέων στέφανον ἐξ ὠραίων ἀνθρώπων καταπεποικίλμενον»¹⁷².

Ἐν τούτοις ἡ ἐσωτερικὴ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις δὲν ἦτο ἀνάλογος τῶν διαμορφουμένων εὐνοϊκῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ παλαιότεραι ἐκκλησιαστικαὶ ἔριδες περὶ τὴν διάρκειαν τῆς μετανοίας τῶν πεπτωκότων εἶχον παγιώσει ἰσχυρὰς σχισματικὰς καταστάσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (σχίσματα Νοβατιανῶν, Δονατιστῶν, Μελιτιανῶν), ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ προσφάτως ἀναφεῖσα ἀρειανικὴ ἔρις εἶχε προκαλέσει ὀξύτητα καὶ διάσπασιν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις σύγκλησις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐδημιούργει ἀμφιβολίας καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν κανονικὴν καὶ εὐρυθμὸν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ συνοδικὴ ἀντιμετώπισις τῶν φλεγόντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπετέλει «κατεπείγουσαν χρεῖαν», διότι ἡ ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ ἐνότης τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διήρχετο ἐπικίνδυνον καὶ ὀξείαν κρίσιν. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς εἶχον βαθεῖαν συνείδησιν τῆς ἀνάγκης κινητοποιήσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀπαγορευθέντος συνοδικοῦ συστήματος. Τὴν ἀνάγκην ταύτην διεκήρυξεν ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος (ἀρχαὶ 325), τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐτόνισαν ὅτι «εὐρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγορήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπὸ ἀνθρώπων κοσμικῶν καὶ πάντως καταπέπανται, διότι κεκόλυτο ἐπισκόπων σύνοδον συναχθῆναι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις»¹⁷³. Ἡ τοιαύτη ἀπαγόρευσις λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἦτο τραγικὴ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, «ἀλλ' ὡς γὰρ οὐ δύνατον τὰ μέγала τῶν σκεμμάτων ἢ διὰ συνόδων κατορθώσεως τυγχάνειν»¹⁷⁴. Τὴν ἐκ τῆς ἐξωθεν ἀπαγορεύσεως τῆς λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἀπόγνωσιν ἠσθάνετο πολλῶ μᾶλλον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρος, ἔνεκα τῆς εὐρείας ἀπηχίσεως εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνοδικῶς καταδικασθείσης αἰ-

172. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6.

173. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 274.

174. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου I, 51.

ρευτικής διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου (περὶ τὸ 320), διὸ καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποσταλέντα εἰς Ἀλεξάνδρειαν Ὅσιον Κορδοῦης τὴν ἄμεσον ἀνάγκην συγκλήσεως γενικῆς συνόδου πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀρειανικὴ ἔρις δὲν ἦτο πλέον τοπικόν τι ζήτημα, ἀλλὰ γενικώτερον πρόβλημα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, διότι οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν εἶχον διασπασθῆ εἰς ἀντιπάλους καὶ ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου καὶ εἶχον διακόψει τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος κατένοησε τὸ πρόβλημα καὶ ἐδέχθη τὴν εἰσήγησιν τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου διὰ τὴν συνοδικὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας, ἀλλ' ἢ πρὸς τὸν Ὅσιον Κορδοῦης ὑπόδειξις ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαὶ 325) τῆς ἀνάγκης προσκλήσεως εἰς τὴν σύνοδον καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως συνετέλεσεν εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ταύτης εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας.

Εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον προσεκλήθησαν πάντες οἱ ἐπίσκοποι διὰ βασιλικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμμετάσχουν πάντες. Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων δὲν εἶναι γνωστός ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι αἱ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι ποικίλλουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι οἱ διασωθέντες ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι παρουσιάζουν ἑλλείψεις, προσθήκας καὶ μεταγενεστέρας τροποποιήσεις. Μέλη τῆς συνόδου ἦσαν μόνον οἱ ἐπίσκοποι. Αἱ μαρτυρίαι περὶ συμμετοχῆς εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις ἀπλῶν κληρικῶν ἢ καὶ λογίων λαϊκῶν εἶναι ἢ ἀπόκρυφοι ἢ ἀναφέρονται εἰς τὰς πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάργεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου ἀνεπισήμους συσκέψεις τῶν ἐπισκόπων. Κατὰ τὰς συσκέψεις ταύτας ἐκλήθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἄρειος, ὁ ὅποιος, παρὰ τὴν κρατοῦσαν ἀντίθετον γνώμην, δὲν ἐκλήθη νὰ ἀπολογηθῆ ἐνώπιον τῆς συνόδου κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐργασίας αὐτῆς.

Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἶναι ἀσαφής, ἔνεκα τῆς ἀσαφείας καὶ τῆς ἀποσπασματικότητος τῶν σχετικῶν μαρτυριῶν. Ἐκ τούτων οἱ καθ' ἡρῆμένοι ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ 320) Σεκοῦνδος Πτολεμαῖδος καὶ Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς καὶ οἱ ἀποκοπέντες προσωρινῶς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου

(ἀρχαὶ 325) Θεόδοτος Λαοδικείας, Νάρκισσος Νερωνιάδος καὶ Εὐσέβιος Καισαρείας ἔστεροῦντο κανονικῶς τοῦ δικαίωματος νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν σύνοδον, ἐὰν δὲν ἀπεκήρυσσον δημοσίᾳ τοὺς δι' οὓς κατεδικάσθησαν λόγους. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ καὶ οἱ δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντες ἐν συνόδοις ἢ καὶ δι' ἐπιστολῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐπίσκοποι, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος, ἔδει νὰ ἀποκηρύξουν δημοσίᾳ τὴν κατεγνωσμένην αἵρετικὴν πλάνην τοῦ Ἀρείου πρὶν ἢ γίνουιν δεκτοὶ ὡς ὄργανικὰ μέλη τῆς συνόδου. Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἠκολούθησε πιστῶς τὴν κανονικὴν τάξιν καὶ ἐκάλεσε τοὺς ἀρειανόφρονας ἐπισκόπους εἰς ἀπολογία νὰ ἀποδομῆται εἰς αὐτοὺς κατηγορίας. Πράγματι πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ὑπέβαλον εἰς τὴν σύνοδον λίβελλον πίστεως, οἱ μὲν μετριοπαθεῖς διὰ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, οἱ δὲ ἀκραῖοι διὰ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας. Ὁ πρῶτος, ἐρειδόμενος εἰς τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας, ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῆς συνόδου ὡς ὀρθόδοξος, διὸ καὶ οἱ δεχόμενοι αὐτὸ ἀρειανόφρονες ἀποκατεστάθησαν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς ὄργανικὰ μέλη τῆς συνόδου. Ὁ δεύτερος ὅμως περιεῖχεν ἀκραίας ἀρειανικὰς θέσεις καὶ ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῆς συνόδου, ἀλλ' οἱ ὑποβαλόντες αὐτὸν ἀπεκήρυσαν τὸ περιεχόμενον τοῦ λιβέλλου, τῇ μεσολαβῆσει δὲ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διαλλακτικῶν τινῶν ἐπισκόπων ἐγένοντο καὶ αὐτοὶ δεκτοὶ ὡς ὄργανικὰ μέλη τῆς συνόδου. Μετὰ τὸ πέρας τῆς διαδικασίας ταύτης, καθ' ἣν οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἀπελογήθησαν ὡς ὑπόδικοι καὶ ἀποκατεστάθησαν, ἡ σύνοδος ἐχώρησεν εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις διὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου υἱοθέτησις τῆς διαδικασίας ταύτης δεικνύται, καθ' ἡμᾶς, διὰ τῆς κριτικῆς καὶ συνδεδυασμένης ἀξιολογήσεως τῶν ἀσαφῶν καὶ ἀποσπασματικῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν καὶ προβάλλει τὰς θεμελιώδεις ἐκκλησιολογικὰς καὶ κανονικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν συμμετοχὴν αἵρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐπισκόπων εἰς τὰς συνόδους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ περὶ τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπὶ μέρους συμπεράσματα τῆς μετὰ χεῖρας μελέτης καθιστοῦν πρόδηλον ὅχι μόνον τὸν ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπιδειχθέντα σεβασμὸν εἰς τὰς θεμελιώδεις ἐκκλησιολογικὰς καὶ κανονικὰς ἀρχὰς λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, τὰς ὁποίας διέσωζεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν ἢ προγενεστέρα συνοδικὴ παράδοσις, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐχέρειαν αὐτῆς διὰ τὴν προσαρμογὴν τῶν ἐξωτε-

ρικῶν καὶ περιφερειακῶν στοιχείων τοῦ συνοδικοῦ συστήματος εἰς τὰς ἐκάστοτε διαμορφουμένας νέας πολιτικο-ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας. Ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν λεχθέντων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἡ μέλλουσα νὰ συγκληθῆ Ἁγία καὶ Μεγάλη σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἔδει νὰ ἀγνοήσῃ τὰς ἀκολουθούς θεμελιώδεις κανονικὰς ἀρχὰς περὶ τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς:

α) Τὸ δικαίωμα συγκλήσεως τῆς συνόδου κέκτηται ἡ κανονικῶς ἀρμοδία ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία, ἥτοι ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος, διότι ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ὑπῆρξε πάντοτε περιφερειακὴν καὶ ὄχι οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς συνοδικῆς παραδόσεως.

β) Ὡς αἴτιον κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος δέον νὰ θεωρηθῆται οὐχὶ ἀπλῶς «εὐλογίαις αἰτίαις», ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα «κατεπεΐγουσα χρεία» ἐκ τοῦ κινδύνου διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ.

γ) Ἡ πρόσκλησις διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν σύνοδον δέον νὰ ἀποσταλῆ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους μόνον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διότι μόνον οὗτοι ἀποτελοῦν καὶ τὰ ὀργανικὰ μέλη τῆς συνόδου κατὰ τὴν ὀρθόδοξον συνοδικὴν παράδοσιν.

δ) Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς συνόδου δέον νὰ ἀντιστοιχῆ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διὸ καὶ πρέπει νὰ προσκληθῶν εἰς τὴν σύνοδον πάντες οἱ ἐπίσκοποι, κἂν εἰσέτι δὲν δυνηθῶν νὰ συμμετάσχουν ἅπαντες τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

ε) Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν σύνοδον κατεγνωσμένων αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐπισκόπων εἶναι ἐκκλησιολογικῶς ἀδιανόητος καὶ κανονικῶς ἀνεπίτρεπτος ἄνευ προγενεστέρως ὑπ' αὐτῶν ἀποκηρύξεως τῆς αἵρέσεως ἢ τοῦ σχίσματος καὶ ἄνευ εἰδικῆς συνοδικῆς διαδικασίας διὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν.

στ) Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δύνανται νὰ μετέσχουν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου μόνον ὡς ἐκπρόσωποι τῶν δι' οἴουσδῆτινας λόγους ἀπόντων οἰκείων ἐπισκόπων ἢ καὶ ὡς ἀπλοῖ γραμματεῖς (νοτάριοι) κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου. Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δύνανται δι' εἰδικῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως νὰ παρακολουθήσουν τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου, ἄνευ ὅμως τοῦ δικαίωματος ὁμιλίας ἢ ψήφου κατ' αὐτάς, ἐνῶ οὐδόλως ἀποκλείεται ἡ παρουσία αὐτῶν εἰς τὴν σύνοδον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν προσωπικῶν συμβούλων τῶν οἰκείων ἐπισκόπων.

ζ) Ἡ θέσις τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν σύνοδον δύνανται νὰ προσδιορισθῆ

διὰ τοῦ δικαίωματος αὐτῶν νὰ συμμετέχουν τῶν προσυνοδικῶν συσκέψεων ἢ τῶν εἰδικῶν συμβουλίων ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐργασίας τῆς συνόδου δύνανται ἀπλῶς νὰ παρίστανται μετ' εἰδικῆν σχετικὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἄνευ ὅμως τοῦ δικαίωματος ὁμιλίας ἢ ψήφου κατ' αὐτάς.

Αἱ θεμελιώδεις αὗται κανονικαὶ ἀρχαὶ ἐφηρμόσθησαν ὄχι μόνον εἰς τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς μετ' αὐτὴν συγκληθείσας Οἰκουμενικὰς συνόδους, εἰ καὶ μετὰ τινῶν ἐπουσιωδῶν τροποποιήσεων, διότι ἐκφράζουν τὴν ἀμετακίνητον βᾶσιν τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δέον νὰ ὑπόκειται εἰς πᾶσαν νέαν ἱστορικὴν μορφήν κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Ἡ αὐθεντικότης τῆς μελλούσης νὰ συγκληθῆ Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δύνανται νὰ διασφαλισθῆ μόνον διὰ τῆς δυναμικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀμετακινήτων κριτηρίων τῆς μακραίωνος συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ μόνης τῆς ἐξωτερικῆς προσαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὰς συγχρόνους ἰδιοτύπους συνθήκας διαρθρώσεως καὶ δομῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.